



This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

11. 1h
18
17 30

Bibliothèque des Fontaines
BP 219
60631 CHANTILLY Cedex
Té: (16) 44 57.24.60

D.
n° 714
19 = rayon.

Ouvrages.

N° 48.

TH 152/14

cf Cat. B. N. vol. 149, col. 736

Tubingae, ex aedibus

Thomae Anshelmi Babensis

1514

ona rela' à la suite du même auteur

De arte cabalistica

Hagenau, même éditeur

1512

1

**IOANNIS REYCHLIN PHORCENSIS
LL. DOCTORIS LIBER DE
VERBO MIRIFICO**

In laudem disertissimi atq; trium principalium linguarum peritissimi uiri
Ioannis Reuchlin Phorcensis, librorumq; quos de Verbo Mirifico nuper
edidit, commendaticia Conradi Leontorii Mulbrunnen. Epistola.

Conradus Leontorius Iacobo Vuinphelingo. S.P.

Q;primū a te Moguntiacō discessi statim in meipso sum expertus uulga-
tum apud Gallos nostros prouerbiū, nusq; cum amico satis nec præsens, nec
absens, præsens enim cum essem non satis te pro nostra amicitia sum usus, qd
amantibus omnibus accidere solet, qui in digressu sentiūt se plerāq; omisisse
que se facturos aut dicturos animo destinauerant, sed quod omisi resartient
literulę, quarum commercio utinā sepius tecum essem. Colloquebamur de
libello darorum uirorum domini Spanhemē. quem impressioni Basilęam
datū esse dicebas. Interrogauī de doctore Ioanne Reuchlin, esset ne insertus,
qd ipsum cū subdubitares, negaresq; sum demiratus, quē enim in omni ge-
nere doctrinę hac tempestate clariorē existimare posses, si tibi penitus esset
familiaris & notus, reperires neminem. Eum ergo non sine magna iniuria &
iactura germani nominis preteribitis tuq; abbasq; tuus. Est enim trium lin-
guarum peritissimus interpres, Gręcę, Hebraicę & Latine, adde etiam si uis
Gallicę, quam Aurelianus dum iuris studio nauaret operā perdidicit. Tran-
stulit plerāq; orationes adolescens, quarū aliquę nisi fallor sunt Xenophon-
tis in Socratis defensionem confictę. Condidit carmina multa & iucunda, cō-
scripsit plerāq; epistolares disputationes, quas sententiis gręcorum etiā He-
bręorum referat. Ut autem Hebręorū secreta dogmata penetraret, multis
annis enixissime laborat, itq; ita omnem eorum bibliothecam euoluit. ut
quem Hebręorum sibi opponas non facile reperiēs. Hac ingenii & doctrine
foelicitate & ubertate inductus, ad scribendum dialogum se contulit, quē Ca-
pnion seu de uerbo Mirifico inscripsit, qd nihil unquā uidi, nec faciūdius, nec
mirabilius. In tris autem libros diuiditur. Primus omnia secreta philosophię
sub nomine Sidonii explicat. Secundus Baruchiam iudeum omnia illa secre-
ta nomina & portētica & alia multa Hebręorū enodantem confingit. Ter-
tius Capnionē fidem christianam ex pręscriptis duobus approbantem & de-
monstrantem inducit, ubi omnia uerba mirifica ad nomen Iesus ita applicat,
ut illud ineffabile Tetragrammaton, iam effabile factum esse demonstret.
Quem si legeris dialogum, affirmabis nullum, neq; philosophū, neq; iudęum
neq; christianum Ioanni Reuchlin iure pręferri posse. Hunc talem nō quini-
bus Italis apponere nobis fuerit perpetuus pudor. Quare mi Iacobe cū Au-
gustam sim petiturus, & nesciam quo tempore Basilęam perueniam, uelim
summa cura & diligentia scribas Ioanni Amorbachio impressori, ut in Cata-
logo suum Ioanni Reuchlin Phorcen. locum assignet. Vale mi iucundissime
Iacobe letus & foelix. Spire. xi. Kal. Maias. M. CCCC. XCIII.

Tr. o. d. notae p. 106
es. m. h. o. s.
atogo. i. 3. q. d.
21.1

IOANNIS REVCHLINPHORCENSIS .LL.DOCTORIS
CAPNION VEL DE VERBO MIRIFICO.

Erum arcanarū curiosi quidā exploratores Camerarie Dalburgi
antistes Vangionū sacratissime, quos & reconditæ uerborū uires,
& abstrusæ uocum energiz, et diuini secretorū nominū caracte-
res sollicitant, ætate nostra (quantū uidere mihi recte uideor) non parū sece-
dere ab antiquissimis principū philosophorū uestigiis deprehenduntur, &
circa mirabiliū effectūū plenissimas mysteriorū operationes sæpe multūq;
aberrare, hac potissimū de causa, q̃ uel caduca figurarum obscuritate obli-
terata uel deprauatione Librariorū p̃ueria & mēdosa, ea sacræ illius phi-
losophiæ symbola, & ueneranda sup̃naturalium uirtutum signacula nedum
intelligi sed nec legi queant. Quare tedio pleriq; ac inertī frustra defatiga-
tione affecti, tam laudabile contēplandi genus uel horrendo fugiūt, uel ne-
gligendo iandiu cōceptū deferunt. Vnde ductus ego incredibili quodā grati-
ficandi studio, et nimirū amore singulari, erga omnis bonæ artis cōlumen
egregiū Ioannē Lapidanū theologiæ doctore, tam monastica Carthusiensiū
uita q̃ editione librorū insignem atq; primū, cuius ferulę manus subdiderim
in exercitamentis humanioribus instituendus. Addam adhuc & utriusq; iu-
risconsultissimū & politioribus literis ornatissimū uirum antiqua mihi ob-
seruatū amicitia Sebastianū Brant Argētīnēsem. Eritem ingenio p̃stantē
& miro characterū artificio nobilem ac uariis disciplinis eruditū Ioannem
Amorbacchiū, utrosq; in hominū doctissimorū literariā rep̃blica clarissi-
mos, ut nescias famā nē gestorū an ciuitate illustriores, Sunt enim non me-
diocri Basileæ inter summos ciues laude. Tantorum igitur uirorum motus
ingenti amicitiz uinculo, tantas ausus sum tenebras & tam obfusca sacra-
torū immo secretorum uerborum latibula ingredi, & quasi de adytis oracu-
lorū et uetustissime philosophiæ penetralibus, exponere nostro seculo quā-
tū nobis memoria suppetit, uniuersa ferme nomina, quibus superiori æta-
te sapientes homines & miraculosis operationibus p̃æditi utebantur in sa-
cris, siue pythagorica fuerint & uetustiorū philosophorū sacramēta, siue He-
breorū Chaldeorūq; barbara memoracula, seu Christianorū deuota suppli-
cia, quę de illorū libris atq; linguis in hoc opere p̃opta cernere licet, Quod
iccirco nomini tuo dedicauimus, quoniā sacra sacris debentur, & maxime sa-
cerdotia sacerdotū principibus, quali tu dignitate cæteris antestas, non solū
ob magnitudinē ditionis atq; potētis, cuius tu cumulatissimē diues es, uerū
etiā propter inenarrabilē uariarū literarū peritiā, cuius testis est bibliothē-
ca illa tua latinis, gręcis, & hebraicis uoluminibus referta. Vnus Germaniæ
nostrę thesaurus, quo sum uti solitus semper pro animi mei sententia. Triū
igitur philosophorū de Verbo mirifico disputationem accipe, quos inter se
(ut sectarū cōtrouersia cogere debuit) altercantes finxi, quo magis elucescat
occulta sacrorū nominū proprietates. De quibus & de tot numero atq; tantis

unum tandē supreme quidē mirificū beatificūq; nobis eligendi facilior pre-
stetur occasio. Et ut breui argumēto rem omnē cognoscas, Sidonius de scho-
la Epicuri primū putatus, deinde inuētus in nullius uerba iurasse, omnifariā
philosophus, cupiditate discendi peregre proficiscitur, post multa ingressus
Sueuiam, philosophos duos in oppido Phorce conuenit, Baruchiam hebræ-
um, & Capnionem christianū, cum quibus de uariis disciplinis, atq; mox de
ipsa diuinarū & humanarū rerū sciētiā differit, de opinione, de fide, de mira-
culis, de uirtutibus uerborū & figurarū, de arcanis operationibus & myste-
riis signaculorū. Hoc modo uniuersarū gentiū, quæ aliqua excellēti polleāt
philosophia, aut non iliberalibus cerimoniis & sacrata nomina & cōsecrati
characteres in quæstionē incidunt, fit enumeratio symbolorū, a singulis pro
suæ sectę ritu diligēter, usq; dum Capnion in libro tertio uix tandē ex omni-
bus sacris unum ihsuh nomen colligit, in quod omniū sacrorum uirtus atq;
potestas refertur, quod est semper & super omnia benedictum. At nunc
ipsum Sidonium audiamus.

*ides. Est insula
tra Herculis
lunas.*

*Haemices primi
nos inuenerunt*

cainou lous

SIDONIVS. Si qd est omniū in natura humana uspiā amice Baruchia-
tuq; Capnion, uterq; Gades atq; meta incredibilis desiderii, & asylum lōge
persequentis me admirationis meę (uobis em̄ iubentibus et auscultātibus so-
lis libet intrepide loqui) quod perpetuā nobis uoluptatē pariat, unum hoc
& omne ut opinor constat esse, nihilq; fere aliud q̄ noua quotidie ac nostro
sensui peregrina quædam, uel alias alio tempore seu aliter atq; iam pridem
sensæ fuerint, res ipsas pcipere, quod animū nostrū amoenitatis auidū, semp̄
admirando quodā ostento nuperrime ad experiundi allicere uoluntatē, &
in opus quantūcūq; arduū propellere solet, Quo facile crediderim ut nō
modo auitum genus meū (quod plane fuit multis sæculis, atq; nūc omniū re-
rum peritiā extat per celebre) uerum & uniuersam Sidona, unde mihi & no-
men & origo est, atq; adeo totam patriā, uel iocunda nouitas, uel stupenda
antiquitas in quāuis dulces attamē duos labores incitauerit. Ab æuo nāq;
soliti sunt Phœnices & uariarū regionū indagari, & nouarū rerum studiis
supra quā dici possit indulgere, qui suapte diligētiā primi literas inuenerūt,
quarū beneficiū apud Græcos fortasse nō ingratos uiros collocarūt. Et post
exquisitā numerorū rationē terras & coelos mensi sunt. Naturaliū item &
bellicarū artium expertissimi. Ad extremū semper ea gens & mores homi-
num multorū uidit & urbes, quę res in maximā ei terrarū parti gloriā cessit
ac præ ceteris ingens præconiū. Pace enim uestra maiores ego meos nimis
forsitan laudo, sed uincit amor patriæ, secq; nihilominus prodit ipsa ueritas.
Nam & de atomis dogma illud antiquū, cuiusdā mei quondā popularis ui-
ri Sidonii primū fuit Mochi nomine. Idq; ante res Troianas, ut pernoscatis
quantū industria, quantū ingeniis multorūq; negociorū inuestigationibus
Phœnices præstiterint, quippe quod ne Lucano quidem historico magis q̄
poeta clam fuit, ita canente. Phœnices primi famæ si creditur ausi Mansurā
rudibus uocem signare figuris. Nondum flumīneas Memphis cōtexere bi-

LIBER PRIMVS

blos Nouerat, & faxis tantū uolucresq; feræq;. Sculptaq; seruabāt magicas
 animalia linguas. Eorū ego monumenta laudis & uestigia sequēdi cupidus,
 ad quæ (ut natura fieri solet) me tandem duxit paterni quoq; sanguinis pro-
 fluuiū, iam annis nō paucis inter multa mari terræq; uersatus sum, optimos
 quosq; sermonū rerumq; artifices queritans, ut hinc quid diceretur audire
 inde cernerem quid agendū sit. Nec enim patria solum mea tota ue tripolis
 uiciniā contētus fui, recte diuersarū atq; potius uniuersarū artium magistra,
 quanq; nunc barbarico coepit ritu torqueri, sed abii, excessi, euasi, erupi lon-
 gius, post Libanū & Syriam plus peragrandō q̄ Menelaus ille, qui Telema-
 chum & Pisistratū hospites, uersibus istis de sua peregrinatione certiores fe-
 cit, Sum non pauca quidem passus, multisq; periculis Nauibus adueniēs octa-
 uum labor in annū, Vtq; Cypriū, post Phoenicem Aegyptiaq; arua, Inde per
 Aethiopas & Sidonios & Erembos, Ac Libyen, ubi cornigeri pabulātur &
 agni. Sic mihi nō defuit in tam longo earundē uiarum discrimine labor, quo
 ulq; relicta primū Britannia, deinde Gallia, tum Rheno ductore in Germa-
 niam iter concessum est, ambos ut uos sapientes uiderem atq; probarem nō
 tam oculis q̄ auribus. Ego enim Plautinū illud ita conuerterim. Pluris est au-
 ritus testis unus q̄ oculati decem, in cognoscendis præsertim hominibus phi-
 losophis, quales accepi uos esse fama undiquaq; celebratissimos. Et ut pri-
 mum de te liceat dicere Capnion, quem patria Phorcensem ex uariis libro-
 rum atq; tabularū tuarū inscriptionibus esse acceperā, stupenti mihi sapius
 multo q̄ ulla de re alia, q̄ philosophiam syluestris Sueuia funderet. Tum
 erāt itineris quidā comites abstrusarū artū mecū studiosi, qui responderēt
 nō fore creditu difficile, asperitatē eam posse quandā præstantē indolē gigne-
 re, cōmemorātes Ratispontanū quondā antistitē græca lingua Polyphemū:
 Gentilitia uero Albrechtū cognomento magnū, qui nō tantū Aristotelem
 sed & alios Peripateticæ philosophiæ sectatores primarios superare uisus sit,
 tamen in Sueuia & ortū & alitū. Quod ego ipse ita fuisse cognoui. Legeram
 enim iam aliquot insignes libros, ab eo uiro latine conscriptos, ob singulārē
 eorum excellentiā in græcā linguā præter solitū traductos. Deniq; non ua-
 nas, nō fragiles credendi rationes in mediū adduxere, quod uestrates alio fa-
 cile migrent, & propter uictus tenuitatem, & propter agrorum colendorū
 molestiā, & propter inopiam pecuniarū, lungam ipse denuo quod ea regio
 nequeat abundantibus esse mercibus assueta. Idcirco migrantibus Sueuis ar-
 bitrabor optimorum præceptorū semper copiam affore, quoniam ad opti-
 ma quæq; loca migrandum sit iis qui sterilia fugiunt. Itaq; q̄ doctrina, elo-
 quentia, consilio polles, non inde est q̄ ex sylua natus sis, quam quondam
 aut Bacenas aut orciniam nūc nigram uocant. Sed ut ex tuis audio, quia non
 modo antiquam Parrhisiorum Lutetiam, uerum etiam pene uniuersa Gal-
 liæ & Germaniæ, non nulla Italiæ gymnasia Romæq; caput studiorū per-
 hustraues. Quanquā uidere mihi uideor aptitudinē Phorcensis agri nō ni-
 hil ingeniis indigenarū cōferre, idq; uerum esse literatorū hominū ingens

gradatio

Menelai error
g Labores

Sg Baruchiaz
Capnionem

Capnionem
ut sup^a

plurimi *Sententia* numerus inde genitorū facit. Nō em̄ multo minorē genitalis cōditionis uim
 habet patria q̄ pater ipse. si Porphyrio creditur. Habetis sermonē bene lon-
 gum aduenā hominisc̄ peregrini, qui de uestra regione differere conetur.
 Sed ut eius me loci unde alteri genus, alteri fuga est, haud segnē putetis inda-
 morē esse, commodū utiq̄ fuerit, ne obmittā quidē hoc ipsum, q̄d in Phœ-
 nicia de monumentorū ueterū doctissimis autoribus cōpertū habui. Nam
 in Troiæ oīm nō tam bello q̄ pugna cōstat Phorcyn iuniore Phrygii exer-
 citus ducē fuisse, Homeri testimonio, q̄ in nauīū enumeratione sic ait, Phor-
 cys ille Phrygū ductor fuit Ascaniusq̄. Aduersa itaq̄ fortuna dū Ilium cade-
 ret, coacti sunt qui uitā seruassent, ex innumeris pauci superstites, alias sibi se
 des querere, alia regna sperare. Igit̄ Aeneas cū Ascanio periculatorūq̄ socio
 Phorcyde q̄ plurimis etiā reliquis Italiam petunt. Sed Ascanius cū sub Alba
 no monte oppidū cōderet, & quisq̄ sibi manendi locū alius alibi destinarer,
 is se demum Phorcys iunior superioris Phorci qui Sardiniaē Corsicęq̄ rex,
 ab Atlante quondā uictus & in mare submersus perhibetur, ex Euryale ne-
 pos per Italiam & Insulres Germaniā ingressus, et traiecto ingēti lacu inter
 Istri & Rheni fontes, per facilia loca montanaq̄ planicies aduersus solem
 occidentē tendit, ubi fluuiū offendit limpidissimū & piscatoriū eiusq̄ in ri-
 pa imbecille tuguriū. Ad quod se lassum trahens uestigiū, senex quidā corri-
 puit, grauatus annis & totus baculo incumbēs, qui cū Phorcyn in tam deser-
 to nemore, cum tanta familiæ copia incedere uidisset exterritus, parū abesse
 putabat quin spiritū omnē emitteret. Phorcydi autē querēti quid hoc fluen-
 tum uocaret, Senex ipse respondit, Aeneas nomē esse. Tum attonitus eo no-
 mine Phorcys, uersaq̄ ad flumē facie mox subintulit. Tu ne ille Aeneas quē
Dardanio Anchisē Alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad undā? Quos
 uersus post hac Maro Virgilius in suā Aeneida trāstulit, peregrina uetusta-
 te delectatus. Hic itaq̄ sumpsit omen & sortē aduena manendū sibi fore, coe-
 pitq̄ multitudinē suam hortari ne diuinū oraculū contemnerent, q̄d in Tro-
 iani antistitis nomine deprēhendisset. Nam quibus Aeneas iandudū haud
 modicis interuallis esset relictus, eis iam sese liquido alter Aeneas ostēderet.
 Dux igitur Phrygius & animo & more regio cunctis iussit ut quantū quicq̄
 conari possent, arborū undiq̄ roboribus erutis, ex deserto campestrē agrū
 efficerent. Quo in loco breue oppidum & arcem extruxit, quā de suo & aui
 nomine Phorcen appellauit, tantum extat ab illo grauissimo & sanctissimo
 atq̄ omni laude & honore dignissimo uiro Aeneas dilectus, ut ad solā uocē
 quia fluuius Aeneas diceretur, sedendū ei quasi ad ppetuū Troiani Aeneæ
 monumentum eligeret. Accessu itaq̄ temporis cum de mediocri familia po-
 pulus copiosus fieret, & coeptę habitationis angustia uicinas syluas cædere,
 arua colere, uicos ædificare, ac urbes educere cogeret, aiunt illū præter tam
 rustica q̄ urbana, multa etiam alia istuc oppida fundasse, quorū singula no-
 minibus singulis tam matris q̄ materterarū ad æternā prosapiæ memoriā
 notauit, quæ partim edax abolere uetustas, partim cōmutare barbarorū im-

modestia nititur. Nam quod quondā Euryale iam Aurelium, quod Stheno antea, nunc Schein, quod Scylla, Scell dicitur, quod olim Medusa, id superiori ætate in nouam arcem cōmutatum est. Sic Gorgoneæ Phorcynides (quarum lata est fama & uetustissima cōmemoratio) fertili hac gleba, hoc situ loci amœno huius oppidi Capnion, id est ortus tui sulco, in sempiterna omniq; æuo duratura hominū memoria cōseruantur. Et ne deesset quoq; posteris Ascanii socii reducis atq; collegæ sui diutinū monumentū, cœpit etiam eius urbis cogitatione quā idem sub Albano monte sulcabat in orbem ipse simile quiddā exædificare, qđ pari nomine Longā Albam uocauit. Id nomē hodie permanet a Phorce intra secundū lapidem. Ita uidistis originis uestre tabellam me pingere Eudoxi more, quasi aliquam nautarū chartam, quatenus eo cognitionis nos ducat, credi posse tātos uiros in omni doctrina ornatissimos, quanquā diuersæ sectæ tamen uno cespite natos, quorū conuersationē plus q̄ aurum, argentum, uniones et omnia preciosa iandiu singulari desyderio quæsierā in his sentibus et saltibus, in hac ipsa Sueuia inueniri. Nūc quid huc accesserim animum aduertite. Post loquendi, dicendi, sentiēdiq; artes, quibus sub ferula sum initiatus, deinde post disciplinas numerandi atq; metiendi, quas liberiori spiritu hausi, ducebar admiratione rerum tam in terrā q̄ in æthere ad naturalia documenta, quibus omnem uitæ meæ cursum consummare statueram. Quia de moribus (quam partem aliqui philosophi putant) ego parum existimabam dandum operē. Neq; illam nimia ingenii occupatione dignam arbitror, q̄ usus ipse moralis obseruatione consuetudinis & communi uitæ cōuersatione constet, quā minæ blandimenta q; pueros uindicta maiores doceat, nō nihil etiam natua uirtutibus ipsis industria tribuit, quę doceri studeri q; nequeunt, sed ut ut exoptulat cuiusq; regionis institutio inualescunt. Vnde uidemus id quod hic uirtus dicitur, alibi uitū haberi pro incolarum opinionibus. Sic ius esse aio nihil aliud q̄ quod homines uolunt. Ciuitatē itaq; iurisq; prudentiā in sola uulgi aut iudici persuasionē contineri mea sententia est, siue tu id oratoria eloquentia, seu muneribus aut blāditiis efficias, dūmodo mulceatur qui iuri dicendo preest. Apud Vlpianū absq; controuersia uirū consultissimū legitur Barbarius quidam Philippus, cū seruus fugitiuus esset Romæ præturā petiisse, tum prætor designatus & prætura tandē functus est, receptūq; fuit nihil eorū reprobari quę seruus in tantę dignitatis uelamento gesserat. Idem grauis autor de statu hominum hæc posteritati scripta reliquit, Ingenuū accipi debere etiam eum de quo sentētia lata est, quāuis reuera fuerit libertinus, quia res iudicata pro ueritate accipitur. Et Paulus Romanorū peritissimus iuris ait, Hodie propter usum imperatorum, si in argento relatum candelabrū sit argenteum, argenti quoq; esse, non aut supellectilem, quoniā error ius faciat. Quod igitur uel populo uel principi seu regi hoc est iudici placuit, tū per cōsuetudinē, tū per cōstitutiones legis habet uigorē. Nam ut Iulianus inquit, Cū ipse leges nulla ex alia causa nos teneant, q̄ q̄ iudicio populi receptæ sunt, & populus lege

regia omne imperiū & potestātē in regem contulit, liquido apparet omnē iuris prudentiā ex uoluntate hominū sola pendere, quę si est suffragatrix bonorū & malorū subiugatrix, bona res dicitur et publica et priuata. Sin aliter contraria. Propter iniqua enim quę populo uel probante uel tolerante fiūt, Hesiodus in operū & dierū libro cū multa de regibus & iudicibus iusticię scripsisset, tandē uoluit plebem sæpe luere peccata regum, i. iudicū. Vniuersos quippe iudices nō solum ipse, uerū etiam & Homerus et cuncta quidem antiquitas reges nominauit, quorū insigne iurisdictionis sceptrū gerit. Cuius teste fuerit aduersum Agamemnonē Achillis nobile illud iuramentum sex aut septē Iliadis uersibus explicatū. Non apud imperitos, sed ut ego arbitror & mecū longe plures in hominū doctissimorū et humanissimorū cōspectu loquor, quos nō lateat tam celebrē illam & uulgatā iuris exercitationē, & a quęstuariis ingenti precio licitatā, & a cōtrouerliarū cōsultoribus plus q̄ diuinam prope habitā, nullius uel mediocris momēti, quasi artē aliquā sellulariam aut cerdonicā rectius estimari, præsertim homini libetē ad res altas & dignissimas summa laude intendenti, ac non potius fragilia, caduca, fluxa & inania, glorię, pulchritudinis, diuitiarū, ætatis ludibria quælibet admiranti Citabitur (si uultis) isti sermoni grauis & sanctus testis & autor ualde bonus Cicero, qui ante tribunalia defendere ausus est meā in ea causa opinionē, etiā auscultante & inuito Seruio, qui se tum aliquē doctū in iure ciuili putabat. Oro te Capnion, qui etiā in eiusdem professionis officina sudasse usq̄ ad coronā & laurū diceris. Quod ornamentū, quę dignitas, quę gratia, quæ admiratio sita est in eo studio: qđ tam tenui hominū opinione pendet in singulis literis atq̄ interpūctionibus uerborū occupata, qđ omniū factionū auctoritas & iniuriarū robur, & iurgiorū incendiū, & iniquitatis fomentū esse conclamatur ab omnibus, non dico plebeis tantū, uerum etiā nobilibus, quod solum inania magistratuum nomina, & quotidiano timore plenissimos honores mercenarięq̄ lucra, & diuitias nemini sapienti appetendas, sibi metam figit, & propterea multorū inimicitias suis cultorib⁹ aperte cōciliat, quibus tot Antonii, tot Catilinę ob os uersantur, & animū quietis appetentem nō sinūt esse quietū. Deinde nō est difficile nosse qđ ab omnibus seruat, quod uero nō uicatim obseruat, id nō esse ius perhibēt. Cur ergo admirabor tāto opere, qđ mecū quilibet lanii, coci, factores, piscatores, aucupes, uenatores no uerint? Magnū uobis ne uidet scire nomen cuiusq̄ legis & ad omnē euentū applicare? Cur nō maioris estimabitis unguētariū: quę a reponēdo apothecariū uocāt, scire uniuersa tabernę suę uascula, pyxidas, urceolos, pateras, cyathos, phialas, aromata, pigmēta, pharmaca? Aut sutorē meminisse quālibet formā cuiq̄ pedi addere, simul & subulas quoq̄ acus, forfices, digitalia non obliuisci? Quę oīa usus, exercitatio, necessitas & urgēs in rebus egestas edocet, et qñq̄ horū similia fames bruta cogit. Quis expediuit psitaco suū χῶρε Pica q̄ docuit nostra uerba conari? Magister artis ingeniq̄ largitor uenter negatas artifex sequi uoces, ut ait Satyricus ille. Igit̄ qđ nō ppter se discit, sed

propter diurnū uictus humani cōmerciū, propter terrenas concupiscentias humanæ menti extraneas, quoniam id ego pacto philosophiæ sacratissimæ tanquā membrū adiungā, sine quo manca uideri possit, ut q̄ pede caret claudus nominetur, & qui lingua mutus. Omitto hæc nescio enim quæ procella, quis me fluctus huc deriuauit. Redeo unde digressus eram. Nam omnē ego uitæ meę cursum in contēplatione rerū naturaliū cōsummāre statui, ex quā sola oritur quā uere scientiā dicere possumus. Cætera enim aut instrumēta sunt scientiæ, aut supputationū disciplinæ, aut cōmunis cōstimationis usus, aut figmēta cogitationū de rebus quas absq̄ corpore materia subsistere opinantur, & propterea simplices nominant, hæc cum nō sint usquā, tamē est genus hominū qui nō satiantur de rebus sensui nostro se offerentibus scientiā absumere, quæ falli fallereq̄ nō potest, sed onerant mentē cogitatione quorundam tenuissimorū flatuum, & separatarū formarū quæ quoniā in natura non sunt, sed supra naturā esse putantur, iccirco metaphysica uocant. Hęc ego nō eo consilio disputo ut homines eruditos redarguā, quanq̄ reprehendendi uidentur, si ritum sciendi quo fonte hauriatur, & qua semita procedat æqua lance ponderemus. De quo Aristotelē tuum loqui sinas optime Capnion, in cuius te palæstra plurimū exercuisse atq̄ inde gymnici certaminis exacto tempore insignem tiam, & aureos annulos tetulisse ferunt. Nam Baruchias hic magis (ut audio) Pythagorā sequi dicitur, & si quis alius uixit antiquior Magus. Stagiritēs itaq̄ ille in resolutiorū posteriorū libro secundo, ad extremū prope in hanc tamen sententiā exposuit, quæ ut arbitror nō nihil huc quadrāt. Audite ambo, si forte latine satis explicare possum. Est em̄ (ut scitis) & græce nimiū senticosus Aristoteles & umbrosus & etiam scaber nec nisi a suis uoluit intelligi. Verba illius sunt huiusmodi, Ex sensu pullulat quā dicimus memoriā, ex memoria uero sapius eiūsdem rei obtēta nascitur peritiā. Plures enim numero memoriæ una est peritiā. Ex peritiā aut uel ex toto in anima quiescente uniuersali uniuscuiusdam de pluribus assumpti, quod quidē in singulis unum inerit illis idem, artis principiū oritur & scientiæ. Audistis Aristotelē, cui haud absimile Afranius quondā poeta et lepide & prudēter, nec minus uere in libro cui Sellæ inscriptio est, de scientiarū scaturigine prodidit hoc uersu. Vsus me genuit, mater peperit memoria. Igitur cū scientiā adepturos uti oporteat artibus et sensuū instrumētis, sine quibus ignorare cōtingit uniuersa. Nec em̄ cæcus colores nouit, nec surdus uersuū mēsuras aut citharę modū. Iam erit necesse res solū corporeas nos posse cōprehēdere, quādo de corpore id quod tenuissimū est perpetuo quodā fluore manat ad sensuū nostrorū foramina, deinde id ipsum iugi motu remotoq̄ ocio, ipsa in thalamū suū imaginatio introducit, in qua rerū formæ in hominum intelligentiā resplendent, ut ab unda stante radius in pupillā flexus, quæ omnia corpora sunt & corporū fluores. Vnde mihi rectius Empedocles dixisse uisus est, q̄ simili simile cognoscimus. Nec mora nec requies inter datur ulla fluēdi. Perpetuo quoniā sentim⁹, ut ait Lucretius, quippe etenim

DE VERBO MIRIFICO

uariis sensus animantibus insunt, quorū quisque suam proprie rem percipit in se. Cur proprie? Nam cætera uel fallunt uel falluntur, quæ scire quis se putat nullis sensibus adiutus. Sed Herde uerentē ne peregrina uobis nimis suggeram, reducere me conatur Epicuri sagax interpret ille. Quin pars inquit horū maxima fallit, propter opinatus animi quos addimus ipsi pro uisus ut sint quæ nō sunt sensibus uisa. Nam nihil egregius quā res est cernere apertas. Id illi nō considerāt, qui supra naturam scādere conātur, & in arctum defiliūt, unde pedem referre nequeant, qui præter tot nata in tanta huius mundi uniuersitate, tamen etiam circa figmenta desudant, circa nuda entia quæ uocant, & species rerum, circa diuina immobilia, circa subsistentias, circa dignitates primas rationis, circa principia, circa substantias numinū simplicissimas, incorporales, extra coeli domiciliū cōmorantes, & illic optimā quandā uitam ducentes, quæ omnia (poëtis autoribus) ut aurium oblectamenta, & auditis nostræ uariorū negociorū semper cupidissime solatia, pro singulari quadam & speciosa fingendi arte sunt reperta, Omnes itaque & dii & diuina talia meditantes ualeant, cubitum eant, dormiant noctem totā. Homero iudice unum Iouem somnus nō tangat, quasi cætera supercoelestia nihil sint. Is solus esse possit, de quo tamē aperte nihil scimus, sed tantū somniare uidemur, quale satis ut mihi uidetur prudenter idem poeta insinuat, quando somniū Agamemnoni missum Iouis esse nunciū describit. Quicquid enim de Ioue cognoscimus somnio similitimū est. Atqui de dignitatibus, de principiis quid sentiamus? quorū haud inepti Peripatetici quos nūc & maxime omnis Germania & solos spretis reliquis nobilissimis autoribus sectatur, non esse scientiam contendunt, eo quod scientia & demonstratio omni notiora sint, quippe a quibus omnis scientia pendeat, & principii nō sit principiū, quoniā ipsum est ante omnia. Nec tamē ignotū id esse decebit, quo cuncta luceſcunt apparent & sciūtur. Vnde igitur principia cognoscemus? Ex sensu. Audi Aristotelem rursus tuū Capnion in locorū primo uolumine, cum ait, Si cui dubiū esse uelit, nix omnis alba sit nec ne, Sensibus indiget. Igitur fides quæ scientibus nobis ex principiis est, in rebus naturæ sensuique subiectis cōstat uniuersa, quare nihil eorum quæ nō fuerint corpori & materiæ cōnexa, intra scientiæ limites iure clauditur. Quod si hoc est, una sufficiet rerum cognitio, quā græci physicam, uos naturalem philosophiā uocare consueuistis, Quæ cōditiones eorū quæ uere sunt & sine uelamine a nobis percipiuntur, illorumque causas, effectus, tempora, loca, modos, euenta, integritates & partes inuestigat atque rimatur. Vnde tremor terris, qua ui maria alta tumescūt. Obicibus ruptis rursusque in seipsa residāt. Defectus solis uarios lunę labores. Vnde hominū genus & pecudum simul imber et ignes. Arcturum pliadæ hyadas geminosque triones. Quid tantū oceano properet se tingere soles, Hybernique quæ tardis mora noctibus obstet. Omnia speculatrix naturarū physica complectitur, quibus se toto æuo doctissimi quique oblectare ualeant mirandum in modū. Eius gratia, quod ex me audistis antea per multa loca & locorū pericula

Ex sensu principia
cognoscimus.

pericula uersatus sum, ut miranda naturæ uiderem, & uel auditu caperem, si ipsamq; sum Indiam profectus, si cernere possem quæ illic quāq; raro tam aliquotiens planis oculis uideri feruntur monstrosa et prodigiis similia, martichoras, aquam auream, magnetem lapidē, pantarbarn, pygmæos, sciapodas, tigridem, phœnicem auem, margaritas, & item ichthyophagos. Deinde per Africam ut gentem aspicerē, quæ canem pro rege habet, cuius motu imperia sibi augurantur. Mitto alia quæ sperare nō autē intueri quiueram principes unuculos, Anthropophagos, Cynocephalos, quorū omnium maxima pars fabulosa est. Fontiū etiam & riuorū partim uera sunt quæ dicuntur, partim fictionibus adornata. In asphaltide bitumen reuera gignitur, sed q̄ nihil in eo iudææ lacu mergi dicitur, profecto eius contrariū aliqñ reperitur. In done Iouis fons, & extinctas faces accendit, & accensas extinguit. Hammonis inter diu friget, noctu feruet, Insula contra Timauum sita, fontibus calidis scattet, in ipso mari qui & cum mari crescunt atq; minuuntur, id ipsum cum Tergestinis hominibus expertus sum. Lyncestis aqua uini modo temulentos facit, quin & apud uestrates Sueuiæ populos super amnem philisiū Geppinige oppidi, fons quasi sapore uini fluit. Ipse me nō dicam dies sed annus deficiet, si naturæ singula miracula recensere cupiā, quæ tamen haud clam uobis sunt. Etenim q̄d ex hominibus eruditissimis accepi, tantū uos abundare uariis & literarum & rerum experimentis, ut nihil uel tam minimū uel tam maximum sit, q̄d uos fugiat, aut locis uisum, aut libris cognitū, eo facile coniicio frustra me multa de mirabilibus prædicare, cū q̄de go pro nouitate stupeo, id uos pro uestri frequentia solitū habeatis & quotidianū. At ego sine cōtrouersia pro uno in Germania miraculo uos ipsos quero, qua uirtute, qua doctrina uiros q̄ graues q̄ sanctos q̄ omniū optima de uobis iudicia, supra q̄ dici potest exuperantes, quale in ipso ingressu, in foribus ipsis & salutationis initio satis exploratū teneo, quæ uultuū diuina figura, quis lepos in uerbis, quæ in me suscipiendo humanitas, qui exactæ sapientiæ sæpe interiecti sermones, uniuersimores perfectissimos uiros ostendunt, incredibile est q̄ gaudeā uestro frui colloquio doctisq; uerbis ornata & perpolita oratiōe, et dignis cognitu atq; auditu sententiis, ut tam liberali tam munifica uestri cōuersatione tot tātosq; tot itineribus susceptos labores lenire atq; sedare, uel potius omnino leuare possim. Tum copia dictorū percitus BARVCHIAS audi Capnion inquit, quæ partū Sidon edidit. Nam ita facile crediderim quæ is de Phœnicibus magna prædicat, isti modo uideāt, qui iam totum ferme orientē ignorantia barbariq; damnent, cum nescio quem Scytham aut quos Sauromatas, aiant humanitatis & doctrinæ hostes, eam inualisse regionē atq; tenere, ut ne futurus sit superstes qui artes colat. Sed tu in quai. os me Sidoni stupores cogis eloquentia tua. At ille, Parum extat in me Baruchia q̄d tanti facis, frustra enim extollere niteris, quæ ipse in me minutissima cognoui. Et caue satis ne iuste, tam angustis uerbis meis eloquentiæ nomen indideris. Quid enim hac nostra oratiuncula uix tandem expressimus aliud q̄ puniæ

Fons Dodonæus.

DE VERBO MIRIFICO

gentis aptissimā ingenii conditionē id quod cunctæ quidem historig tradūt
& res propalam extat. Sueuiæ quoq; uestræ laudem attingi, cuius ambo loci
pletes orbi testes estis, neq; ullo præter uos spectaculo erit opus. Postea ut
multiloquentis fert linguæ consuetudo, quidam furor excidit ore, uidelicet
nisi naturam sensibilem, nihil esse dignum arte seu disciplina. Et si non de nul-
lis rebus (sicuti Socrates estimabat) at saltem de his ipsis quæ naturæ subiacēt
& sensui patent, erit potissimū id quod uocamus scientiam. Nam de diuinis
ego arbitror nullam homini concessam esse ueram cognitionē, quem cum
sermone Baruchias interpellaret, Sidoni doctissime inquit, & ut puto uir
omnium optime, quod longe præstātius est, ignosce. Nam innata mihi quæ-
dam prope loquentiæ temeritas præuenire me facit Capnionem hunc uene-
randæ probitatis hominem, & literarum quoddam pelagus ac ætatis nostrę
diuinum specimen, obq; id in ista mihi disputatione iure præferendum, sed
uetus mos est ut q̄ quisq; balbutit maxime tam gestiāt loqui maxime, nec ul-
lis patet dicēdi campus magis q̄ ignaris, quod & mihi accidit, ut cum tu disse-
ras, ego præ isto uulgatæ sapientiæ uiro silentia rumpā. At feras æquo ani-
mo Capnion. Tum is, At tu perge libere atq; pertexe qd exorsus es. Itaq;
q̄ multa pergrauiter & diserte de multis rebus dixisti Sidoni Baruchias in-
quit, supra q̄ nostrates philosophi solent, qui ut quidam graculi totos dies de
omni negotio, uno tamen barbarico strepitu garrire non cessant, nullis adhi-
bitis ornamentis, nullo eloquentiæ flore, nec oratoris ullo munere, ut nō de
sacratissima philosophia, sed de prophano uulgi cōmercio de sub hasta pi-
gnorum licitatione, de bacchantiū tumultu, de leuissimorū conuitio, de baja-
rum contumeliis agi putares, quorū ego consuetudine simile quoq; cōtagiū
& parem labem contraxi, ut haud iniuria mihi Tyndarei uersiculū obieceris
apud Orestem Euripidis scriptū, Viuas barbare cum sis uetulus inter bar-
baros. Tamen ut res est libenter & fortasse consulto missa faciam, quæ de
patria, de te, de nobis ipsis differuisti cum hoc refellere nostri amborū hone-
stas, istud claritudo tua, illud orbis terrarū fama prohibeat, augere autē ora-
tione quæ laudibus extulisti, non opis sit nostræ ne noctuam Athenas ut est
græcorum adagium. Q; uero tantum luminis in corporibus tot & tam ua-
riis quolibet momento exortis falo procellæ ac turbini subiectis, & materiæ
ipsi corruptionis matri quotidianoq; motui & inconstantiae cohærentibus,
tantum firmitudinis, tantum ueritatis reperisti ut de nulla re nisi sensibili sci-
entiam oriri credas, ualde admiror qui nihil æque cōtrarium existimem syn-
ceræ perfectæq; scientiæ, q̄ hoc solum quod tu nominas sensibile. Puto autē
id quod corpori apparet, quod ut aiebas ad sensuum nostrorum foramina,
quodam fluore permanat, non sine tenuissimis quibusdam uelleribus aera
transmigrantibus, usq; dum ad corpora nostra pertingant. Quis enim
posset animi radius super ea area sic mobili, ut sunt naturæ omnes res
quas extrinsecus homines sentiunt, uel tranquille stare, uel inconcusse
reflecti, ut tam illustre in nobis diuinæ humanitatis, aut humanæ di-
uinita

LIBER PRIMVS

unitatis opus inde confieret. Non esse nego quandā de rebus eiusmodi doctrinam, opinionē, iudiciū. Discernimus ab aqua glaciem, & iudicamus istā fluidam, hanc diuturniorē, tamen hanc ex ista nudius ortam, & istam postri die in hanc dissolui paratam. Sed q̄ cōstans & perpetua de iis sciētia queat subsistere, id quidem pernego, nō solū Pythagora duce, cuius me tu assedā uoluisti, quod in partē honoris libenter recipio, cum intelligam a Platone summo illo uiro & quasi philosophorū deo Pythagorę discipulos fuisse tantū aestimatos, q̄ solius Philolai Pythagorici libellos quanquam pauper, tamen decē millibus denarium mercari nō destiterit. Sed annuit etiam Aristoteles eo nobis in negotio, cuius patrocinio foeliciter utimur. In primo namq̄ posterioris resolutionis uolumine, cum pluribus egisset qualis in sciēdo causa nobis eligenda sit, & quis scire probe, & quis doctūculus apparere uideat, adiunxit. Itaq̄ cuius simpliciter sit scientia, id ipsum habere aliter est impossibile. Quod ne a Platone quidem alienum extat, qui postea quā mundum in primum intelligibilē & secundū sensibilē partitus esset, addiderat illum per mentem cum ratione iudicari, hunc uero per opinionē non sine sensu. Vide quem tu Epicurum secteris, ex umbratili oratione super puluerē cuncta ædificantem. Ego tam magnis patronis facile uincam. Et si mihi turpe uideri nō debet a te tanto uiro, cæteris ingenio, doctrina, dignitate præstantē uinci, refelli, coargui, qui nostrorū sæpe maiorū edicto philosophica (uel summo tenus ut aiunt) sum prohibitus attingere. Ac iccirco Germania quanquā religiosos, tamē parum doctos Hebræos nutrit, quoniā studiosis potius abhorrendum a philosophis, q̄ per incuriam aut potius curiositatem in errores cadendum esse persuadent, quorum eos potissimū credunt autores. Sed feci quod solent audiri, ut quanto deterreter amplius, tanto haurirem feruētius, pro circūstanciarū opportunitate, pro tempore & pro meo captu tamē. Itaq̄ & Aristotelem me quādoq̄ legisse fateor, & Platonem introspexisse, unde illud quod ante tibi citavi prodit. Et sine iis quoq̄ hoc idem me credere fecisset atq̄ facit, tanta omnium etiam maximorum uiroꝝ de rebus naturalibus cum immortalī quadā sui laude fortentiū diuersitas, in qua uerū consistere nequit. Omnū primum ut a iuuis ad fontem pergamus, arbitror te Capionemq̄ hunc nostrum non inficias ituros, uniuersam rem eo modo cognosci quo cōstat esse. Nā si aliter falleret opinio, quę secus atq̄ res esset, cunctanimi obturbus referret. Atq̄ habet uniuersum ut sit principia sua etiam Epicuro tuo & Lucretio autoribus qui ait, Omnia sint a principiis seiuncta potuisse est. Et mundum esse ortum omnigenis ex principiis. Discordia quorū interualla uias cōnexu, pondera, plagas, Cōcursus, motus, turbauit prælia miscens. Igitor omnia pariter ex principiis cognoscimus ex quibus sunt, quorū amissi ac regula pendet scientiarū demonstratio, tanquā penetralia ex foribus. Ad fores autē cum erratur, quoniam ego pacto crediderim in penetralia recte secessum iri. At errant qui uiam ignorātes nihilominus pergit ignorant qui circum compita turmatim huc illucq̄ ruunt, haud uno

b

itinere gradiētes, ut quantū ab uno tantū a uero distent. Vis incipiā a Phœnicibus istis tuis, tum prima tum tanta ut recte putasti naturæ totius inuestigatione præditis, atq; adeo a Thalete ipso quanquā Mileti ciue, tamen & Phœnicum nobilissimis Cadmo & Agenore prognato, qui ante omnes rerum natura traditur disputasse. Et si Platoni creditur primus sapiens uocatus est. Quid tādē post innumeros conatus suos et indefessa studia, quapropter & rem pub. & maximos magistratus abiecit? Quid inquam iugiter scrutando inuenit quod esset huius illustis machinæ quā cernimus condignum fundamentū? Audi quæ celebris excogitatio. Aqua est principiū uniuersorum. Ex aqua enim omnia prodierunt, & in aquam omnia resoluent; Nemo non dubitat si maximam hanc orbis molem Thaletis iudicio cōmittamus exedificandam, semper nobis illuuiōes & undantes stagnationes fore timendas, quippe q̃ natura (istius sententia) liquentem hanc aream suis ædificiis subiecisse perhiberetur, quæ ad quemlibet aquæ motū ruitura sint. Taceo quantū aduersus Architectonicæ artem molituris, qui structuræ domesticæ palustrē regionem eligit. Sed intenderit quēlibet fluuium Thales, seu (ut ego arbitror) influentiam alicunde quæ sequendarū causarum etiam fuisse possit exordiū, quem oceanū mihi nominare Homerus uidetur, ubi cecinit, Oceanumq; deum patrem tethynq; parētem. Ab eo tamē ille. com-^{popularis} popularis suus Anaximand. primū doctrinæ eius auditor, deinde in schola successor, opera data long. uit. Nam ex infinito cuncta pullulare statuit. Addam & tertiuū Milesium & eundem gentilem tuum quendam Anaximandem, istius Anaximandri discipulū, qui desertis magistri præceptis ex aere cuncta oriri, & in aera quoq; reuerti somniauit. Heraclitus Ephesius cōtemp-
tor philosophorū & irrisor Homeri ab exhalantibus suis pulmonibus & calidis uisceribus eructauit rem inauditam literisq; obscuris ac nō uulgariis scriptam reliquit, sterile quoddam elementū quem ignem uocamus, uniuersa gignere atq; rursus eo cūcta referri. Frustra igitur Romani Vestam celibatui præposuere. Successit Anaximeni uir indytus Anaxagoras aliquādiu ciuis Clazomenius, posthac propter philosophiā spreta repub. & omni dignitate populari, philosophus admodū insignis, multum ille consimili participationi tribuit, quam & rerum generationē causamq; putauit. Archelaus Atheniensis Apollodori filius (Nam fuit & alius Homericus quidā miles). Is aerem infinitum, densum, rebus cunctis præbere causam ut existerent arbitrabatur, & propterea Physicus dicitur. Sequutus est quidam sol omnis arcanæ philosophiæ, a q̃ id artificiu nomē primo accepit Pythagoras Samius, quem non errasse sed ab aliis dissensisse uere dixero. Ex numeris enim uniuersa ipse conficit. Eam disciplinā ex nostris didicit, uetustissimā quidem illā & Syriæ & Chaldæorū, quam inde rediens græcis post hac uerbis atq; sententiis illustrando, admirationē suis hominibus de se præbuit tantā, ut quod illum appellarent nomine dubitarent. Cesso laudare principem hunc philosophorum, qui priorem non uidit, secundū nō habet, & q̃ par laus inueniri.

LIBER PRIMVS

a me nulla queat. Et simul ne mihi ipsi nimis blandiri uidear, si extollā eas ar-
 tes & uirum quē tu ipse me sequi prodidisti. Epicurū unī tibi laudandū relin-
 quo, quem miror Athenis ac non potius ruri natum esse. Hic principia rerū
 affirmauit esse indiuidua corpuscula & locum inaniem. Sed Empedocles illē
 Agrigentinus quatuor elementa enumerat, ex quibus quodlibet nascatur
 ignem, aerem, aquam & terram. Principales uero potestates binas, litem &
 amicitiam, quarū hęc quidem res conciliat, illa uero dispērgit. Initia rerū
 esse docuit tria Plato Socratis discipulus, Deū, rerūq; formas & materiā. Ex
 his quod sentimus primū resultare figuram, postremo cætera. Nouissimus
 Alexandro Macedonū rege q̄ artis nobilitate clarior Aristoteles, ex mate-
 ria ad appetitū formæ per priuationē excitata res omnes concreuisse uoluit.
 Quicunq; secundū hęc aliqua inuenire tentabant, priuationis loco motum
 quendā statuerunt ad utraq; cogenda efficaciorē. Tu tibi Sidoni præsumes,
 in tanta tot amplissimorū sua ætate hominū (& ut cōsuetis tunc nominibus
 utar) tot sapientū & sapientiæ amatorū diuersitate ac contentione certā ueri-
 tatis fidem posse constare, præsertim cum circa principia tam mirifico certa-
 mine pugnatur, ut nescire cogaris, cuinam ex illis palmam deferre, aut herbā
 dare iuste sancteq; debeas. Nondum enim (ut ait Firmianus) descendit ali-
 quis de coelo qui sententiā de singulorū opinionibus ferat. Sane qui tecum
 Epicuri mentem probent inuenias aliquos, ego qui mecum Pythagoræ do-
 gmata non improbent. Sed abducit nos professionis electio, ut suspicio iudi-
 ces amoueat, & refragabiles arbitri non admittamur. Quid igitur? Quenā
 dicamus esse rerum principia? Certe ingens certamen semper fuit inter cla-
 rissimos philosophos, & adhuc sub iudice lis est, quare cum initia nondū cer-
 ta sint, quæro abs te q̄ ueram de rebus scientiam habiturus sis, quæ ex eiusce
 modi ortæ initiis perhibentur? Scire nanq; tum nos Aristoteles opinatur,
 eum rei principia causamq; cognoscimus unanquāq; & elementa. Nec so-
 lum id, uerum etiā & quod ita illius rei causa sit ac nō alia aliter. Desine igitur
 in rebus caducis firmitatem quærere. Glandes porcis cōmitte, bobus foenū,
 ranis & coruis sensibile tempestatis præfagiū. Bruta mortales & internecio-
 ni subiectas res sentiāt, nos altioribus nitamur, & ætherna mente complecte-
 mur, nō quæ fluxa & fragilia sub coelo, sed quæ sempiterna supra coelos sunt.
 Nec enim conabor nondum tritis nostrorū hominum auribus ea inculcare
 quæ uix exercitatissimi quicq; intelligant. Dicerēt nanq; ab rebus uniuersis
 me segregare scientiam, quod quidem de naturæ mobilitati subditis uerum
 dicerent, quippe dum pariter scientiæ perpetuitatē attendimus, naturæq; tor-
 rentem illum & instabilem fluuium, cuius nihil attingimus quolibet tempo-
 re nisi punctum. Adeo ne concionator noster desipuit, quisquis tandem ille
 fuit qui Ecclesiasten conscripserit, siue Salomon, seu qd multi famant Esaias
 ipse? Quid est inquit quod fuit? Id quod erit. Et paulo ante, Generatio præte-
 rit & generatio aduenit. Etenim quomodo lauaberis nisi ligna transmuten-
 tur? Quomodo aleris, nisi receptaculum uitales succos concoctis ac transmu-

Sam. dave

DE VERBO MIRIFICO

tatis cibis & potibus in membra quæq; dispersat. Pecora stercus, stercora finum, finus gramen, gramina lac, lac quoq; pecus. Cuncta seculum rotat, ob idq; a sequendo dictum, q; sic nata propellit ut fluctus procellam, & dies horam, & hora momentū. Absorbet hoc ut egerat aliud. Fingit natura semper ne sit ociosa, tanquā ex cæra modo equū, mō leonē, & eo destructo hominē. Superstes est alter alteri⁹ semperq; secūdus priorē sepelit. Lucilla uerū post Lucilla. Secunda Maximū, post Secūda. Faustina Antoninus, post Antoninus. Hoc modo omnia. Celer Adrianū, deinde Celer. Tota qdē Augusti aula, uxor, filia, posteri, maiores, soror, Agrippa, cognati, domestici, amici, Arius, Mecœnas, sacerdotes, medici. Totius aulæ domina mors. Hic tu mihi scientiam perpetuā statuas, ut cognoscā si uere scripserit quisquis de iis historiam texuit. Hippocrates morbos curans innumerabiles mortuus est. Heraditus mundū ignibus cōplens, intercute aqua extinctus fertur. Democritū occiderūt ex se nati pedūculi pene animalū minutissima turba. Haud secus & in aliis anima carentibus. Nam Hebenus in arborū genere modo lignū modo lapis est. Et penes librū q; Alkorran apud tuos inscriptus est querit qd primo lignū; mox spiritus, aiunt. Quod uirga Moyli, iam lignū, iam serpens, Ego paucis tecū agam, nec enim tu is es cui mansa ut nutrices uagientibus pueris solent in os inferam. Nihil est scriptum, pictū, fictū quod te lateat, quære quid hæreā, cum consydero nostra nobis ingenia ad naturā certissime scrutandam uires nō suppetere, quin semper eiūsmodi nostræ cogitationi scrupulus iniicitur. Neq; spina talo infixā radicitus euellitur. An nos ipsos iactabimus de omni specie rem quamlibet informante sine falso iudicatuos, qui necdum animā nostrā qua uiuimus, spiramus, sentimus, intelligimus, & qd & quomodo sit perfecte cognoscimus? De qua re non erit pluribus tecum optis. Tu ipse nosti quot de eadem uarietates extent, quot labyrinthi circūferantur. Epicurus enim quē uisus es imitari mixtam ex igni & aere speciem dicit esse animam. Inde calor motus & uenti cæca potestas. Occipit inde aer inde omnia mobilitantur. Xenophanes ex terra et aqua. Parmenides ex terra & igne. Empedocles & Critias sanguinē, Anaximenes aerē, Hipparchus ignem, Critolaus peripateticus ex quinta essentia constare. Democritus spiritum mobilem atomis insertum. Zenon concretū corpori spiritū. Heraditus physicus scintillā stellaris substantiæ. Heraditus ponticus lucem. Hippocrates flatū tenuem per corpus omne diffusum. Possidonius ideam. Pythagoras & Philolaus harmoniā. Xenocrates numerū se mouentē. Plato essentiam sui motricē. Aristoteles entelechiā nouū nomē gloriosus inuenit, hoc est formę perfectionē, quasi finem artificis, cuius sermones de anima tanquā mortales refelli debere, maxime uir integritatis & amplissima inter Galilæos dignitate clarus Gregorius ille Nazianzenus in libro contra Eunomianos auctor est. Ergo qui nos ipsos ignoramus, quomodo reliquorū sciētiam adipisci speramus? Quanta multitudo prestantiū scriptorū fuit, et tamē usq; ad Hieronymi Augustiniq; tēpora nihil de anima certi quo pedē figere li-

LIBER PRIMVS

cuiſſet relictū erat, quod (ut es mecum omnis ſectæ curioſus explorator) ex literis inuicem miſſis noſſe forſitan potuiſti. Nam de te Capnion nihil eſt quod dubitem, qui Nazareni dogma ſectaris, cuius hi ambo quaſi duo mundi lumina ſtudioſiſſimi precones extitere. Habetis de rebus corporeis ſiue corpori coherentibus, quæ aliquo poſſint modo ſub ſenſus cadere ſententiā meam, q̃ & propter celeritatē momēti quo perſtant, quas uelox naturæ torrens conſeſtim rapit & alterat, & propter imperitiā principiorū, et abſtruſas cauſarū latebras oculosq̃ ueſpertilionū, & difficilimā inuentionē proximarum conditionū quas paſſiones nominant, humana de iis ſciētia tam repēte acquiri, & firmiter ſedere ac fideliter permanere nequeat. Ante enim (ut eſt Heracliti ſentētia) res mutatur, q̃ illi ſuas circūſtantias cogitatione adieceris. Cerno Empedoclē in Aetnæ flammā impetū facere, & puto me ſcire q̃ Empedodes Aetnam inſultat, dum hæc uox inter dētes ſtringitur. Empedodes nullus eſt, & tanquā de eo quod nō eſt narrabitur fabula, dicentiq̃ plus creditur q̃ audienti demonſtratur. Etiam ſi uno momēto pronunciare uelis q̃d ſciri cupis, ut Lycophron Periantri & Meliſſæ filius, qui ne lōgo tractu hominem eſſe albū diceret, abſtulit ſubſtantię uerbū, & albū hominē momentanea prolatione appellauit. Proſecto ne ſic mūdi fluxum & naturæ rapidū torrentē euitaſti. In omni enim puncto temporis præſens abiicimus, & ſicuti ſphæra uolucris nunquā uno ſtatu manent quęcunq̃ ſunt ingenti hoc concluda mundo, cuius ornatus a quo græce nomen uſurpat ſola quidem uarietas eſt. Semper igitur in motu cum ſit, ſemper aliter res habet, & proprietas altera alterā pellit. Ita neq̃ radius noticię reflecti propter turbinē incōcuſſe poterit, neq̃ deſtinari mentis noſtrę lumen impetu alterationis totiē interceptum. Quapropter Eccleſiaſtis ſententiā iure probabimus, cum ait, Intellexi q̃ omniū operū dei nullā poſſit homo inuenire rationē eorū quę ſiūt ſub ſole. Et quanto plus laborauerit ad quærendū, tanto minus inueniat, etiam ſi dixerit ſapiēs ſe noſſe, nō poterit reperire. Hoc eſt q̃d tu Socratē exiſtimāſſe dixiſti, quanq̃ nō ille nullā uolebat haberi de rebus ſcientiā, qui de tot apud Platonē rebus diſputat, ſed naturalē quidē nullā, diuinā autem plurimā. Eſſe deniq̃ artes in uita humana per celebres, quibus agitentur mortales, ne torpeſcant, & ſimul ad rempub. priuatāq̃ nō nihil conducentes, fabrile, ærariā, domesticā, ciuilem, militarē, ruſticam, & quęcunq̃ ſimiliter ab hominis prudenti uoluntate pendent. Etenim quę cū ordinatione noſtra ſiunt, ualebunt conſtituti loco, in iis tranſgreſſor errabit, qui præceptis per nos excogitatis non obtemperauerit, quæ fortasſe præcepimus experimentis pluribus cōpulſi, aut quandoq̃ ſolo arbitrio. Vniuerſa hæc uideri non ſciri putabat Socrates. Quęcunq̃ autē forent neceſſaria, iudicabat ea ſolum a diuinitate petenda. Itaq̃ qui nihil ſe ſcire dixiſſe uulgo traditur, is mihi non natura ſed diuino munere cuncta ſciuiſſe uidetur, quare ſuo merito ab Apolline non homine ſed deo (ut Sidoni uos poetice perſuadetis) ſapientiſſimus eſt iudicatus. Suppeterent nobis ueterum hiſtoriæ, niſi iam deſeſſi eſtis, & maiorum no-

DE VERBO MIRIFICO

storū annales de gestis maxime memorabilibus & rebus lectione dignissi-
 mis conscripte, mirandū in modū in eadem opinione adiuuarent, quę si rite
 meminimus) de quodā nos Hesiodo certiores faciunt. Is cum pecudum esset
 pastor in Bœotia, & proxime quendā Heliconā montem orto sole gregem
 egisset, audiuit musarū concentū, dulci (ut par erat) modulamine quippe mu-
 sarum. Accedens propius ubi illos diuinos uultus & uenustissimā dearum
 choream aspexit, imitari cœpit carmen quo saltabāt in numerū. Tum bene-
 uolentes musæ simplicitatē hominis rusticani nō aspernatæ lauri ramuscu-
 los & aliquot calamos Ascræo pastori obtulere, quibus acceptis poeticam
 repente artem adeptus est, nō natura sed deo. Nihil secus & apud Homerū
 ille Demodocus, & apud Cretenses Minos, quē ferūt a Ioue cūcta didicisse,
 cum esset ei cū deo in Ida monte atq; sane in ipsius mōtis antro frequēs con-
 uersatio, Melesagorā Eleusiniū Athenienses dicere solent a nymphis doctū,
 & Epimenidē Cretensem lōgissimo quodā somno diuinitus. Fuit & in Pro-
 coneſo philosophus mirificę in primis scientiæ Aristæas nomīne, cuius ani-
 mam quādoq; corpus exire, uicissimq; post uisā longinqua spaciā redire in
 corpus rumor erat. Is quāq; innumerabilia sciuerat, tamen præceptorē nō
 aliū q̃ diuinitatē habuisse creditus est. Sic noster Socrates uir apprime perfe-
 ctus, & Apollinis (ut ante cōmemorauimus) testimonio ualde sapiēs, tametsi
 a studio cura & sollicitudine rerū naturalium abhorrebat, tamen nihil eum in
 natura fugerat. Idq; ei contigisse Stoici affirmāt haud humana peruestiga-
 tione sed deo assistente, quē & ipsemet appellauit dæmoniū, siue uox ea fue-
 rit quā audiuerit, seu species quā uiderit, aut aliud quippiā quo diuinū huma-
 nitus senserit. At uero a uestris ad nostra quę fideliora me iudice sunt perga-
 mus. Antiquitas ipsa cuius summo semp in honore fuit autoritas, tum fama
 tum literis memoriæ prodidit, gentē Hebræam, maioresq; meos uenerādo
 cultu deū quendā cuius nomen (ne consuetudinē uileſceret) uulgo celabant,
 multo itinere, annisq; supra quadraginta per deserta loca, per hispidas senti-
 cosasq; uias, per montes, per ualles, per aquas sequutos esse, qui tātis per eos
 paterno cū affectu comitaret, & clemētibus oculis inuiseret, dum illū sancte
 amarent obseruaretq;. Is itaq; deus quocūq; tandē religioso cupiat nomine
 uocari, ad unū ex tanta multitudine hominū & ingenti frequētia, unū in quā
 Moysen, in quo placuit crebra mentis deuotio per nubem descēdit, ut ei se-
 ptuaginta uiros adiungeret, qui et diuersa prudentia reipub. magistratus ge-
 rerent, & uariis artibus quæ agenda forent pro causarum statu explicarent.
 Sed quoniā id industria fieri naturali nequiuuit, eo q̃ supra cōtendimus, hu-
 manam conditionē nō esse rerū in hoc mundo tanta mutatione uolubiliū
 undiquaq; capacem. Idcirco de spiritu quē Moyſi ante influxerat, etiā septua-
 ginta patriciis dispensauit. Cūq; requieuiſſet in eis spiritus, prophetarunt
 nec ultra cessauerunt. De ſellulariis quoq; artificibus eodē modo sacra hi-
 storia cōminiscitur. Misit enim spiritū suū deus faberrimis hominibus Beza-
 lel & Aholiab, ut sapienter, intelligenter & scienter opera cūcta facerēt, &

LIBER PRIMVS

noua quæq; reperirent sacrario sancto necessaria. Rursus feror ad uestros scriptores. Quid enim de Tynico chalcidensi memoria dignū in Ione Plato his legitur. Vnde profecto mihi Nasonis hoc carmen ortum esse uidetur cū ait, Est deus in nobis, sunt & commercia coeli, Sedibus æthereis spiritus ille uenit. Quare Sidoni, tuq; Capnion, concedā ingeniosis uiris in actionibus cautionē, circūspectionē, prouidentia. In studiis sagacitatē, solertiā. In consideratione rerū omniū docilitatē, artem, intelligentiā, opinionē. At uero de quibullibet sensibilibus constantē, puram & ineffabilē scientiā homini nega uero, nisi nō humana disciplina, sed diuina traditione iugiter ab uno & item ab altero fuerit recepta, quā nos Hebræi Cabalam appellamus. i. receptionē In qua maiores nostri quibus fama sapientiæ nomen addiderat, præparatis se mentibus exercuere, ut Abraham quisquis tandem is fuerit, ut Symon filius Iohai, ut Abraham secundus cognomento Alaphias, ut ille Rambon, ut Racanatenſis, & reliqui circa religionē diuinā, circa instituta, circa solennia, ritus, phana, obseruationes, sacræq; mysteria, multis annorum curriculis studioli. Tum heus tu Baruchia SIDONIVS ait, quot nō lapides tantū sed & saxa ingenti hoc flumine sermonis tui uoluis? Dispereant illi maiores qui te quodā ut inquis edicto a philosophicis prohibere conati sunt. Nam quid futurū erat de te si philosophorū penetrauisse libros fuisset cōcessum? cum nihil hac oratione tua copiosius unquā, & etiam pugnacius audiuim, ita ut quo tandem ariete murum istum quē inanibus meis uerbis opposuisti frangere queam haud sim compos consilii. Nec me contra dimicātū oportet, quoniā tantis ictibus ense meum obtuderis. Obmutescam igitur si hoc unum cōmonuero, graue hominibus fore, id quēlibet ignorare quod uidet, quod audit, quod tangit. Veluti Plautinū illum Sosiam eo solo risum uulgi commouentē, q̄ sese tangendo, uidendo, audiendo ipse de seipso dubitet. Quis enim aspiciēs unquā niuem eam atram dixerit, atq; ignem esse calidū q̄s nō sensu iudicauit? Quare si Epicuro auscultabis, inuenies primis ab sensibus esse creatam noticiam ueri. At q̄ diuina sciri ab hominibus contendis, id quoq; tibi haud facile concessero. Sic enim dum a cognoscente res cōprehenditur, diuinū cū humano iungi cōfiteberis, quæ duo tam sunt opposita q̄ quæ maxime. Diuinitas enim & initio carere & fine dicitur, humana terminis clauduntur omnia. Eius autē quod finitur ad infinitū (Peripateticis attestantibus) nulla est proportio. Scite igitur Lucretius noster sic inquit, Quippe etenim mortalem æterno iungere & una Constare, putare, & fungi mutua posse Desipere est. Quid enim diuersius esse putandum est, aut magis inter se disiunctum discrepitanq; q̄ mortale quod est immortalī atq; perenni iunctum? Ego uero etiam si fieri possit tantam molestiam superis nō imprecabor, ut quolibet momento nobis mortalibus præceptores assistant, & quod uix sodalem ausim, id deos rogem. At ego inquit Baruchias Sardanapalū hunc latinum tuum quem ceteri Lucretiū nominant, suspicor & de philosophia & omni diuinitatis choro male meritū, & si nō moleste feras

DE VERBO MIRIFICO

tam hic q̄ aliis pluribus in locis sibi ipsi cōtrouersum. Sed quod ad rem attinet tangamus. Cum em̄ sacra magnę matris Cybeles describeret, hominesq; ob id armatos currū sequi affirmaret, quod putabant diuam predicere quo p̄sidio patriā defenderent, ea tamen esse uana creditu, subiunxit his uerbis Quę benē & eximie quāuis disposta ferantur. Longe sunt tamen a uera ratione repulsa. Omnis enim per se diuum natura necesse est, Immortalī æuo summa cum pace fruatur, Semota a nostris rebus seiūctaq; longe. Nam priuata dolore omni, priuata periclis. Ipsa suis pollens opibus nihil indiga nostri. Nec bene pro meritis capi nec tangitur ira. Quo apparet superos nihil de sua clementia nobis largiri, ne forte molestia negotiorum afficiantur. Ac post tertio libro sic ait, Dicēdum est deus ille fuit deus in clyte Memmi, Qui princeps uitę rationē inuenit, eā quę Nunc appellatur Sapiētia, quicq; per artem, Fluctibus e tantis uitam tantisq; tenebris In tam tranquillo et tam clara luce locauit. Nihil sermo iste prę se ferre potest nisi philosophiā esse spiraculum dei ac illustrationē diuinā. Id ille tandem ipsa ueritate coactus fatetur, quod uix de suis manibus extorsimus, quod absq; comminatione fidicularū expressimus. Taceo quia modo animū esse mortālē asserit, modo redire ad coeleste principiū. Atq; animā uerbi causa cum dicere pergam Mortālē esse docens, animum quoq; dicere credas. Alio in carmine ait, Deniq; coelesti sumus omnes semine oriundi, Omnibus ille idem pater est. Et post pauca concludit, Cedit item retro de terra quod fuit ante In terras, at quod missum est ex ætheris oris. Id rursum coeli fulgentia templa receptant. Adeo ne se incoquantē atq; impudentē nō ueretur refelli, sed phaleratis dictis sperauit nos fallere, uel saltē dubios reddere, & uelut ipsemet se prodidit quasi museo dulci contingere melle. Sed oro te sine eum inter poetas canere, nō pulpito philosophorū p̄gisse. Q; si te aut quoslibet suis decretis, suis literis, uel etiā Epicuri ut postrema ita impurissima factione permoueri putarē, uociferarer, & quantū maxime possem contenderē, omniū uitiorū spurcissimā altricē esse hanc sectā, phanatico cuiusdā Leucippi somnio plantatā, postea Democriti autoritate irrigatā, excitarē omnis generis philosophos, tametsi ad extirpandam sacrilegā hanc gentē, nō adeo sit multis opus, neq; ualde sagaci ac claro ingenio. Tum CAPNION mitte inquit maledicta, rem ipsam putemus. Equidē mihi uidere uideor, ambos uos altissimarū rerū exploratores, summis ingeniis singulari copia & dicendi facultate pręditos, multa splendide, magnifice multa plurima sapienter ad rem qua de agitur contulisse, ac quasi de utriusq; uariis mercibus nobilissimā degustationē prębere. Sed cum animo mecum cogito quid ipse ego ad uestrū forum tantis litigatoribus dignū afferre queam, mei profecto me plurimū miseret tedetq;, qui rusticū nimis & illepidum sermonē eruditissimorum auribus inculcare non dubitem, nisi hoc unum a uitio me liberet, q; consulto & data opera me uestro consortio immiscuerim, ut cōparatione ruditatis & imperitię meę literatissimorū hominū dignitas & gloria multo acrius splēdeat, ut solēt cādida inter multa nigra emi

grae eminentius clarescere, & quodlibet sui contrarii praesentia distinctius appa-
 parere. Igitur age Sidonius inquit, obsecro te, scio & hunc Baruchiam mecum,
 parce ista aeri uel in re non opportuna. Quid enim abdicatione laudis cuius
 te arbitramur dignissimum opus est. Nouimus inter nos etiam pridem. Quare
 perge Capnion, & tuam nobis sententiam explica. Per commodum enim hic phi-
 losophiae locus solitarios continet, neque ullo strepitu impediti nos ab audien-
 do, tu a dicendo prohibebimur. Faciam facile quia iubetis CAPNION
 ait, dum ineptias meas animo non molesto feratis. Et si me non fallit memoria,
 Hercle omnium hostium numero cum castris ipsis relictis, existimo bellum inter
 uos duabus ex causis geri. Primum quod nulla de rebus tam supernis quam infernis ne-
 queat humanitus acquiri scientia, occasione praestante tum humana imbecil-
 litate quantum ad diuina spectat, tum rerum naturalium temporaria mutabili-
 tate ac alteratione continua, quod ad perfectae scientiae fundamentum attingere
 putatur. Obstat & secundum, quod neque diuinitus etiam quicquam mortales sciant,
 ne intolerabili molestia per hominum discendi cupidorum quotidianos appeti-
 tus dii afficiantur. Praeterea uero potissimum, quoniam diuinam cum humana
 operatione coniungere, quod in eiusmodi scientia necessario fieret, nihilo
 secius extiterit, atque si concordii uinculo maxime diuersa connectere studeas.
 Totum hoc ut quam breuissime pro nostro captu explicemus, ponderanda uer-
 borum uis est, quibus ab ortu ferme usque ad hanc uesperam digladiamini. Tra-
 ctatio autem non admodum ex occultis principiis erit, neque non perspicuis ratio-
 nibus (ut arbitror) ad credendum. Quid enim oculorum orbis concavis in fo-
 raminiibus frontis oclusi aliud quam uidere desiderant? quod unum & proprium
 eorum est solamen, sine quo certe spectaculi fructu frustra sint & ociosa mu-
 nera? Si uultis recordamini quale Phryx ille apud Euripidem haud incon-
 cinnum plane carmen attulit. Quisquis inquit ille uir est, etiam si seruus fuerit,
 lucem tamen cernere gaudet. Quid illa cartilago mollior ossibus, carne fir-
 mior in hominum auribus pendula flectensque: nonne uoces haurire cupit?
 Vnde & aures citato Virgilio dici putat cum ait, Vocemque his auribus hauri
 Et ut caetera percipiendarum rerum instrumenta complectar, Quid aliud odo-
 ra uis narium quam olere? Quid lingua magis quam gustare appetit? Esca igitur qua
 oculus pascitur color est. Sic aurium sonitus, suaue olentia nati, sapor linguae,
 ac mollia quaecumque tactus pabula fiunt. Quaram deinceps, non extet oculus, nec
 auris, neque natus, nulla denique lingua, nullus sensus, quid putas nobis com-
 modi afferant, color, uox, odor, acerbum, dulce, scabrum, leue? Nonne omnia haec
 frustra in orbe sint inania & nihili existimanda? Certe quidem ponite hoc e
 manibus, & apprehendite non arma sensuum, sed eorum uires ac potestates.
 Nisi enim illis acre iudicium adsit, indiscreta & confusa fient uniuersa, nec al-
 terum alteri proprium obieceris, & oculus uocem uidebit, & auris colorem au-
 diet. Oro te igitur Sidoni iuxta Lucretium tuum, An poterunt oculos aures re-
 prehendere? An aures tactus? An hunc porro tactum sapor arguet oris?
 An confutabunt nares oculi, gustum quoque uincant? Non ut opinor ita est. Nam

DE VERBO MIRIFICO

seorsum cuius potestas diuisa est. Quod Baruchias quoque tecum & omnes Academicum Peripateticum respondebunt. At quæ nam eius diuisionis occasio est. Dicat Epicurus, oculum, similiter & cætera instrumenta non cognoscere ipsam naturam et conditionem rerum. Quid igitur? Audite uersiculum. Hoc animi demum ratio discernere debet. Actum iam est. Nam ut color uisum, pictura patet inani, sic relucens in animo forma ueri, procul dubio pabulum erit rationis, quæ alterum ab altero discernet, medio intercedente cogitatu, quæ estimatio nem appellat. Recensebo causam omnem quæ quæo breuissime. Sensibilis quidem res undiquaque simulacrum de se propellit tenuissimum & incorporale, quod a sensu facile apprehenditur propter amicam sensitiue potestatis hospitalitatem. Id cum eo loci diuersatur eminentiorem dignitatem mox adipiscitur, & presentem rei substantiam abiiciens fit idolum, retentis secum ceteris circumstantiis. Tunc itaque imaginatio quedam effigiem absentis simulacri suspicit. Idoli tadem conditiones, ipsa phantasia per quasdam apparitiones & estimat & diiudicat, modo uere, modo fallaciter. Vnde solent equi sinistre discernendo laruas odisse, ac quali futura nocumeta fugere. Haud secus atque aues, quæ ficta in hortis agrisque idolia male suspicantes horrent, & sæpe decipulas metuunt insidialque presentiscunt. Posterius hæc inuolucra quam diligenter sublimata, tamē adhuc brutis appenditiis respersa, dignior quedam uirtus quæ ratio dicitur cribrat atque librat ab una proprietate currens ad aliam. Quo plane discursu in rebus quidē illud esse crystallum affirmat, hoc uero glaciem, & inter gemmas disputat electrum quandoque uitrumque misceri, quapropter animaduertit hoc esse chrysolithum, istud dici resinam, illud uitrum appellari. In actionibus autem & negociis aliud esse turpe arbitratur, aliud decorum. Ergo semper rimatur ratio, & diligenti ac indefessa indagine sensibilia scrutatur prius a materia, nunc a presentia rei denudata, adiunctis etiam intentionibus uariis haud ulli sensuum receptis, quæ tamen absque sensibilibus innotescere non possunt, ut cum Baruchiam hunc intueor hominem statura mediocri, proluxa barba, subtristi fronte, naso aquilino, palliatum, circulatū, & quod ait Satyrus Obstipos capite & figentē lumina terre. Murmura cum secum & rabiosa silentia rodit. Atque exporrecto trutinatur uerba labello. Inde auguror Hebræum esse, cui croceus est circulus insigne, philosophum, quæ pallio tectus sit, & pythagoricum maxime uel alterius diuiniore sectæ, quæ Saturnus arcanæ contemplationis autor, eiusmodi superficie picturas procreare dicitur. Post hæc mihi pro consuetudine gætis & professionis non ualde amicum, nisi quantum nos iam literę conciliant, tecto item gaudentē & umbra, plurimaque id genus quæ homini accedunt uel uitii uel laudis indicia. Nec unquam cessat rationis scrutinium, sed ingenita est cuique sedulo quærēdi cupiditas, tantisper dum sagax noticiæ appetitus circa optatam ueritatem suo uoto minime frustratur. Quam & in omni arte inuestigant artifices, & deceptos quoslibet naturam ipsa facit erubescere, quoniam illis inter uerum & falsum rectę rationis defuerit iudicium. Deceptores quoque naturaliter ut tales odimus, & omnes qui aliud sub lingua, aliud gerunt sub pectore. Nihilque tam uerecun

LIBER PRIMVS

uerecundū homines sibi ducunt q̄ errare, præsertim bono præditi ingenio, & qui animi uirtute pollent, quos ego quotiens de sciētiis differendū nobis est, solos esse homines aio. Infantes etiam uix ab uberibus auulsi, de quauis re quā uident aut sentiunt curiose interrogant, ut fateri nō ab re liceat ingentum esse nobis inueniendi ueri amorē & facultatē. Neq; aut ad id dementiæ nos ipsos trahi uel saltem duci patiamur, ut naturā uniuerſitatis quę uel Sardanapalo teste omnis creat res auctat, alitq; cū alias nusquā egisse perperam uisa est, eam tamē hic aberrasse, ac talem nobis ueritatis auiditatem frustra impressisse putemus. Quemadmodū enim uane creatos fuisse oculos fatemini, si nunquā cōcederetur lucem aspicere, sic & opinabimur de sancta solertiq; natura, quę mortaliū animis rationē haud implantasset, eiq; tam uigilem percontandī ueri conatū nunquā inserviisset, nisi compertū illi ante fuerit humanū animū posse ueritatē apprehēdere, suamq; hancram nobile facultatē, conditionē, uirtutē, potentiā, uel aliquādo prodigere in operationē, reducere ad effectū, propellere in actū, iaculariq; in obiectū ei consentaneū & uicissim sui appetēs. Est enim sic esca rationis ueritas, ut illuminatus color oculi, & percitus odor narium, & consonans aurī sonitus. Ergo liquido apparet in hac mundi structura quā cernimus aliquā triumphare ueritatē, quę totiens rationē nostrā cōmouet, agit, implicat, explicat, totiens inquietā, totiens insomnē miris modis sollicitat, non fortuitis aut alicunde aduentitiis, sed suis & propriis & originariis naturæ illicibus, quæ omnia cum nō fiunt frustra utiq; contingit ut ueritatē eorū quę sunt aliquo tandem opportuno tempore amplexemur. Quisquis igitur id quod est uel suapte natura, uel diuino adiutus adminiculo uere cōprehenderit, quare nō illum eius scientiam sortitū existimauerim? Ita enim scientiā appellabimus uerā apprehensionē rei. Hoc est quod initio dixi, ponderanda uerborū uis est, quibus tantopere digladiamini. Qua in causā certe intelligi facile poterit, q̄ scientiæ nomen uarie significat, ut sunt res multiplices quas sciri dicimus. Rerū aut de quibus colligere scientiā autumant multi philosophorū, maxime uero Platonici binas esse naturas decreuere. Alterā quæ uideri oculis & attingi manu possit, prope ad omne momentū alterabilē. Detur enim uenia (ut ait Madaurensis) nouitati uerborum, rerum obscuritatibus seruienti. Hæc ipsa cum eadem & una persistere nequeat, nihilominus a tali uirtute animi hospicio suscipitur, pro modo rectius quo est q̄ quo nō est, qualis in ueritate res est, id est mutabilis. Quam quidē mutabilis rei susceptiuā in nobis potestatem, quod eque inter nos posthac cōstare debet, opinabilem rationem uoco. Vnde id progreditur, q̄ tu Sidoni rerum naturalium & sensibiliū scientiam esse cōtendis. Et ego tibi assentior, quæ certe ut cognita mutantur, ita & scientia mutabitur. Nihil aut refert hoc te scientiā nominare an opinionem, quoniā de negocio manifestū est. Vultis uno uerbo dicam. Omniū rerum sub coeli domicilio commorantiū, nō est humanitus quā uere scientiam uocamus, sed opinio potius. Q̄ si quando de his scientiam obtineri audiamus, semper tamen

DE VERBŌ MIRIFICŌ

uocabulum ipsum opinionē designat. Alteram autem substantiarū naturā
 asseuerant incorruptā, immutabilē, constantem, eandemq; ac semper esse,
 quæ non tantum penetrabili cogitatione percipitur, uerū etiam mentis acie
 uidetur, quælia sunt quæ nos uocamus diuina. Nam præcedentia plurimi ap-
 pellant demonica. Vnde & pleriq; Platonem diuinū, Aristotele uero dæ-
 monicum cognominarunt, propter utriusq; in talibus scribendi eminentiā.
 De his itaq; quoniam supercoelestia sunt nec ulli usquā sensui obuia. Quis op-
 timi uiri (uos enim appello Sidoni & Baruchia) quis in quā mortalium præ-
 cter quā diuinitus ac nulla humana uirtute, quantulacūq; tandem cognitio-
 nem obtinere queat. Nemo Hercle nemo. Ergo ueritas inferiorū radonis,
 superiorū mentis, obiectū est & pabulum & esca & uoluptas summa, quod
 libet pro modo captuq; suo. Nulla tamen in orbis terrarū amplissimo spa-
 cio, nisi reuelatione diuina de substantiis constans, tota & irrefragabilis habet
 scientia, quatenus ab Aristotele definita est, quoniam diuina nō tanguntur,
 mundana quolibet momento sensum effugiant. Hinc enim deest causarum
 sufficiens noticiā inde permanentiæ constantia, & quod maxime obest no-
 bis fragilis industria, fera prudentia, citata mors. Quo fit ut quam nos sepe pu-
 tamus sapientiā scientiam uel esse, is error sit, siue coelestiuū fulciatur aspectus,
 seu naturaliuū causarū ac materiam sectam trahentiū, eminenti suspicionē ni-
 tantur. Quod Chaldaeis philosophis Esaias ille nobilissimus uates ad urbem
 Babylonem scribens impropere, sapientia tua & scientia tua ea ipsa decepit
 te. Saluet te Astrologi coeloruū qd fortasse melius transferimus q̃ aruspices
 coeli. Nam hodie sunt astrologi qui contemplantur in stellis, & supputant
 menses) a quibus ueniant tibi quæcumq; futura sint. Defecisti in multitudi-
 ne consiliorū tuorum, unusquisq; in uia sua errauerunt. Vtrosq; igitur comple-
 xus est, & qui rimantur inferiorū causas, & qui coelestes influxus curat, alter
 errat supputando, alter consilia colligendo, uterq; ignorans ad æquā ope-
 rationum uirtutem, omniumq; circumstantiarū conditionē. Quare hoc sapi-
 mus sempiterna unde sapientiæ nomen est, siue scimus perpetua quibus sex
 materie modica exat, seu cognoscimus momentanea, fluxa & caduca, quæ
 tempori coeloq; subiacent, semper illis recta fides superior est, per quam in-
 tellectus agens posuit in culmine ac fastigio humani animi, purus, lucidus,
 perspicuus, radiantes in membris diuinis atq; supercoelestibus, & resolgen-
 tes omnium rerum tam mortalium q̃ immortalium status, tanquā in quodā æter-
 nitatis speculo intuentur, quæ omni rationis ordinatione, discursu, indagine,
 opinione, scientia, item omni deniq; intellectu potestati uo agenti, speculati-
 uo adepto, quantum ille ipse se inferiora uisitat longe quidē est certior, & tam
 ad contemplandū q̃ ad agendum efficacior. Nam si liceat inferiora cōferre
 superioribus, sicut anima secundū sensum fit aliquid idem actu cum sensibi-
 libus, & secundū intellectum cum intelligibilibus, in quoq; & amplius per
 fidem sit mens nostra cum supernis intelligentiis actu eadem, & cum deo con-
 munda. In quo reuolunt omnes rerum cause multo cōtinentius, multo nobi-
 lius q̃ ipse

LIBER PRIMVS

lius q̄ ipsę cōsistere queant in effectibus. Nam intima rebus est causa prima
 plus quā secundā. Secundas prima continet, ut fons riuulorū aquas. Immo
 uero ut immensum pelagus simul omnes undas insinuat, & amplissima est
 eius cōprehensio. Quod Agamemnon apud Homerū prædicat. Tenet em̄
 uniuersa, Vnde μέγιστον κράτος habere dicitur. Omnis rei ortus est Orpheo
 teste, & subsistendi uis potentissima principiū, mediū, & finis. Credite mihi,
 cum hæc mente uoluto, & cum naturas cōgrego segregoq; uniuersi, uideor
 uidere quo plane modo erga proxima sibi homo se habeat. Quanquā enim
 cum igne cœlum in materia cōmunicat, cum aere ignis calore, aer cū aqua
 humore, aqua cum terra frigore, Rursus cum igne terra siccitate, Deus cum
 intelligentia (quā idiomate uocabuli dæmonē censemus quasi daimonē, im-
 mortalitate, Dæmon cum homine affectu, homo cum beluā sensu, & hæc cū
 planta quodā animæ genere quod uegetare facit. Tamen comperio deniq; q̄
 brutum ab homine distat ratione, homo a dæmone innata sapientia. Sed
 homo ab homine potissimū fide differt, Vt sicut ignarus a sapiente alius est
 per usum rationis, ita sapiens a propheta per usum fidei. Propheta quoq; a
 dæmone per mortalē conditionē. Iam igitur uidetis quoniā posuit deus ho-
 minem in medio paradisi. Paradisus deliciarū hortus est. Ornatus omnis de-
 litiz sunt. Mundus ab ornatu nomen accepit, quoniā græce κόσμος dicitur.
 In iure quippe ciuili mūdus muliebris is est quo mulieres ornantur. Posuit
 igitur hominem in medio uniuersi, cum inferis & superis cōmunē, qui gerat
 erga superos fidem, erga inferos rationē. Inter mortales ut deus per fidem;
 Inter coelites ut homo per rationē, Inter alterutros excellens per sapientiā,
 parum a diuinitate superatū, humanitatis tamen uictorem. Quod ex Dauid
 rege didicimus, Cum summo enim & optimo maximo deo sic de homine lo-
 quitur, Minuisti inquit eum paulo minus ab elohim, id est a deo. Itaq; memi-
 nisse potestis quid de priori uestra contentione sentiam, esse scilicet uerita-
 tem aliquam in æternis æternā, cuius ipsa mens receptaculū fiat. In muta-
 bilibus mutabilē, quæ contenta sit rationis diuersorio, Alterius scientiā dici
 posse sapientiā, alterius rectam opinionē, incerta omnia nisi diuina fide robo-
 rentur. Est iam reliquū infirmæ cuiusdā argumentationis obstaculum (pace
 omniū dixerim) ab Epicuro populari philosopho somniatū, quod arbitror
 Sidonium recitare potius q̄ affirmare pro singulari grauitatis & doctrinæ
 præstantia, qua præter ceteros egregie præditus est, quo faciat nos dubitare,
 contingat ne deū affici molestia, si beneficia mortalibus largiatur, an potius
 assiduis precibus cupiat rogari. Solus Epicurus laboris impatiēs tantū ama-
 uit desidiam, ut et in summo bono poneret ocium, et diuinitatis influxum pu-
 taret molestiam. Quasi solem credamus exhauriri lumine, ac tandem deficere,
 quoniā tam diu luxerit, & cœlum fatigari quando præbet clemētes influ-
 xus inferioribus. Si hoc tam diuturnū officium corporalia non molestat, nō
 deterit, non grauat, quid sentiendū est de summo cunctorū autore, qui si cū
 Epicuro, cum Lucretio, cæterisq; uoluptariis gnatonibus ignauiam, inertiam,

DE VERBO MIRIFICO

pigritiamq; dilexisset, nō utiq; tantū & tam admirabilē hunc ornatū quem cernimus ex uisceribus suis exuberanter effudisset, & hanc machinā struxisset, quā toto æuo regeret. Quanquā enim quorūlibet negociorū singulares esse gestores, uicarios, tribunos, præsides experti sumus, tamen ad hunc unū semper recurritur principē uniuersi, quo sine nec gestores gerere, nec tribunos suffragari, neq; præsides sufficere putandū est. Haud secus atq; lumen sine luce, aut omnino secundā causam sine prima. Ordo enim uniuersi & primum aliquid et unū desyderat, quod turpe est philosopho nescire, cum illud gregarii milites nouerint. Sic enim Vlysses apud Homerū in exercitu cōcio natur. Haud profecto singuli præesse possumus o Achiui. Nō enim bonus est pluriū principatus, unus sit princeps, unus rex. Vbi nunc tot atomi Epicure tantū regnum gubernantes & mundi unius innumerabiles architecti? Si ratione regunt tantilla corpuscula, non erunt igitur simplicia & infecabilia, quoniā ex ratione corporeq; cōstant. Si præter rationē, imprudēter omnia gerantur necesse est. Quod nō solū natura sed ipsum nomē mūdi abhorret, in quo nihil ornati, nihil mundi ualeret cōsistere, dum singula interturbarentur, & aliud alio tēderet. Ergo qui summus est unus est, qui unus est simplex est. Aliter enim cōpositus, duo nō unus est, quare in se moerorē, tediū,urbationem, molestiā nullam unquā recipit. Fieret enim uarius & multiplex, inq; deterius mutabilis, quod unitati & summæ bonitati nō cōuenit. Quādo autē sui similis dicitur, id est clemens, beneficus, misericors, & cetera quę bonitatē suam exponunt, decent & ornant, tūc idem ipse est, atq; tum unus simul eris clemens & deus. Deus cum inuocatur, clemens cum ad uota largitur. At est ne aliquis omni furioso dementior? qui cogitet fieri posse, ut ullis supplicū precibus sempiternæ diuinitatis operosa quies & quieta operatio moleste, cuius summa dignitas est ut petatur, summa tranquillitas ut tribuat, qui homines etiam ad rogandum inuitat, quod nos dei filius idemq; deus edocuit. Nemo inquit uenit ad me nisi pater meus traxerit eum. Voluptas est deo aspicere uultus hominū se intuentiū atq; admirantiū, nō molestia, nō inquietudo. Tuus uero Sidoni Lucretius (Honoris enim causa iam nō te nomino in lecta tam sacrilega) & tuus etiam Epicūrus audent id in deo notare, quod ne de bonis uiris cogitare phas esset, qd amicorū uota moleste ferrēt. Quid enim aliud mortales in precē erga diuinitatē mouet q̄ sperare se amicū deo? Quid fidem supplicationibus administrat præter unū amorē? Quod Homerus omnis philosophiæ plenissimus ostendit cum ait, Chrysen Apollo ipse orantē exaudiuit, quoniā ualde sibi amicus erat. Apparet ut arbitror ex his quę paucis cōplexus sum, pro tenui facultate dicendi quę in me fira est, quid ad ipsam cum diuinitate cōiunctionē humanā respondendū sit. Nec em̄ nūc questio est, unus ne idemq; deus & homo esse queat, siue a deo prognatus seu ex hominibus ortus. Quale de Aesculapio desertor ille Iulianus in libro contra Galilæos edito memorię prodidit, cuius pene uerba sunt hæc, ut cūq; me autore trāslata. Iupiter enim in suis intelligibilibus ex se ipso Aesculapiū

genuit, & in terrā per solis prolifici uitam destinauit, hic e coelis ad terrā fortitus progressum uniformiter in hominis specie circa Epidaurū apparuit. Auctus itaq; illic successibus super uniuersam terrā porrexit salutiferā eius dexterā. Trāsiitq; ad Pergamū, deinde profectus in Ioniam ad Taranta, posteriorius Romam. Hinc traiecit in Coum, deniq; ad Aegas, & ad cætera loca mari terraq; ut restauraret animas male dispositas, & corpora minus belle habentia. Iulianus hæc si uere ipse uiderit, neq; hoc loco cōtrouersiā de diis immortalibus explicare studebimus, quēadmodū in terris conuersati, & ab hominib; uisi sint, ut Apollo Daphnen insecutus, ut in Thessalia penes Admetū constitutus, ut in Phrygia corā Laomedonte cognitus, ut in pauperū Philemonis Baucidisq; tugurio epulati ambo dii superi, ut scripsit Ouidius, Iuppiter huc specie mortali cūq; parente Venit Atlantiades, positus caducifer alis. Etenim ferme totus transformationis liber ille haud aliud est q̄ deorum cum hominibus, uel quod magis ridiculū erit cum beluis, metallis, lapidibus, ceterisq; anima carentibus, nō tantū cōmunio uerūetiā transmutatio, ut Epicureis admirabilius uideri debeat, quod summum Iouem omnibus rebus etiā uilioribus cōmisceri poetę canant. Eum nanq; modo in aurū fuisse transformatū, modo in Cygnū. Iam Taurus erat, iam Aquila, iam lapis qui Abaddir appellatur, totusq; semp uersatilor hoc Proteo fuit. Nos uero siue hominis societate cum deo, siue dei cōmunicationē cum hominē quantū ad nostrā inter nos disputationē confert, amorē dicimus, quē fides peperit, spes alit atq; seruat. Deus amor est, homo spes est, uinculū utriusq; fides est. Iungitur diuinitas menti ut mens intellectui, intellectus intentioni, intentio imagini, hæc sensationi, ea sensibus, ipsi tandem rebus, ita semper ut uirtus superior per singula inferiora pro captu cuiuslibet animantis usq; ad ultima fluat. Sepius enim euenit ut oculos aliqua uersus dirigā, me tamen uidisse nō meminī quā aliorum imaginatio ligauit. Quid uero sit q̄ me uidere suspicor exercitatus ante circa phantasię intentionē intellectus prestat cū ratione. Intellectus nisi per mentē illuminetur, ab errore nō est immunis. Mentem intellectui non porrigit nisi lucescente deo, qui cū liberrimā uoluntatē habeat (Aliter enim deterior esset hominē) pro modo suę uolūtatis plus minus uel lucis in mentē pluit, qua rigantur cæterę mortaliū potestates. Quāq; igitur nulla sit hominis erga deū proportio. Deus enim infinitus homo finitus est, tamen (pace tua loquor Sidoni) non sunt hæc duo maxime diuersa ut tu aiebas, & alterū tamē nō est alterū. Poterunt aut inenarrabili unione coniungi, ut unus idemq; & humanus deus & diuinus homo censendus sit. Ago iam uobiscū doctissimi uiri familiariter in palæstra, nō arcana fidei sed uulgatę philosophię. Sic enim unitas quę neq; principiū habet neq; finē, et propterea infinita dicitur essentia, uirtute & operatione, tametsi nō sit numerus (Is enim multitudinis acruus est) tamen creat numerū iungiturq; cū numero, cuius uaria conuersatio in numerorū contubernio, substantiā quoq; uariat eorundē, totumq; numerale regnū tanquā rex summus gubernat. Hunc

DE VERBO MIRIFICO

humiliat, & hunc exaltat. Et sicut ait Hesiodus, Erigit hic facile & facile ardua deprimat idem. Stillat enim ab interna immanentia cum sit infinitudo, mensura & terminus omnium, quasi primus triangulus cunctorum summam efficiens, quandoquidem omnium procreationibus immiscetur. Cæterum peruenit secundo exitu ad suæ naturæ magis consentaneum impar primum incompositum sphaeræ indiuisibilis, quæ tamen faciem quandam compositæ naturæ præ se ferat, ex initialibus rerum seminibus constituta & par & impar. Tertio deinde iactat radios super corpus solidum, per circularē alteritatis numerum sensibilia penetrans, & in denarię pyramidis fundamentum perfectissimum indefinenter agitans. Ultimo diuina unitas numeri omnis admirabile medium inhabitat quod circulo quodam indiuiduæ imparitatis proxime sese conatur mirifica reflexione reducere, quapropter & illud ipsum cum superiori secundo exitu communi charactere insigniuit. Solam enim architectura uniuersi differentiam hanc ordinis inter utrumque medio intercedente mundi corpore disposuit, ut cernere liceat unitatē a singulorum communicatione non abhorreere, quo & deum libenter uersari cum hominibus animaduertamus, cuius conuersationis eminentissimum esse argumentum potest quod super uires humanas mirabilium operum ipsimet effectores sumus. Simulque in natura constituti supra naturam dominamur, & monstra, portenta, miracula diuinitatis insignia, nos mortales uno uerbo, quod iam pridem uobis explicare ausus sum prodigimus. Tum o Capnion perge, SIDONIVS inquit. Quæ enim cupio scire quorsum eundas. Ita me deus amet nihil ullo tempore audiui iucundius, scilicet in nobis esse situm & reconditum solis uerbis, quæ artificia inter omnia signumeta humana factu facilima & tenuissima ducimus, tot res, tam mirabiles, tam arduas, tam subitas, tam audaces conficere quod libuerit animo nostro, quod de Medea legimus. Verbaque ter dixit placidos facientia somnos, Quæ mare turbatum, quæ flumina concita sistunt. Quid enim non carmina possunt. De his plane, Venefica se multum iactare mihi uisa est apud Nasonem cum ait, Concussaque sisto, Stantia concutio cantu freta, nubila pello. Nubilaque induco, uentos abigoque uocoque. Vipereas rumpo uerbis & carne, fauces. Viuaque saxa sua conuulsaque robora terra, Et syluas moueo iubeoque tremiscere montes Et mugire solum, manesque exire sepulchris. Te quoque luna traho. Quare Baruchia supplicandum est ac etiam litandum Capnioni huic, ut quid sit hoc uerbum quo talia fieri asserat, haud ignoremus. Et assentior tibi BARVCHIAS respondit, Et certe res erit digna philosophis, tantis de tam secretis inter se differere. Quanquam nostrum hominum genus in libris quondam occultis non parum de ea parte religionis curiosi fuere, Tamē dicam ut sentio, nullus est Hebræus hoc æuo, quæ ea uerborum potestas comitari uelit. Sed noctem totam frustra murmuramus, sicut & Delphis oracula cessarunt, & Pythias Philippizin a Demosthene insimulatus est, nisi sacrilegus aliquis inuentus sit, qui lucri causa portentum promittat, tam desipientibus quam decipiendis. Ego de cæteris nationibus prius loquor, deinde meos recordabor, Itemque alios. Nam

LIBER PRIMVS

diuitibus responsa dabit Phryx augur, & gre minuto quali acūq; uoles iudēi somnia uendunt. Tanto prauis uiris semper in honore fuit auri execrabilis fames, ut nō dubitent ob auariciā & lucri cupiditatem tam diuina q̄ humana suis flagitiis cōtaminare. De tuis Capnion hac ætate quibusdā sacerdotibus qui se purissimos & tanquam dei nepotes diuinitate plenissimos iactant, nil ausim obiectare, ne me singulari neglectu eius sectæ credas attentare amicitiam nostrā, quā nobis politiores literæ conciliarunt. Egregiū nanq; Terentii adagiū extat, & memori mēte amplexandū quod ait, Veritas odiū parit, Illud nī uererer adducendū esset in mediū, quo nam modo uniuersa precio sacra prophānāt a summo ad imum, ut iam sint uenalia mercede omnia, quā dum uetāt iure actionis apud iudicē exposulare, tutū perfugiū exquisierūt, implorando iudicis officiū ut ritus tradendi nummos haud pereat, quasi nō sit merces petita, quæ ob consuetudinē petatur, cum neq; cōsuetudo uocari debeat ea quæ contra deū machinatur. Sed taceo quæ prodigia, quæ miracula populo prædicant, ut onerentur muneribus donaria, & numis sua redundent uniuersa. Velut inquit Actius, Aures uerbis diuitant alienas, suas ut auro locupletent domos. Haud secus & hic magicos affert cantus, et ille thessala philtre & iudæi somnia uendunt. Cessante igitur auaricia nēminē fore arbitror postērius, qui uerbis figuris ue miracula se facturū polliceatur, nisi si demens aliqua saga diuini potens rus habitet, quæ a stolidis quibuscq; credi uelit admodū perita cœlū deponere, terram suspendere, fontes durare, montes diluere, manes sublimare, deos infimare, sydera extinguere, tartarū illuminare, quæ anilis amentia quandoq; in ipsis flagris errare deprehensa est, & nō Romanis tantū, uerūetiā uetustioribus nostræ gentis (hoc est Hebræorū legibus) ultimo uitæ supplicio uindicat. Ad hæc e uestigio quasi molestia quadā tactus CAPNION, in eum sermonē tamen perq̄ modeste incidit, & amantissime Baruchia inquit, quorsum oratione duceris ut nobis persuadere audeas, nisi adsit quæstus, nō fieri sæpe stupenda & admiranda quædā ab hominibus, nō tempore nata sed subito orta, nō propagata sed præsentia & paulo momento instantia, quorū occasionē ante nullus cōprehenderit, nemo sperauerit, & iccirco miracula dicta siue tu id facias imperio seu forte uoto. Nam tantū abest ut diuitiarū gratia facile fiant, ut etiam auariciæ deditis, negata sit ea diuinorū numerū ueneranda liberalitas. Quamuis enim diuitiarū datores apud Hesiodū dii cognominentur, tamen rogari ad eas consequēdas superi nolunt, inferi nō debēt, hoc propter cōmunionis improbissime, illud ob auaricię turpitudinē uitandā. Extat eius rei philosophorum ueterum sana doctrina, Theognidis testimonio qui sic ait, Non amo diuitias & non peto, sed mihi tantū Viuere de modicis sit nec habere malum. Tuus item Salomon, nō minori & sapientia & uetustate præditus, eandem his uerbis sententiā cū diuinitate loquēs expressit. Dicā equidē latine quoad potero, Nam id interpretari iustius tuæ forent partes. Egestatē inquit & diuitias ne des mihi, fac me sumere panē meū cōstitutū. Quod uulgo sic dicūt,

DE VERBO MIRIFICO

Mendicitatē & diuitias ne dederis mihi, tribue tantū uictui meo necessaria. Quz uero istis tuis iudaicis cessauere (ut ais) obsequi uerba mirifica, nō minūtā obesse mihi crede causam oportet, quippe apud quos uel maxime quondam id artificium uersabatur, ita ut nostri maiores cupiditate eius philosophie ad eam usq; regionē ab amicorū & cōpopulariū dulci cōuersatione, & a patriis laribus multa nō modo peregrinatione, uerū etiā quasi exilio perpetuo sint abducti, quanq̄ audio quosdā haud assentiri uelle, Thaletem, Pythagoram, Platonē, ceterosq; ad iudæos puenisse, sed tantū ad Aegyptios et memphiticos uates. In quorū numero Firminianus se Lactantius esse prodidit, in eius libri quem diuinarū institutionū inscripsit uolumine quarto, sequutus fortassis pręter se aliū neminē. Sed ego facile per uestigia Mosaicę lectionis quę in illorū literis atq; documentis cōperio, in eam sententiā cogor, ut dicā illos neq; Syriam, neq; Iudæā, nō etiā Chaldæę scholā prętermisisse. Suo em̄ tempore cœpit sacra Hebręorū scriptura tanto in honore, in tanta tanq; frequenti ueneratione apud Babylonios haberi, usq; adeo ut illā ex propria in linguā Chaldaicā traducere curarēt, & id prope quinquagesima sexta olympiade, id est ætate Thaletis. Igitur qui tanto indagandę ueritatis accēsi erāt, desyderio, ut relicta domo exiliū peterēt, ne uetustissima eos sacrorū monumenta laterent, quis erit tam a mente alienus qui dubitet eosdē Aegyptū petentes, nō simul Iudæā accessisse uel potissimū ut gustatis riuulis etiā de fonte potarent, & ut Nabathæos quoq; ritus introspecerent, purioriq; diuinitate imbuerentur. In qua tradenda iudæi omniū orbis terrarū gentiū nobiliores fuere, ipsius oraculi testimonio, quod illi seculo propter quotidianam celebritatē nō erat ignotū, sed per compita uicosq; decantatū. Experiar mō si queam inde uel binos uersus decerpere qui Græcis cōsonent. Sic enim ait oraculū, Chaldæi sapiunt soli, sapiunt & Hebręi, Qui seipso genitū curant regemq; deumq;. Accedit huc qđ firmare sententiā meam possit, quoniā modica Aegyptiorū Iudæorūq; distantia sit, quapropter mixtos sæpe in eodē loco reperiās populos, ex Aegyptiis, Arabibus, Hebræis atq; Phœnicibus, præsertim in Sebastia Herodis, quę rursus Samaria dicitur, In Philadelphia in Hierichonte, & item in Galilæa. Rem minime obscurā, peritissimo & nostri amborū amantissimo loquor isti Sidonio, quia illinc haud longe ortus est. Vera quidē refers inquit SIDONIVS. Nam una cernitur contiguitas Iudæę, Aegypti, Arabię ac Babyloniorū, quare mihi probabile nō uidetur eos philosophos Palæstinā & Hebręorū sapientiā nō attigisse, cū habeam quidē compertū, illos nō modo sæpe res ipsas, sed etiā pene uerba eius gentis in suos libros transtulisse. Sed perge Capnion. At is recte profecto iudicas. Nam de Platone certū est, quē & ego respirandi causa post mille negocia, & aulicos tumultus quādoq; legere solitus sum, Et o deus bone quanta inuenio illū istinc expiscatū, magna ex parte uerbū e uerbo. Quę si latius cognoscere uultis, Iustinū legite philosophū, & legistis arbitror, quanquam religionis meę ac non mediocris integritatis martyrem, ob idq; forsitan su

LIBER PRIMVS

spectum uobis nisi re, non autē assertionē suā mecum sentire cogamini. Re-
 deo ad causam. Salubris ista potestas uerborum quæ uos deseruit, Nos ele-
 git, nos comitatur, nobis ad nutum obedire cernitur, Ea non humano consi-
 lio, Sed diuinitus data & oblata perfectę religionis uirtus, non fortuitu, uerū
 diligentia & industria sua mutauit locum. Quia uos legitima sacra mutastis,
 ideocq̃ frustra murmuratis, frustra deum inuocatis, quem non ut ipse uult
 colitis, sed inuentionibus uestris blandientes, etiam nos dei cultores liuore
 immortali oditis, quod in primis respuit diuinitas, quę pacifica mentibus hu-
 manis insidere cupit. Nec Sidonium nostrum facile assumā, nisi flecti queat
 ad syncerum credendi genus. Nam de te ipso uix mihi spes est, ea profapia na-
 to, quæ semper duræ ceruicis extitit, nisi aliquid multæ in tuo præclaro in-
 genio literæ, plurima studia, innumerabiles doctrinæ, nō nihil etiam ingens
 amor cognoscendi efficiat. Tum uterq̃ obsecramus aiunt te Capnion,
 ut ne desperes, neu nos deseras. Ea enim sola uis est uerborum, quę omnium
 scientiam superat. Iccirco manum tuā ferulæ subdimus, quoquo tandem di-
 sciplinæ genere initiati simus. Scio ego itemq̃ Baruchias hic q̃ in sacris
 ediscendis longe alia uia gradiendum sit q̃ mathematici phisicq̃ solent. Hi
 enim prius cornupetere atq̃ contendere inter se putant commodissimum,
 & in utranq̃ partem dimicare. Deinde per quædam antecedentia siue axio-
 mata seu tu principia uoces quæ refellere nequeas, mox certæ combinatio-
 nis artificio concludere, quo ipse stare compellaris. At cōtra in diuinis silen-
 tium desyderatur, contentio respuitur, syllogismus irridetur. Nam diuinita-
 tis nullum est principium, nihil eam antecedit. Igitur quodcunq̃ concluden-
 dum fuerit, eisdem confestim acquiescendum est, multo firmiori conditione
 q̃ scientia. Quid illud sit, abs te ante accepimus. Quare instaure sermonem
 optime Capnion, nosq̃ doce quibus nam uerbis mira quædam facere quea-
 mus. Ego enim pro hoc nostro sodali quicquid præstandū est spondeo.
 Est ne ita Baruchias? Tum ille, Ita est Sidoni. Ambos enim uiros bonos atq̃
 doctos uos noui, & qui stipulatur, & qui spondet. Vnde quod ex aliis qui-
 busdam insulsis hominibus mihi sacrilegium timerem, nunc minime formi-
 do. Nec etiam q̃ peruerso quodam cultu summæ diuinitati fiat iniuria.
 Nam uterq̃ nostis q̃ hoc nepharium esset, & philosophis indignum.
 Ego uero CAPNION inquit tibi recipio. Sed utriq̃ leges præscribam,
 quas absq̃ seditione obseruabitis. Resipiscentia uestra hæc esto. A Thal-
 mudim Baruchias, tuq̃ Sidoni ab Epicuro atq̃ Lucretio receditote. Laua-
 mini, mundi estote. Vnum deum omnium effectorem, cæteras potesta-
 tes ministras habetote. Ad primum uota præcesq̃, ad inferiores hymni
 sunt. Q̃ si forte petitio ad inferiores processerit, nisi sub modo delegatæ
 a primo administrationis, intentio non esto. Angeli a nobis ad deum, &
 inde ad nos uolitantes, reuerētia tremorq̃ sunt. Erga illos secundū notam
 pbationē, iocūda obediētia esto. Sacra quorū obseruationes ex me audituri
 uenitis, palā dignis, clam, pphanis sunt. Hæc uero edicta simul et interdicta

DE VERBO MIRIFICO

in albū prius scribēda iudicaui, ut pensiculate uobiscū animo uolūtare possi-
tis, acceptanda ne sint an repudianda. Nulla em̄ cōditione alia uos in arcanā
sacrorū nominū Academia tanq̄ ludi magister assumere statui, q̄ si talibus
primū legibus assentiri uultis. Etenim cū hęc quę proposui libenter intrabi-
tis, facillime uos ad ea quę cupitis spero peruētuos. Tum **SIDONIVS**
Intolerabile hactenus nihil arbitror sanxisti, nisi forte durū isti Baruchiæ ui-
deri uelit, ius ipsum de Thalmudim quas mihi quondā legenti superbas fa-
ctiones, & multorū suæ amentię cōspiraciones esse persuasi nō sequēdas, præ-
sertim ubicunq̄ ad diuinitatē attinet, cū potius sacra in exterarū gentiū tor-
queant odiū, cædem, direptionē, q̄ in orbis terrarū cōuertant salutē. Puto tñ
facile abibit, si cū suo animo recordetur, homines fuisse nostri similes qui sua
inuenta & meditata literis ostentationis gratia mādauere, ut sunt scholasti-
corū quorundā cōmētarii, quos certe quilibet impune deferit, quēadmodū
& ego Lucretii & Epicuri defector fio, Nec em̄ unquā in eorū aut alterius
cuiusquā uerba iuraui. Reliqua decreta suæ sunt & auitę p̄fessionis. Quapro-
pter me cōsule nihil eorū refragabit. Ego uero ut pro meipso loquar, cur nō
subirē, qđ puero mihi quondā recta philosophia suaserit? Est enim multis iam
seculis uniuerſa Sardanapali secta nō sine propriis autoribus Leucippo, De-
mocrito, Epicuro, Lucretio, frequēter a bonis eisdemq̄ clarissimis uiris ex-
ploſa. Quid de ceteris tuis legibus dubitem quas antea pluribus uarii gene-
ris hominibus, maxime autē magicis præcipitibus didici. Nam de lauacro
cum essem in coetu sapientissimorū Indiæ, quos Brachmanas uocant, eum
morē lauandi pene in meā consuetudinē uerti, diuturnitate quotidiani usus
grauiter initiatus. Solebā in dies cū eisdē in fonte haud absimili cuidā in Boe-
otia qui Dirce appellat̄, exutis uestibus lauari, oblito prius capite guttis ele-
ctreis & odoribus ei rei aptis. Deinde postq̄ se pro ritu satis mūdōs putarāt,
exeundū fuit circiter meridiē, quātotius ad sacra illic in chori speciē astitim⁹,
uestiti lino cādido & mitra alba, in digitis ferētes annulos, & baculos gestan-
tes manibus. Quę mūdicia corporis & amictus, ut aiebant, animi quoq̄ pu-
ritatē adiuuare non parum credita est. Et hęc antistite Vardane apud Indos
quarto ab Hiarcha. Nam post Hiarchā Sauchnes, post hunc Sesonchoris,
deinde Bocchoris, ita nominati ab Aegyptiorū olim regibus. Simile quoq̄
cū apud Gymnosophistas discēdi gratia degerē admisi, & eo amplius qđ in-
terdiu ter, noctu bis lauari aqua frigida sanctū fuit priusquā possem totidē
momētis sacrorū penetralia ingredi. Erat pariter linea uestis quotidie recēs
abluta. Nam lanā prophanū uestitū arbitrātur, quippe tanq̄ belluinę sordis
excrementū pecori detractā. Legimus & apud Hesiodū id præceptorū ge-
nus potissimū diuinis coaptari, Ait enim (ut nostis) in operū atq̄ dierū libro
ferme sic, Nemo sub aurora Ioui ausit fundere uina Illois manibus sed et im-
mortalibus ullis. Non sic exaudire uolūt spernūtq̄ precatus. Et alio carmi-
ne sic, Prauus ubi fluiuiū manibus nō lotus obiuit, Huic dii succēsent tribuen-
tes inde dolores. A quo sibi diligenter cauit Telemachus. Nam Palladi sup-
plicatu

LIBER PRIMVS

plicaturus, in æquore manus lauit. Vides ne modo eum morē nō abs te iam primū excogitari, sed pluribus ante seculis commendatū? Quod cæcus ille uir omnia uidens Homerus noster, haud ignorasse mihi putatur quādo matrem Achillis Ioui supplicē futurā maris fluctus exuere facit. Quāuis etiam aliud istoq; maius explicasse uideatur mysteriū, tamen nihil ad hunc sermonem. At qualē tu nobis tertiā tulisti legem, clarissima uetustissimorū autorū dogmata probant. Audite quid Sophocles hoc disticho Iambico, quanquā nō adeo eleganter a me, tamē ut opinor minus inepte translato proferat cū ait, In ueritate solus unus est deus, Qui coelū hoc & terrā capacem condidit. Quem Euripides Iouem præcipit nominandū. Per cuius caput (Orpheus cecinit) uniuerſa in lucem processisse, quē ipse omniū genitorē uno uocabulo & principiū finemq; in eiisdē dei primo hymno collaudat. Q; uero sequit̃ cæteras potestates ministras esse censendas. Crediderim id te Homeri carminibus doctū, Troianę Rhapsodias uolumine octauo, Vbi splēdida et maiestate plenissima oratione, Iupiter in cōfessu deorū cōcionat̃ se summū oīm dispensatorē hos esse inferiores, nihil nisi suo nutu attentandū qui secus fecerint, deiiciendos fore in tartarū ut appareat quantū potentior sit Iupiter & diis & hominibus. Notum uobis carmen extat, ut ut mauultis e græco latinū efficit̃. Enimuero ex hac artificiose lex quarta ducitur, quasi aliquo dialecticorum more Nam si primus est qui singula dispensat, frustra confugitur ad reliquos, uel prece, uel uoto, Q; hospiti Nausicaa quondā Alcinoi filia persuasit, Iuppiter ipse uiris dispensat cuncta superne, Siue probis seu peruersis, ceu cuiq; fauet rem. Ergo Thetis nequaquā petiit Achilles ut sibi cōtra regem a quo indigne uim passus est salutē ferret, sed extensis manibus flens orauit hoc modo, At tu si poteris nati cōplectere causam, Imploraq; Iouem conscendens limen olympi. Hunc enim uniuerſi dominū & patrē, ut in Diaphilo Menander ait, Ad summū hoc honore dignabimur, qui solus tantorū bonorū inuentor & possessor est. Natura nancq; insitū nobis extat, cum fontis nitida uena æque cōtingi queat riuulis abstinere. Quid ergo? Num contra maiorū instituta superos uitabimus, & unius tantū Iouis auxilia petem? Ac nō potius Theognidis monitu, Esse uirum audentē duris in rebus oportet, Eripiant superos inde rogare deos. Sed fortassis ut amicorū ope ita illorum opera utamur, ut uicinorū cōmoditatibus, ut propinquorū, ut hominū prudentiū, quatenus nobis consilio atq; consolatione prodesse queant, quorum eruditione, quorū monitis, ac fideli semper impulsu, mentē nostrā qualibet in re diuinæ uoluntati conformare prōcul dubio possimus. Peritiores nancq; sunt diuinitatis, & melius nos ipsos norunt, omnesq; rerū nostrarū cūstantias. Iccirco nos resq; nostras certius atq; multo aptius principis dei sentētiis immutabilibus, quasi certis radiis aliqua terſa corpora subordināt, ut inde uel bene nobis futurū sit, uel mala declinentur. Hoc est q; beniuolentibus diis aut nobis auersis, uel hoc fatum effugimus, uel illud sustinemus. Vnde fama uetus etiā patrū maiorūq; memoria fuit, diis eam maiestatem esse

q̄ fata mortalibus imponerent. Indigna mulierculæ somno iam opprimen-
 dæ sententiâ, quæ Vlysseni undeigesimo libro (si recte memini) his uer-
 bis alloquitur. Quotis quibusq̄ statuerunt immortales fatũ mortalibus fru-
 giferam terrã habitantibus. Sic Socrates se deo monitũ prædicauit, Sic Nu-
 mam Aegeria duxit. Sic nemo unquã uere Pythagoricus fuit, qui non deos
 senferit. Illis uero q̄ boni sunt tanquã primi boni portiones proxime honor
 reuerentiaq̄ debentur. Bonũ enim suapte natura honor lausq̄ consequit̃,
 ut Aristotelis moralia testantur. Quoniã maioribus defertur honor, quali
 aliqua sit retributio uirtutis. Maiores autẽ dii sunt, & nõ tanquã sodales tm̃
 nostri, uerũ etiã ut rectores, quia natura sua ipsi plus uigent ratione atq̄ intel-
 lectu, ob idq̄ intelligentiẽ aliquãdo nominantur. Cæterũ sequentes tuẽ le-
 get mathematicorũ cõsuetudine per antecendentia decreta probant̃. Vltimã
 quoq̄ Sophocles ostendit, cũ in Oreste sic ait, Præstantioribus omnino est
 obediendũ. Et in Aiace his uersibus utitur, Nam cui timor uiget & simul re-
 uerentia, Illũ salutẽ mox habere credito. Quare mihi Capnion facilimũ erit
 iussis tuis præstare consensum, in ea certe causa quã ante multa milia annorũ
 hominibus doctis eisdemq̄ bonis acceptã noui. Tum Baruchias, Non nul-
 la inquit Sidoni maiorũ ætas quoq̄ aberrasse deprehendit̃. Ne tu omnia su-
 periorũ temporũ quẽ discenda cõceduntur, sequenda etiã censeas, nisi ratio
 prius ea esse uera discutiat. Nolim hoc temeritate aliqua ductus afferre, q̄d
 reniti cupiã promulgatis his legibus, uel ceteris argumentationibus tuis in si-
 diose diffidam, quas pro tua præstanti cum elegantia, tum etiã uariarũ rerũ
 peritia exuberãter confers in mediũ. Ego nanq̄ ipse illas quoq̄ subibo, etiã
 nulla ratione prompta coactus, nisi sola diuinẽ reuelationis autoritate. Con-
 stat enim mihi tecũ apud Ciceronẽ Cottẽ pontificis assertio, quã Balbo con-
 fidenter exhibuit, in religione maioribus nostris nulla ratione reddita credi
 debere, quos Plato putauit deorũ filios, qui parentes suos optime nouerint.
 Ideoq̄ tanquã de domesticis rebus cum quid affirmarint summã fidem præ-
 standum esse. Sed uulgaris populi uanitas sæpe falsa quẽdã ueris immiscuit,
 quẽ uix ipsi philosophi sine uitæ periculo poterant effugere, Sicut Diagorã
 plura de diuinis scribentem aliter q̄ plebi uisum est criminis accusauerunt,
 porrecto capitis libello, at is instantem mortẽ celeri fuga uitauit. Anaxago-
 ras Athenis ultimo supplicio adiudicatus, & Socrates ueneno interfectus
 est. Nostri etiam sapientes quos olim uidentes nunc prophetas appellamus
 sæpe regum indignationẽ aliquando populi, non nunquã mortẽ ipsam reli-
 gionis atq̄ diuinorũ gratia subierunt. Meministis Hieroboam contra uirũ
 dei manũ leuasse, quẽ mox uertebatur in aridam, Esaias in partes dissectus,
 Hieremias in Aegypto lapidibus obrutus, Ezechiel iussu ducis in Assyria
 cæsus, Daniel ad bestias damnatus, Amos fuste occisus, Michæas in præcipi-
 tium datus, Zacharias apud aram trucidatus est, Haud alia ex causa omnes
 q̄ quod sanctius indocta plebe sentirent. Ergo perquã iuste addideras, Ho-
 minibus doctis, eisdemq̄ bonis, Nihil aut̃ grauius me, nihil molestius modo
 premit

premit, nihil quo magis abhorreā q̄ tantæ glorię, tanti splendoris, tam bonę famę apud nostros uiris literatissimis (quos a doctrina Thalmudim nominant) carere, nō ad tempus solū sed & perpetuo. At cum ita uis Capnion geratur mos tibi, reiiciā uel Thalmudim, scilicet in quibus a teneris mihi unguiculis statim atq; sapere coepi summa semp̄ persistebat uoluptas, reliqua uita iucundior. Spero item deo rem effecturū me fore haud ingrātā, si q̄d animo meo gratissimū fuit, sui gratia repellam. Contigit enim nunc, q̄ haud scio an unquā alias, ut facile careā cæteris omnibus, tantū ne me tam sancta mirabilū nominū prætereat noticia, q̄ tu nobis polliceri uisus es, uel si recte memoria teneo, ne tua dicta nequiter carpere arguar. Verbū (nescio quod) te recordari aiebas, quo nos mortales in natura cōstituti, supra naturam dominaremur, & monstra, portēta, miracula quę diuinitatis sunt insignia p̄ficeremus. Age Capnion ut hoc uerbū nō ignoremus. Multa em̄ uerba cōtribules mei ferme sub modio recondūt, & in arcanis habent, quę ab illis mirifica esse censentur, & quę ipse multū quoq; relegi, sed effectus eorū nunq̄ sensi. Idq; fortasse q̄ uel modum nō seruauī, uel ficta pro ueris credidi. Subito tetigisti acu SIDONIVS inquit. Nam hic latet anguis in herba, hoc est q̄d ad rē facit nō nihil quidē. Fuit enim mihi aliqñ par studiū in quibusdam nugatoribus de arte magica scribētibus, haud dignis quibus ad calamū charta suppetat. Cogitavi librorū indice motus mira quędā artificia me istic repertū ire, quasi operationes Zoroastri, Oromasis, Zamolxis, Epimenidis, Orphęi, Pythagorę, Hostanis, Empedodis, seu etiā iuniorū thessalicas factiones, Carinondæ, Damigerontis, Apollonii, Ioannis Dardani. Sed audite dum lego quid sit. Edepol aliud nihil q̄ Horatianū illud, Parturiūt montes nascetur ridiculus mus. Suspendūt furciferi præ foribus uoluminū splendidos titulos, & modo hunc esse librū Enoch, quē diuiniore ante cæteros omnes fuisse uetustas asseruit, modo illū Salomonis mentiuntur, facile indoctis auribus irreperentes, hac insigni cōiectura, quā ex libris Iosephi augurari liceat. Ait em̄ ille antiquitatū octauo, Salomonē contra dæmones artem ad utilitatē hominū & eorū curas inuenisse, incantamenta contra ægritudines instituisse. Modū etiam coniurationū. Ad hoc addit experimentū quod ipse uiderit. De sacris nihilominus Hebræorū historiis promptū illud est, Salomonē sua ætate disputare solitū de arboribus et herbis, a cedro Libani usq; ad hyssopum. Item de iumentis, uolucris, reptilibus & piscibus, quæ omnia naturalē saltē magicam præ se ferre possent. Sed introspectanti acrius, aperte se prodit horum circulatorū fallax præstigium, & nostro æuo iam pridem conficta sese profitentur ipsa uolumina. Si quis & uerborū cōsuetudinē, & sententiarum uim, & characteris genus ipsum cōsiderauerit. Nam nihil obstat quin cerne re detur plane, nō diu ex unius conspirationis uolutabro cunctos eiuscemodi libros nostro æuo scaturisse. Deinde si quæ ipsi suis uoluminibus ex p̄scriptorum actionibus indiderunt, ad artem commode se habentibus, tamē quæ sunt ruditate literarū nihil infractum obseruare queunt, non uerba ipsa, nec

DE VERBO MIRIFICO

numeros neque figuras. Ignorat etenim quod Aegyptii duplici charactere utuntur, uno in prophanis, altero in sacris. Quod denique Chaldaeorum lingua & Hebraeorum quam operi magico necessaria attestantur simili characteris imagine scribimus. Nihil igitur horum & Roberthus, & Bacon, & Abanus, & Picatrix et concilium magistrorum uel maxime ob linguarum ignorantiam ad amissum ut oportet tenere atque docere, minus etiam librariorum manus ab exemplis duplici scribendum non aberrare, minus discipuli discere, minus operarii potuerunt operari. Redeo igitur ad id ut cum Baruchia sentiam, tamen si abunde multa legerim secretorum eiusmodi, tamen effectus eorum ne perceperim usquam, fortasse quod magister idoneus etiam aberat, cuius opera & ingenio illa pendebant. Rursus igitur ne te pigeat recitare. Et CAPNION. Jam uespera est inquit, & id temporis imminet, quo praenotte confici nequeat tantum tamque diuinum negotium ac plane sacerdotium, & sapientibus philosophis ipsaque luce dignissimum. Nec enim Brachmanas imitabimur noctu potius contemplantes, quibus ater cultissimus est color, propter creberrimum solis ardorem fere omnia sua denigrantis. Locus item iste tam arcanis ceremoniis incongruus, tam coelesti dono impar, tam sacris ritibus nimium superque prophanus, atque ideo mutandus esse uidetur. Inque sacellum si uestra quoque est sententia, secedendum nobis, tam excellentissima sacramenta persuadeant. Igitur rem omnem in crastinum differre multo satius iudicat, quando in aedem meam suburbanam ac pene luco insitam conueniendi facultas est. Interea uos hoc noctis memetote, quid inter differendum de creuimus omnium maxime sentiri, & constantissime credi & apertissime predicari laudarique debere. Sola enim recta fides est ianua miraculorum, quam si negligas, penetrare nequeas, et arcearis iuste ab adytis & ab oraculorum concionibus. Tum SIDONIUS perplacet inquit statutum & tempus & locus. Tu uero caue de nostra fide nil dubites. Credo, tua probitate simul atque doctrina singulari ductus quicquid iusseris. Et ego inquit BARUCHIAS haud aliter atque tua sententia est credenda. Quod nisi facere citaret Sidonius mihi. Lini antiquissimi carmina, quibus precipit quod credenda sint omnia. Nihil enim est incredibile, facilia deo omnia sunt, nihil est impossibile. Verbum uerbo Lini uersus (ut nostis) haec insinuant. Sed & Pallas apud Homerum, cuius hac occasione reminiscor introducit Achillem tali sermone consolans. Veni ego quietam factura tuam iracundiam si credideris. Libentius ipse mea quendam adduxero, Danielis uidelicet historiam quam non hebraice sed chaldaice scriptam. Hoc enim solo quod diuinitati sanctus ille uir credidit Leonum pericula illaesus euasit. Sic namque ueritas sermonis habet. Et omnis laesio non est inuenta in eo, quia credidit deo suo. Igitur credenda ego quoque cum Sidonio pariter quicquid iusseris. Tum CAPNION mox tabulas quasdam producens exhibuit, et res inquit agitur bene. Vos istas ferte domum quisque suas, in quibus catalogi more breuiter uniuersa sunt descripta uerae fidei, quae uobis credenda prius discerno, quatenus haud frustra institutum conuentum coeamus. Valete. Tuque Capnion uale feliciter uterque discedendo respondere.

LIBER. SECVNDVS

IOANNIS REVCHLIN PHORCENSIS LL.DOCTORIS CAPNION VEL DE VERBO MIRIFICO

Riori die foelicitèr conſumpto Sacer Antifteſ Dalburgi, oro te patienter audias, quo nam modo experrecti poſt ſomnũ tres philoſophi ante lucem conueniunt, & totum diem de uerbo mirifico diſſerentes cõſumunt. Cui diei potior Baruchias præeſt, ſicut heſterne Sidonius, Hodie nanq; multo plura de Chaldæorũ & Hebræorum libris ſumpta cognofceſ, ad quorum captanda principia ſic Sidonius cõepit. **Aſſumus Capnion** & antelucanũ ipſum quaſi præuertimus importuni. Sic enim Baruchiam hunc quoq; non incedentẽ ſed properantẽ uideo, ne quid tuorum negligat. Vis? Calcaria impreſſero quãuis currenti. Heuſtu Baruchia in ſacellum, at ille uix anhelò ſpiritu, Adſum inquit & tecum Sidoni, quanquã paulo ſerius tamen præmature ut arbitror, Cum ne humentem aurora polo di mouerit umbram. Certe dignus hic locus philoſopho illumq; demiror **Capnion**, qui præter morem tuæ gentis uel nunc potius noſtræ, quoniã tuos fore nos feceris, nõ idola quę latine ſigna dicitis, neq; ullas cõtinet imagines, niſi quid in penetralibus ac in hiſ ipſiſ adytis lateat. Et ecce crux ipſa eſt. Tum Sidonius, Mitte Baruchia nunc, an neſciſ quid in tabuliſ? Caue moleſtiam nobiſ pariaſ qui longioris morę autor ſiſ. Sed age Capnion, doce nos de uerbo mirifico, uel ſi illud fuerit aliquod nomen etiam pluratiuũ. Nihil enim ea in re tanquã grammatiçi urgemus, modo id fuerit quo nos in natura cõſtituti ſupra naturã ut aiebaſ operari miracula poterimus, ſiue hoc fiat præuidendo ut ſunt uaticinia, ſeu reſ ipſaſ efficiendo, quarũ naturalis cauſa uulgo ignoratur, ob idq; peritiſſimiſ etiam uiriſ admirãdaſ. Sunt nanq; reſ quędam ſic natura concretę quaſ admiramur uel raro uel nuſquã cõſpectaſ; ut Hermaphroditi olim Androgyni, ut Phoenix de qua cantatur, Conuenit Aegyptuſ tanti ad miracula uiſuſ, Et raram uolucrem turba ſalutat ouans. Eam ſe dicit Herodotuſ quãuiſ multũ temporis expectatã, tamen nuſquam uidiſſe niſi in pictura. Ut item uniuſ partuſ quinq; pueri, ceteraq; monſtroſa. Et ſi qua ipſi naturæ adminiculo fabricamus prodigia, ut eſt apud Democritum de Chameleontiſ iecore in ſummiſ teguliſ exuſto, q; himbreſ & tonitrua cõcitãt, ut etiam Architæ Tarantini columba lignea quã uolitare parauerat, quale noſ ipſi & uidimuſ et fabrefacere nouimuſ. Hęc et hiſ ſimilia uel natura ſentientibuſ nobiſ, uel noſ adminiculo naturę procreamuſ, quę ratio phyſica illiteratiſ crebro & mœchaniciſ hominibuſ ac minutis conſcientiſ ſacilime probat, Nihil horũ ex te contendo diſcere. Ita enim uulgata ſunt, ut in triuiiſ & compitiſ atq; adeo in quotidianiſ ſophiſtarũ auditoriſ legãtur. Neq; mirifica quoq; machinamenta ea quę aſtologi promittunt, uel in cõponendiſ imaginibuſ, uel ſculpendiſ annuliſ, uel prædicendiſ euentiſ, uel fortuna infortunioq; diſpenſandiſ, & omnino incomprehenſibili cœlorũ poteſtati naturiſ inferiorũ ſingillatim applicãdiſ, quę quoniã tam fallacia & tam

DE VERBO MIRIFICO

diuerſa inter ſe uſu ueniunt, ut & ipſi autores eius ſcholæ inuicem aduerſent & tantę tanq̃ inexuperabilis diligentię infinitiq̃ laboris exiſtant, ut ſub artē nō mendacē cadere nequeant, malim per quietem uera dicere, q̃ cū ſummis laboribus quoſq̃ fallere deridendā conditionē profeſſus quę dedita opera mentiri doceat. Lucidiſſimū enim ueritatis argumentū eſt conſonātia, Contra uero mēdacii diſcordia. Sed quid in ea arte quā appellant, conſtās, firmū atq̃ ſyncerū inuenies? Nō de aſtrorū mēſura loquor, qua nil certius eſſe & mathematici et peritia ipſa indicat, ſed de cōcepto ex eis iudicio, cuius uniuerſa fallax eſt ſemita & ſtulta opinio, preſertim in iis quę corporū qualitates & elementares diſpoſitiones & anni momenta & temporū ſigna excedunt, ut tuus Baruchia Moyſes innuit. Videte q̃ ſint inter ſe uarii. Nam Abumaſar quē illi preſidē eius facultatis & magiſtrū adorant, ubi de iudiciis agit, quosdam inquit aſtologos putare planetas de rebus tantū uniuerſalibus ſignificare, ſicut de elementis rerumq̃ naturaliū ſpeciebus. At uero de ſingulis & ſingulorū partibus atq̃ actibus, ſcilicet moueri, quieſcere, ſimiliaq̃ nihil penitus demonſtrare, Alios autē arbitrari ſtellas oſtendere tantū quę neceſſaria ſunt, uidelicet ignē quidē calidū eſſe, aquā uero frigidā, nō tamē quę ſint contingētia, ut q̃ homo loquitur aut tacet. Alios deniq̃ opinari planetas porrēdere tantū mutationes tēporū, & quatenus p̃ eas corporibus accidat. Poſteriores uero aſtologos ſequi ueteres, nec ulla ueterū dicta iudicādi quīdem intentioni cōducere, quoniā dicant impoſſibile fore ſapientibus etiā aſtronomis quicq̃ de iudiciorū ſcientia inuenire. Nihilominus audent intro ducere diſciplinā q̃ ſe nobis perſuadere nitātur, minutiſſima etiā puncta hu mani cogitatus ſcire, & uniuerſam in rebus naturā peruertere atq̃ reuerte re poſſe. Quos nihil terret Ptolemęi admonitio, qui aſſerit talē prędictionē maiori ex parte nos fallere. Nihil principiorū ſuorū lubrica ratio auertit inani figmento ſimilima, quā aliter antiqui, aliter Ptolemæus, aliter Haimon, aliter Hermes accipiūt. Nihil infinita ſecundarū cauſarū conuentio quę uni rei accidūt. Nihil tanta de nobis noſtrorū diſtancia & innumerabilia media. Nihil eorū tam incerta congeries, tam incōprehenſibilis ſyderū multitudo, uſq̃ adeo ut & ſint quę nondū uiderint, & oriant̃ primū quę ſe nuſquā aſpe xille fatent̃, quorū uirtutē neceſſe fuerit in orituris atq̃ regēdis ſubſtātiis pa riter admitti, cū tantula ſtella quā alii Canē, alii Syriū uocāt, dominatoribus planetis ſextili menſe tantū ardoris addat uix dū uiſa. Necq̃ multū te flagito ut nobis edifferas quibus nā modis per factionē magicā cōtingat miracula fieri. Ego enim haud parū tēporis in eo præſtigio cōtriui, quanq̃ uane, tamē eius nōdū me pœnitet qui ſummis rationibus cēteros mortales hoc facilius a tanta pernecie poſſum auertere. Nam cū totā ætatē in tam ſacrilego nego cio cōſumpſeris, Inde nihil q̃ ſit ſed qd forte uideatur, egre tandē extorſeris cū expectatione ſummi periculi uitæ atq̃ necis. Ita ipſe Roberthū Anglicū apud Heluetios miſere mortuū, Et alterū quēdā cuius nomē taceo, miſerius captū ſamacq̃ mulctatū noui. Plures etiā florētīſſimos in ea arte q̃ miſerrime

LIBER SECVNDVS

hoc mūdo defunctos fuisse, testantibus fidelissimis hominibus audiui. Solēt eiuscemodi quidē honorē tenebrarū potestates suā clientelā afficere. At si q sunt qui nō ligaturis aut adiurationibus malorū, sed quieto bonorū dæmonum auxilio magicā se putant exercere, q̄ forsitan ita eis uisum est, tamen sic habent inuoluta omnia, ut prius uniuersa quocq̄ astrologorū quę supra paucis refutauimus, una cū præscriptis sacrorū suorū ritibus ad unguē obseruare cōmiscereq̄ oporteat. Ingenio quidē humano intolerabile nimīū ne dicā impossibile, Vix em̄ tota hominis ætas ad eius facultatis libros tantū legendos suppetit, quorū Mercurius solū uniuersalia sacrorū complexus triginta sex millia quingentos & uiginti quinq̄ scripsisse perhibet. Quid putatis de reliquis? Iam deniq̄ permitto q̄ tandem longis uigiliis, multo cōnatu, diligenti obseruatiā arcanæ fueris magicæ admirāda secreta cū astrologorū ad inuētionibus abūde adeptus, quibus obaudiāt manes, turbenī sydera, cogan tur numina, seruiant elementa, ueliscq̄ cū inexpugnabili eius disciplinæ potestate & cæca numinū coactorū uiolentia, uel si malueris opportuna cādidorū deorū caterua expertē omnis ruditatis operationē cōficere, tamē attonitus tūc quidē & stupefactus tanta dæmonū turba qui numen id quo tu in sacris propitio ad obiectā actionē uoles uti, tanq̄ præcursores & pompæ qdā præcedūt, abhorrebis opusq̄ infectū relinques, detrimēto tibi & cæteris ludibrio futurus. Est nanq̄ Iamblichus Porphyrioq̄ autoribus, notū quidē nemini quāta uiriū multitudo suscitari solet quādo descendūt dii atq̄ mouent nisi sacerdotibus illis qui labore ipso iam experti sūt. Enimuero qui nō unū quēq̄ proprio quodā honore prosequit, nec distribuit om̄ibus q̄ cuiq̄ cōgruit morēq̄ gerit & gratis & oblationibus & donis eorū cōditioni similis, ipsam numinū præsentiā & optatos effectus non assequit, quēadmodū in harmonia si una chorda frāgatur, tota subito dissonat. Hi sunt loci, hęc firmamēta disciplinę ac ipsę methodi artis. Ergo graui nos molestia Capnion & importabili onere leuasti pollicitatione tua, qui nostrū studiū a tot astris, tot dæmonibus, tot præceptis, tot ritibus & uanis obseruationibus liberare uenisti. Nam ut coelites omittā quot & quāti sint qui sunt innumeri secundū infinitos mētis primæ cogitatus siue ideas, quorū ferūt antiquū illū Orpheus introduxisse, nominatim trecētos & quinq̄ginta deos, Solū terrenā nobiscq̄ proxima cōsyderabim⁹ numina, ex quibus ipse paris uetustatis nobilissimus scriptor Hesiodus ter decē millia in operū dierūq̄ libro numerauit. Horum singulis parētare supra hominē est, & uires nostras superat. Sed iam sol orit, incipe omniū ornatissime Capnion. Tum ille, Si me inquit natura paulo indicēdo uberiorē ac nō tam morosum edidisset profecto quātū ego mecum reputo habēda tibi gratia foret nō mediocris Sidoni, qui tantā miraculorū syluā ostēderis, unde nobis cedua ligna cumulatissime suppeterēt, ad tam diuini operis structurā ample magnificeq̄ illustrandā. Idq̄ si unus ex Chrysippus schola essem ualde gauderē, has tuas ornatissimi eloqui diuitias a te nobis propositas ex quibus copiosior mea fieri posset oratio. Sed nec ad id ele-

DE VERBO MIRIFICO

gantiarū uel natus uel institutus sum, nec res qua de agere possit. Quinimmo respuit quod diuinū atque sacratū est, sermonis ubertatē & faleratis uerbis fucatas sententiās, praesertim in doctrina soli deo dicata, ubi omnis est labes uitāda. Sed in sacris admonemur quod in multiloquio non deerit peccatū, haud absimile politiores quoque literae iubent dicente Flacco. Quicquid precipies esto breuis, Quae & consulto & necessario facturus sum, ut quae breui omnia peragā. Equidem si non mihi summa uobiscum haberi coepisset familiaritas, more Pythagoricorum prius unūquemque uestrū penitus spectare, & cuiusque naturā, uictum, studiū, affectionē, aetate praesentire. Linguae uero & aurium patientiā & silentium requirerē. Non enim omnibus ut Nazianzenus ait, neque semper neque omnia de deo philosophari conceditur, sed est quibus & quando & quantum. Vos autē ei negotio praeparatos & aequos efficiunt collegas hesternae tabulae quas dormi continetis. Nec a uobis ultra quod exigo, nisi quod Terentianus Simo quaesiuit in Sotia, fidē & taciturnitatē. Annos enim plurimos supra uiginti quinque nati estis, citra quē terminū nulli hebraeorū quod hic Baruchias uerū fatebitur, scripturas diuinorum secretorum contingere phas est, eritque inter nos consuetudo eadē non illaudata. Deinde non est prophanae multitudini, sed solis sacerdotibus haec nostra sacratissima functio prodēda, quod de summis sacris & Plato Dionysium Syracusanū, & Dionysius Areopagita Theophilū accurate ac diligenter admonuere. Sacerdotes uero sine controuersia nos sumus. Et si nulle nobis Antistitū manus impositae sunt, dum modo cum religionis cultu diuinā sapientiā teneamus. Est enim uera Lactantii Firmiani sententia in iis uoluminibus quae ad Constantinū imperatorem scripsit, quod iidem sunt doctores uerae sapientiae qui et dei sacerdotes. Igitur ne prophani estimemur, & uere philosophiae tractatio & unitus dei reuerentia prohibet. Solā uero humilitas tantae rei aptos auditores & spes attentos, & fides dociles nos facit. Omnium autē praestantissimum est feruens amor, qui nos in operatione conseruat, & effectus ad uota largitur. Cum igitur miraculorum omnis ars si qua uere nominari queat, ut hic noster Sidonius docte gnauiterque recensuit, In tris partes diuisa, quarum unaquodque per se specialis & propria facultas sit, uidelicet in Physicā, Astrologiā, Magicā, quae tam Goetiā in se quae theurgian continet, coniunganturque omnes ita inuicē sintque cognatae, ut qui Astrologiā sine physica polliceat nihil agat, & qui magicā sine astrologia & physica profiteri audeat, a uera ratione multū aberret. Vos ipsi uero eas omnes abiicitis, propter uanos exitus et post immensa laboriosa studia frustratos euentus, postulatisque a me denuo ut quartā uobiscum uiā ingrediar, quae soliloquia possumus appellare, ubi quodcumque propositū ad comoda patientium uota succedit. Faciā quoad licet, & quantum in me sitū erit, quod diligentissime poscitis nihil negabo. Sed hoc in primis scitote, quod etiam a Pythagoricis Platoneque ipso iam diu sancitū fuit, diuinarum rerum perceptionē a nobis inueniri qualibet arte non posse, Verūtamē desuper reuelari, quod & Plotinus dedit & Proculus acceptū confirmauit, & non solū uestri sed etiā nostri theologi attestant. Decebit nos prius quidē purgatos offerre commendareque

LIBER SECVNDVS

deificæ luci, & tunc illā supercoelestis aquæ pluuiā in capita nostra descēden-
tem præclusis sensibus, mente quieta expectare laudantes interdū & adorā-
tes id pelagus bonitatis, ex quo nō tantū mirifici nominis & sacrorū uerbo-
rū, uerūetiā omniū mirabiliū ad nos usq; deriuant fluēta & diuinissimi ema-
nant riui, Principio igitur humi procidētibus nobis, hic hymnus Ionico mo-
dulamine, & accentu sacris animi concitādi causa debito pferendus est. Rei
omnis generatorq; opifexq;. Superū rex, genii lux, hominū spes. Tremor
umbris tenebrosi phlegetontis. Amor incredibilis coelicolarū. Pauor in-
uincibilis tartareorū. Celebris religio terrigenarū. Adonai Adonenu Elo
henu. Basileus pantocrator protogenethlos. Deus unus, deus idē, deus al-
me. Veniens desup illabere nobis. Hoc hymno de more dicto rursus Ca-

pnion coepit. Omne hominis miraculū cuius uera & nō imaginaria dephe-
ditur substātia, tum grāde, tum mediocre, tum minimū si ordo sacrorū p̄scri-
ptus obseruet, referendū est semp in deū gloriosum, cuius nomen sit benedi-
ctū in sēpiterna secula. Is em̄ solus est q uel seipso uel delegato nō sine seipso
uel per substitutū ex seipso talia facit qualia demiramur quorū causam adæ-
quatā scire nō possumus uel q; fiant uel q; hoc mō fiant. Preceptū istud ex
sacrorū armario depromptū extat. Sic enim diuinus hymnus cōtinet, Bene-
dictus dominus deus Israel, q facit mirabilia solus. Si solus, ergo nō homines,
solus ergo nō demones, solus ergo nō angeli. Igitur solus deus seipso aut per
creaturas. Nam explorati iuris est, qd quisq; per se id per aliū suo nomine fa-
cere potest. Et Aristophanes statim inquit, regit Iupiter p aliquē deorū, non
q; dei summi loco regant dii gregales. Effet enim sic absens deus cuius locū
illi cōplerent. Id nobis dicere nō permittet philosophus Opilio ille Virgilia-
nus qui cecinit inter pecora, Iouis omnia plena, quin poti⁹ q; in nomine dei
regant angeli, gubernent officia & munus exequantur sibi delegatū, quibus
iussa capeffere phas est in quibus deus habitat, & in quibus uehitur, et super
quib⁹ ambulat. Haud secus atq; nos ipsi mortales ut inquit meus Paulus, co-
operatores sumus dei, cuius Arato teste in phænomenis, & genus sumus pa-
riter cū angelis in quibus & per quos agit quod uult. Non igitur nos sumus
qui miracula facimus, sed deus optimus maximus, cui cōfitemini qui facit mi-
rabilia magna solus, quoniā in æternū misericordia eius. Habetis istic q; sit
operarius, qm̄ deus deorū. Habetis quē sit operationis causa, quoniā in eter-
num misericordia eius, & pietas & beneficentia & gratia, nō ius, nō rigor, nō
debitū, non ulla deniq; obligatio. Habetis quis mirabiliū operationū finis,
quoniā confessio & magnificentia & gloria & honor & cultus, quo dignus
est deus deorū & dominus dominorū, cui cōfitemini quoniā bonus. Quare
pudeat aliquos et quidē ut ipsi se putant optime de philosophia meritos, qui
cū alia multa nō mediocriter insanix atq; dementiæ semitā gradientia profi-
tentur, tum hoc uel maxime moliuntur ut nobis persuadeant artē esse certā,
ad cuius regulā necessitate quadā deorū uoluntates uel angustiis uerborum
uel characterū uinculis astringātur, cum iniussi nihil agant, & qui iusserit nō

*miraculorū causa
offertur atq; finis*

LIBER SECVNDVS

regi sed regere consuevit, quippe qui summus est, ideo figmentis inferioribus nequaquam subiectus. Porro præstygiorum esse doctrina potest, miraculorum uero nulla nisi feruens cum diuinitate unio. Qua non ipsi nos per deum, sed deus per nos suorum amicorum uotis gratificando aliquid efficiat quod cæteri admireretur. Non igitur impune Moyses in deserto Zin & frater eius Germanus populo suadere de petra durissima se posse aquam producere, Neque id uero auctori attribuire, sed eatenus sibi ipsis præsumpserunt, quatenus claritudo nominis ipsorum in plebe cresceret. Nimirum quid est stulte, ut dum cauebant ne propria erga subditos minueretur grauitas, paterentur quod dei læderetur maiestas. Quare ad terram lacte melleque manantem uetiti sunt accedere, ut discant iuniores, miraculorum operationem in unum summum maximum deum referri debere qui facit mirabilia magna solus. Non nobis profecto non nobis, sed dei nomini danda est hæc gloria. Ergo neque nos Sidonius inquit miracula facimus, neque artificium ullum esse poterit quo ea facere discamus. Quare frustra de nomine mirifico dicturum te nobis uix tandem expectauimus. Frustra mihi hæc noctem pene in somnium deduxit sciendi cupiditas eius rei cuius ut tu prædicas nulla sit ars, cuius ne ipsi quoque si aliqua esset capaces simus. At ædepol uel hoc mihi Capnion mirum mirabilissimum uidebitur, quod quæ antea tam egregie affirmasti nunc neges. Dixisti si recte memini quod mirabilium operum ipimet effectores simus, iam aliud narras quod neque dii neque nos metipsi, solus autem deus. Quæ est tanta inconstantia, modo ais, modo negas, quando contra te rebus maiorum nostrorum ætate gestis quam acerrime bellari possumus & in pugna uincere. Nam ut poetica mittamus de muliercula quæ se carminibus promittit soluere mentes Sistere aquas fluuiis & uertere sidera retro, Vel inter mille Lucani magica. Quod carmine thessalidum dura in præcordia fluxit Non satis adductus amor, Vel de Pirithoo qui primus dicitur a coelo lunam detraxisse, Vel Homerica de Circes omnipotentia, Vel Maronica de Protei uersutia. Malo historiis tecum decertare, quæ quantæ sunt admodum innumerabiles, tamen ut aliquas commemoremus, negare non audes. Tarquiniū priscum pro Actii Nauis auguris sententia, ut est apud Liuium, nouacula cotem dissecuisse. Pythagoram uno momento & in Thuriis & in Metapontiis fuisse. Apollonium e Smirna subito in Ephesum uerbo dicto translatum esse, qui & Romæ dicitur uerbis occulte pronuntiatis, puellam nuptiarum die moribundam resuscitasse, cuius ille nobilis scriptor testis est Philostratus. Hoc exemplo & ea spe de te confisumus pari doctrina institui, ut omissis sollicitudinibus magorum, observationibus astrologorum, perscrutationibus physicorum, solo possemus ore nostro subitas res admiratione ac rumore dignas efficere, quæ in nobis ueram esse philosophiam probarent. Nam quid iuuat mirabilia multa quotidie discere, nulla unquam facere? De nobis opinio in plebe est magna philosophiæ ac omnium rerum scientiæ. Sic enim illam describunt esse scilicet diuinarum humanarumque rerum noticiam, Sed oro uos amici optimi, quam præstabimus satisfactiorem populo insignem atque illustrem studiorum nostrorum, dum eiuscemo

DE VERBO MIRIFICO

di opera defunt. Parum est nos literas nosse, quas & quicq̃ abiectiones didicerunt. Nihil extollit desertos esse quod natura mulierculis concessit. Nihil etiam q̃ tot & tam perplexas scholasticorū quæstiones uel intricare uel extricare profiteamur. Quapropter nos ipsos potius stultos & insanos q̃ sapientes uulgo arbitrantur, adeo certe ut in uituperiū quasi nomen philosophie nostro æuo deueniret. Viuere etiam religiose gentilicia sacra inuitant, & mores cogunt, quare ualde minutum erit quo nos ab indocta plebe distamus, nisi admirandam professionem nostram mirifica pariter opera consequantur. Eo commotus gymnosophistarū ille princeps Thespion philosopho Tyanneo qui fama Aegyptiacæ scholæ illectus ad explorandā illorū disciplinā de longinquo aduenerat, inter sapientiæ discipulos cum quibus in horto disputandi gratia consedit, ulmum quæ tertia ordine ab illis fuit arbor ostēdit, & O lignū inquit alloquere sapientē Apolloniū ut agnoscat nō esse impossibile a nobis quoq̃ possideri sapientiā. Itaq̃ secundū mādāta locutū est ei lignū articulata & foeminea uoce. Non putabant se probari philosophos nisi prodigium ostētarent qd omnē humani iudicii sensum excederet. Quia uero tu id soli deo tribuis, hominibus negas, haud scio quo nam modo tuos extenuare studes, qui sunt tamen in miraculis agendis amplissima laude cantati. Taceo apostolos quorū immensa fuisse dicitur in rebus orbis terrarum uniuerfis potentia. Quid uero Philippi eius qui Candaces quæstorē erudiuit filia una de quatuor Hermione, quæ Traiano intente uirgis multum cesa nihil lædi poterat, quo imperatore mortuo iterū Hadriani iussu fustigata hymnos cecinit. Deinde lebeti plurimo igne succenso, plumbo & feruenti sulphure imposita, suspiciens coelū, descriptoq̃ signaculo fecit, dicto citius & ignē extingui & plumbū eluctari, Atq̃ præsentibus cunctis O rex inquit testor deū coeli nō me plus caloris sentire q̃ tu ipse sentis. Nam uisa est omnibus in rore pene ac ipsis floribus uersari. Rursus autē incenso lebete nihil secus atq̃ antea illæsa permanlit. Possem annales & res gestas multorū citare, ac de quodam in Atroa longiorē historiā texere Petro nomine, Sed temperare mihi statui ne uos doctissimos homines docere uidear, ut aiunt sus Mineruā, tamē de hoc homine uel illud recordabor, q̃ Halyn fluuiū sic cis pedibus transiisse scribitur. Tum si Capnionē intelligas Sidoni, Baruchias inquit ut maxime debes animo attento & diligenti, profecto multa nobis ad rem frustra sermocinatus es nisi fallor. Nam is utriq̃ nostrū recta proposuit, quicquid ea tu sinistre acceperis. Recordare quid nam hesterno die post summæ diuinitatis cum humana imbecillitate inestimabilē coniunctionē, societate, unionē mox intulit, posse nos in argumentū eiuscemodi diuinæ conuersationis uno uerbo mirāda prodigia facere. Id ego sic iudicauero ut solent operationes rebus iis uulgo impingere, a quibus illas emanare quotidie rudi oculorū cōspectu cernimus. Quale in odis Horatianis hoc extat, trahūtp̃ fittas machine carinas. Nā si uim sermonis penetres et nō potius dicēdi consuetudinē animaduertas, nullā inueneris machinā quæ naues trahat, sed nos

d liii

DE VERBO MIRIFICO

ipsi ingeniose quēdā nobis machinamēta struimus per quē tantā molē in frētū leuiter diducimus. Quo fit ut rectius nos machinis trahamus carinā, Sed magis ad omniū loquēdi morē quadrat, ut cū poeta dicamus, Trahūt siccas machinae carinas. Sic & cogemur Homerū uitii æqualis insimulare de Phereclo talia scribentē, & qđ fuerit omniū faberrimū artifex, & qđ Alexandro naues omniū malorū autores fecerit, quē et uniuersis Troianis pernicies fuerunt, & ipsi quoq; Paridi. Quid accusabim⁹ naues Pherecli, q̄ nocere nequiuērāt absq; rectore? Alexander itaq; damnū dedit, nō naues. Hic tu rephē de Sidoni prudentissimū & maximū poetarū, q̄ naues dixerit Phrygiis nō cumētū fuisse, in quibus Helena Troiā deducta sit, ac nō potius Priami filiū, q̄ adulter raptū fecerit, aut Ilium ipsum q̄ Helenā receptauerit, Sed usus ut in multis aliis, sic in hac causa preualere debet etiā inter nos quanq̄ de diuinis tñ humano sermone loquētes, ut dicamus spiritu dei plenos homines miracula facere, cū tñ ea præcipue deus ipse per hominē faciat. Ego uero te crediderim non tam fatuo gustu, quin hæc me longe melius prælipueris, Et tñ de tarditate Capnionis uoluissē conqueri, qui nos tanta cupiditate mirifici nominis suspēsos habet, uel ut audiores morādo nos cōficiat, q̄ q̄u me attinet fieri nō potest. Nā nihil est uspiā q̄ plus expeto, uel ut ea mora collū se putet ex capistro erepturū et sic pmissis erepere. Q̄ hoc minus eū arbitror tentare, quia tanti probitatē facit ut incredibili uerecūdia erubescendū sibi ducat si fidē fluxā gerat. Sed sunt genus hominū qui talentū libenter suffodiunt & scientias occultāt, & malūt inertiores uideri ne doceāt, q̄ docēdo æmulos parere, Nescio si dissimulet ex eorū numero esse. Equidē in cōmuniōe literarū optarē singulos mei similes & tam p̄futos esse in edendis iis quē animo gerimus, & q̄ nobis eruditione accumulam⁹. Nā si qua me fortasse amore mei deceptus puto scire confestim q̄ro auditorē, quē ut ex me discat & oro & alī quādo uix tandē exoro, ita plurimū delector cōmunicatione ac liberalitate studiorū. Experiamur itaq; in Baruchia Sidoni respondit Capnion, uerū ne dicat an fingere secū hūc sermonē constituerit, quo me facilius in angiportū cogat. Dic age de uerbis quē tui contribules in arcanis habent, & ferme sub modio ut aiebas recondūt. Ea em̄ te multū relegissē ostētabas. Iam ego serio studiosis uobis assentior Hebręos nō nihil facultati nostræ contulisse, quos & imitamur sæpe rectius q̄ ceteras gentes, quorū quidē religionē cōstat patrū memoria plurimā diuinitatē habuisse deūq; rite coluisse. Et faciā nō coactus Baruchias inquit, ne uel fugiendo querere gloriā q̄ a tantis uiris rogari patiar, uel aliud dicere & aliud facere uidear. Pauca em̄ sunt q̄ de sacris nominibus ab Hebræorū schola institutus sum, & iccirco paucis expediā. Sed obstruite pessulū ne ministrorū aliquis exaudiat, neu sacra prophanis ridiculō futura sint, & margaritæ a porcis fœde calcentur. Consulto quoq; conabor obscurius loqui, modo quid uelim uos ipsi pro ingenii bonitate intelligatis. Consortiū diuinitatis cum mente humana facit q̄ deus homine utitur pro instrumento, haud secus atq; Peripatetici de actiuitate sensitiuē et uegetalis

LIBER SECVNDVS

talis naturæ docent. Nam ubicūq; est uegetatiuū in sensitiuo, ibi uegetatiuū
 erit loco instrumētū & sensitiuū sicut principalis motor, qui cū agere cœpit
 nō ad inferius seipso mouet, sed p̄ media utrisq; conueniētia quoad eius fieri
 potest ad sui par & cōsentaneū, & ad id quo cū uersari queat. Potestas enim
 in animalibus alūna & nutritiua medio calore, qui tñ sit occultæ cuiusdā et dige-
 stiue p̄prietatis internūcius crudū cibū digerit & uersat. Nā quo calor est,
 hoc nō magis transformat. Aliter eīm in foco uelocius q̄ in stomacho nutri-
 mēta cōcoxeris, cuius aduersum modū plane cernimus, Sed quasi character
 & imago quedā naturalis pacti ad digerendū calor ille tanq̄ aliquis profone-
 ta intercurrit. Iccirco nō p̄manet cibus, sed in aliā substantiā migrat, Quē nō
 in herbā uel plantā nutritiua uirtus transmutat. Fieret enim sic uegetabili simi-
 lior, quinimmo de industria illū in carnē cōuertit ad tangendū aptissimā, ut
 per tactū in ea sensitiuus ipse motor habitare queat. Sic igitur exuperantissi-
 mus omniū deus qui ad sui exemplar teste Mercurio ter maximo duas fin-
 xit imagines, mundū et hominē quo luderet in orbe terrarū, ut est in parabo-
 lis, & delitiis frueret in filiis hominū. In mundo ludit mirificis operationibus
 nō sydereas uel elementari tantū uirtute, uerū etiā aliqñ proprietate occulta.
 Quēadmodū de Coralii aut aliarū rerū appensione medici probāt, nō q̄ ca-
 lidū sit aut frigidū hoc uel illud, sed quia tale, quō diximus in animali nutri-
 tione, nō calore præcipuo, sed per tale aliquid transformationē rerū digesta-
 rū fieri. Et sicut calor naturalis in digestionē alimētōrū quasi umbra est locū
 tenens occultæ proprietatis, ita in effectibus ex secreta rerū dispositione or-
 tis q̄ indiuiduū alterū differt ab altero, nō ipsa natura ut uulgo putāt, sed ob-
 scurius aliqd q̄ naturā p̄cedit in causa est, cuius instar & typū in cōmuni ser-
 mone ipsum naturæ uocabulū gerit. Habetis iam de mūdo, Videamus pari-
 ter de homine, qui & Microcosmus a græcis dicit̄, cuius conuersatione plusq̄
 mundi se deus ipse oblectat, quē pro captu quidē humano in se trāsformare
 studet, ut sensitua nutritio alimonia, Idq; facit quo ad nos calore amoris quē
 cōcepimus, quo ad se uero proprietate occulta quā ignoramus, siue tu eam
 fœdus nomines seu tractū inenarrabilē aut alio quouis modo. Quāuis autē
 deus hæc omnia nullis causis intermediis tanq̄ solus omnipotēs agere possit
 & paucioribus obseruatis actionū terminis, tñ multas uoluit suæ bonitatis
 participes cōcurrere, quas alii secūdas causas appellare, alii uirtutes, nō nulli
 deos aut angelos aut bonos dæmones consueuere, scilicet quicqd horū effe-
 ctuū mediū intercedit, id se affini cōuenientia ad motorē habet, & simul ad
 rem motam non enormi distantia. Aeternitatis igitur dominus nostra socie-
 tate gaudens, sanctā mentem hominis inter suas delitias habet, quasi uicinā
 naturæ & origini suæ. Illamq; dum cernit obsequentē sedulo cultu & perpe-
 tua religione semper quasi amplissima uirtus nutritiua conatur (quantū per
 imbecillitatem humanā licet) non amoris solum calore, uerū etiā proprie-
 tate occulta in seipsum digerendo transformare, ut & homo migret in deū
 & deus habitet in homine. At uero sicut ea proprietate qua transmuta-

DE VERBO MIRIFICO

mur in deū & naturā humanā excedimus, secreta nobis & occulta est, ita iure optimo deus ei occulta & secreta quoq; nomina dedit, eisdēq; pacta quaedam indidit, quibus obseruatis mox ad eorū debitā prolationē pro uoto nostro præsens ipse accedat. Porro sicut in naturali digestionē uirtus caloris est quā cognoscimus, & adhuc uirtus transcorporationis recondita quā ignoramus, Ita in hoc diuinissimo in deū transitu uerba quaedā sunt quā cognoscimus, & quaedā quā ignoramus. Cōuenit uero utricq; parti hoc uinculū uerborū, Deus enim spiritus, uerbū spiratio, homo spirans. Deus logos dicitur. Verbū eodē uocabulo nominatur, humana ratio dictione simili exprimitur Deū mente nostra cōcipitur & uerbo parturit, quare sicut ipse mētis sedem insensibilē, ita et uerborū sensibilē elegit mansionē, nō omniū, nō fortuitu cadentiū, sed quā nobis diuinitas primū instituit, nō humana inuentio cogitauit. Scit enim deus cogitationes hominū quoniam uanæ sunt. Cogitatio autē dei sospitatrix est & salutifera, permanēs, inuincibilis & certa, quō putat ita erit, quō mente tractat sic eueniet. Dominus uniuersū decreuit, & quis poterit infirmare? Igitur nō omnia uerba numen possident, si me dicentē attente audiuiſtis, sed quā summus mūdi & hominū deus, uel angeli perspicaces iussu prouidentiaq; dei certo modo cōposuerunt, æternitatis harmoniā resonantia, diuinitatis tenacia, beneficē dispensationis cōpagine spirantia, tanq̃ insensibilis deificationis sensibilia monumenta quā literarū immobili stabilitate & uocaliū membrorū sempiterna firmitate nixa, simul admittant & alternitatē modulationis incōcussam, & agilitatē pronūciationis non quæſitā aut fictā, sed natiuā simplicē & uenerandā. Quibus internunciis foedus cū homine deus percutit, nō quocuncq; sed qui sanctimonia, pietate, religione, potissimū uero credulitatis fiducia clarescat. Igitur si decretū q̃ddā loquendi cōciliare debeat humanā mortalitatē cū dei uirtute, decebit sacrosācta illa siue nomina seu uerba mauultis, prima recta et antiqua esse, quanq̃ ea uos barbara quādoq; propter incultā id est simplicē antiquitatē cognominatis. Antiquū quippe accedit æuo, æuū æternitati propinquū est, & eternitas deo uicina est qui supra eternitatē regnat. Vnde antiquus dierū a priscis theologis nūcupatur, eo q̃ regno præsudet omniū seculorum. Ideoq; barbara diuinitati cognatiora sunt. Vnde haud ab re Zoroaster primus ethnicorū theologus uetat barbara uerba mutari. Barbara uero dicunt hebraica uel proxime inde deriuata. Flosculi nancq; sermonis & uenustas elegantiarū post Hebrū & linguarū distinctionē a curiosis potius q̃ sinceris hominibus est excogitata. Simplex autē sermo purus, incorruptus, sanctus, breuis & constās Hebræorū est, quo deus cū homine, & homines cū angelis locuti perhibētur corā & nō per interpretē, facie ad faciē, nō per Castalię riuum nec antrū Trophonii nec arborē Dodonæ, nec Delphorum Tripodem, sed sicut solet amicus loqui cum amico. Qz si putatis in meorū potius laudem a me dictū q̃ q̃ ita sentiam, comparate linguas, & nullam puriorē, nullam inuenietis magis pudicam. De uetustate uero & ordine si nostris historicis minus cōfiditis, uel ex

uestris

*q̃ uero hinc debet
uocabulo quā
nō inhabitat dū
homo sōm mētē
ſitūty ea ad talē
ſortū q̃*

LIBER SECVNDVS

uestris discite, neminē omniū scriptorū inueniri q̄ sit Moysē antiquior. Nūmerantur ab illo usq̄ ad captū Ilium trecenti & decē anni, Quo tēpore gēti nostræ præfuit Abelson, Argiuis Agamemnon, Aegyptiis Vaser, Assyriis Teutamus. Voluat interea mihi aliquis uolumē aliud ante Ttoianū excidiū p̄ literas memorię proditū, præter libros Hebręorū. Nam post annos centū et quinquaginta, tandē primarij græcorū uates Homerus & Hesiodus Cicerone teste Troiā secuti sunt, quibus paulo prior Orpheus cū suis sacris fuit. Sed nihil ad nostrū autorē qui ualde longo ante tēpore scriptas leges tulit. Superioribus em̄ seculis reliquit Eupolemus de regibus Iudææ græcus historicus in nobilissimis operū suorū monumētis Moysen apprime sapiētē fuisse, & grāmaticā literarūq̄ cognitionē Iudeis tradidisse, q̄ eā postea Phœnicibus ob uicinīā largiti sint. Phœnices deinde græcorū pueris rationē characterū distribuisse, p̄pter alterna inter se cōmercia, Quo Pliniū puto commotū ut se diceret literas primordiales semper arbitrari Assyrias fuisse, licet alij apud Aegyptios, alij apud Syros repertas uelint, attulisse tñ in græciā & Phœnicia Cadmum sedecim numero. Varietate hanc regio tota facit inuicē cōtermina. Et fortassis etiā hoc q̄ nō ualde diligentes quidā rerū scriptores Moysen Aegyptiū sacerdotē dixere, ut Strabō cosmographiæ sexto decimo Quodcūq̄ id sit, Moyses cuius ad nos usq̄ scriptura peruenit, antiquior extat, ante quē nulla literarū monumēta legunt. Eam antiquitatē cōfitemur nulli græcorū, quis alius aliter. Noster q̄q̄ Philon, & noster immo uester Fabius Iosephus, dū antiquitatē titulo prænotat nihil a Moysē alienū scribit. Polæmon ite græcarū historiarū libro primo, Ducē eū Ogygi & Inachi tēporibus, Appion doctus hō ille Possidonii Amoside in Aegypto regnāte principē transfugarū fuisse, tam in libro cōtra iudeos q̄ etiā suo historiarū q̄rto, Et Ptolemæus Mēdesius in Aegyptiorū historiis meminit. Deniq̄ q̄ in cōscribēdis Atheniēsiū reb⁹ clari habent, & Hellanicus, & Philechorus, & Castor et Thalus, et Alexāder Polyhistor cognominatus, et oīm historicorū facile princeps Diodor⁹ q̄ Asiā et Europā prope uniuersā diligēter ipse suis oculis plustrauit. Hi oēs uetustatis amplissima insignia de eo mirifico duce et p̄stantissimo rerū diuinarū autore p̄dicarūt. Per q̄ manifestū fit illū cæteris omnibus & ætate tpis & antiq̄tate religionis & arcanæ opationis admirabili potētia & disciplina diuinitatis antestare. Frustra em̄ a græcis uerba coelitus de meantia & diuino syllabarū cōtēta suffragio noīa petieris, p̄pter nouiciā dīcēdi artē, & nuperrimā uarietate loquēdi, Græci nāq̄ ut ait Iāblichus Chalcedis Porphyrii discipulus, natura rerū nouarū studiosi sūt, ac præcipientes usq̄ quaq̄ ferunt instar nauis saburra carētis nullā habētes stabilitatē. Neq̄ cōseruāt q̄ ab aliis acceperūt, sed et hoc cito dimittūt, & oīa, p̄pter instabilitatē nouæq̄ inuētionis elocutionē trāsformare solēt. Et iccirco Aegypti⁹ qdā sacerdos recte Soloni apud Platonē in Timæo respōdisse laudat qñ aiebat, O Solon Solon græci semp pueri estis, nec est quisq̄ e græcia senex, quia iuuenis semp uobis animus in quo nulla est ex uetustatis cōmemoratione prisca

*hæc p̄ m̄ obuiis passim
nec an̄ legē dignū
scripta obuiis al
quālibz scriptura
regimē v̄l p̄*

*hæc na ebt b̄m on
quod ebt b̄m on
hæc na ebt b̄m on
hæc na ebt b̄m on
hæc na ebt b̄m on
hæc na ebt b̄m on
hæc na ebt b̄m on
hæc na ebt b̄m on
hæc na ebt b̄m on
hæc na ebt b̄m on*

opinio, nulla tempore cana disciplina, Quo forte ductus Ptolemæus ille philadelphus in conquirendis antiquitatū libris, acerrimo uir studio cum Alexandriae Bibliothecā pene repleisset uoluminibus ad milia ferme septingēta, deessetq; columen antiquitatis Moyses, & primū uetustatis monumentū, dicitur tunc hierosolimas regio legatos misisse qui orarent curiatim de singulis tribubus sex uiros græce doctissimos & aptissimos ad traducendū pentateuchū, uel potius id uolumen q̄ nos composito uocabulo Viginti quatuor appellamus, secum Alexandria commigrare, quibus uenientibus rex ille non in urbe ipsa, sed ad Pharum extra pene septem stadia, ne tumultu impedirentur iuxta numerū interpretū, septuaginta duas cellulas extruxit, Quas Hieronymus ad Desyderiū scribens, non putasset fabulosas, si paræneticum Iustini martyris accuratius perpendisset, qui se uestigia cellularū adhuc stantia uidisse asserit. Ergo translata fuit Aegyptio regi Hebræorū scriptura in græcorū linguā, ne inter tot uolumina primis huius mundi elementis cariturus esset, ne ue cum Solone illum cogente ueritate aliquando fateri oporteret, neq; se ipsum neq; aliū græcorū quenquā, cognitionē antiquitatis ullam habere, q̄ nos summa ratione commoneat ad secretas operationes nulla de græcis petēda esse antiqua diuinisq; cognata nomina, Sed nec ab Aegyptiorum, quāuis uetustiore ut putant disciplina. Nam ut Socrates in Cratylo Platonis cum Hermogene philosophat, Omnia certe diuina nomina uel a diis primū uel ab antiquitate cuius initium haud facile scitur, uel a Barbaris prodita sunt. At uero deos suos Aegyptii propriis manibus finxere, patris eorū Hermetis Trismegisti testimonio, errantes circa rationē diuinitatis, & non animaduertentes ad cultum religionemq; dei. Quid igitur quæres diuinum in fictili humano? Quæ tibi sacra ex inuentionibus tuis, quæ coelestia subsidia ex operibus manūū tuarum speranda sunt? Quo nam modo exuperantissimæ ac supercoelestis præsentie signacula, & summarū potestātū demeacula ex demonibus disces, quos Aegyptiorū proauis peccantes contra diuinitatē & errantes fecere? Ceteri enim dii superni quorū opifex æternus est summa quidem habitant iuxta Aegyptiorū philosophiā, & ideo coelites dicunt, nec nostris humanis illecebris commiscantur. Ergo alteri cum quibus eorū quotidianā in templis fuit conuersatio, & qui erant humana proximitate contēti non dii sed demones sunt, a proauis contra dei placitum effecti, post homines natos orti, & uel tam fatui ut non loquantur sed adnuant, uel tam uersuti ut factoribus suis Aegyptiis cūcta blandiantur, dicentes quæcūq; aures demulceant. Vnde nihil stabile, nihil firmum, nihil constans, nihil deo gratū haurire possis, cui & ipsa illorum displicuit generatio. Hæc argumēta ex eius regionis præstantioribus philosophis intelligere potestis. Sed neq; a primæua quidem antiquitate nationi huic diuinitatis sacra nomina affluxere, quā de multis annis gloriantur apud Platonem, quādo præ se ferunt res suas gestas literis annorum nouem millibus contineri, tamen omnē hunc numerum ego quātum de mundi exordio credere persuasus sum, fabulis plenum existimo

nonne idē an hanc
ti nō ante homi
natos aut an
runt quāsi demones
betabant pro quā
loqui uidebantur
si demones
sunt pater
collationis quā
mo pater et pater
non pater pater
pater fabulato

LIBER SECVNDVS

existimo. At si hæc ipsi non falsa putant, ab illis quoque repeto ut ea libenter etiam admittant quæ de Babylonis & Chaldæis M. Tullius Cicero commemorat, qui quadraginta septuaginta millia annorum, ut ipsi dicunt, monumentis comprehensa continent, qui numerus longe maior est Aegyptiorum numero. Babylonios autem quavis illi & Assyrii etiam nominati sint, tamen ex uetustissimis literatoribus constat eosdem fuisse quos olim Syros appellauerunt, qui Babylonem & Ninum regni caput effecere, Quæ Srabo illustris autor & plerique alii haud ignobiles scriptores ingenti uetustatis indagandæ studio quaesitum posteritati hominum tradidere. Syriæ uero nobilissimus est ager Damascus Persis uicinus, unde Iudeorum gens prima Trogo & Iustino, & item pluribus historicis non continendis attestantibus originem duxit. Ergo Iudæi qui & Syri & Assyrii fuerunt multo uetustiora linguæ suæ monimenta hoc modo possiderent, etiam si externis autoribus credamus quod Aegyptii. Quo fieret ut adhuc eos Iudæi & tempore superarent & deo. Vnde sacratiora Hebræorum nomina essent quam Aegyptiorum, quoniam & uetustiora & sub unius ac primi dei cultu tradita. Addendum mihi foret & hoc quod Aegyptii propter ruditatem ante multis temporibus nondum inuentis apud se characteribus literarum, sed ipsarum rerum imaginibus scripserunt, quam quidem scripturam haecenus in suis sacris quæ appellant, una cum nuper excogitatis elementis obseruabāt. Reliquum est ut si diuina & uere sacra Aegyptiis essent nomina in secretis miraculis utilia, Necque tamen a diis quos præstantissimo apud illos autore Hermete demones esse hominibus posteriores demonstrauimus, Necque ab antiquitate scripturarum tradita, quibus ea nomina contineri deberent, quam profecto libri Hebræorum quoquo modo plurimum superant. Hoc saltē nunc experiamur præterea, num uel a se tanquam barbaricis hominibus orta sint: quæ fuit Socratici sermonis tertia pars. Docebit nos Herodotus pater historiarum in libro secundo, Aegyptios se nolle dici Barbaros, magis uero cunctas nationes cæteras. At quia tam abhorrent & dedignant hoc uocabulum quasi regioni suæ ignominiosum. Idcirco sunt ab hostibus Hebræis appellati Barbari, Ceu ubi ad prostitutam aliquando & scortum conuitio dicimus, O nobilis foemina. Et fuerunt eodem tempore tres Romæ nobiles meretrices Cithæris, Origo, & Arbuscula. In eam quoque sententiam Salustius, Erat inquit ei cum Fulvia muliere nobili stupri uetus consuetudo. Videtis quod uirtuti debet id contra obscenis hominibus quasi opprobrium obiectari. Paulo enim post idem Crispus Salustius plerumque nobilitatem asseri contra Ciceronem nouum hominem inuidia estuare, quo quasi consulatum pollui credebant, quippe tunc rectius posito nobilitatis uerbo. Ita canticum illud intelligo, Cum exierat Israel de Aegypto, & domus Iacob de populo Barbaro, fuit Iuda in sanctimoniâ sibi Barbaros utique in contemptum arbitror uocatos Aegyptios, quia Barbari uocari noluerunt. At qui Loes hic potius ruditate & hebetudinem designat. Litera, n, in, l, uersa, quavis ubique Loes barbarum exponatur. Erubescant itaque Aegyptii barbaros se dici & iniuriarum agant. Et quomodo Zoroastri sacro-

rum ut atunt principis, hoc sacerdotiū decretū accipient cum uetat in sacris
 barbara uerba mutari. Igitur barbara uerba quibus inter sacra immutabili-
 ter & incōtamine utamur, nō erunt Aegyptia quin potius erunt Mosaica.
 Is em̄ Moyſes Hebr̄os corā deo se barbarū, hoc est crassilinguē & graui lo-
 quū cōfessus est cū ait, Mi domine nō sum uir elegantiarū, sed graui ore &
 graui lingua. Eiuscemodi homines Strabo cosmographus in quartodeci-
 mo libro tradidit ab initio barbaros appellatos, cōficto nomine qui difficul-
 ter aspere ac duriter loquerētur, ut blesos balbosq; dicimus, cognata rebus
 nomina inuenientes, sicut murmur, clangor, strepitus, crepitus, & alia his si-
 milia. Et si adamussim cunctas historias rimari libet, inueniemus omnes ori-
 entis nationes moleste ferre barbarorū nomen, preter hunc nostrū cum po-
 pulo suo Moyſen, qui palā se duriloquū & barbarū esse nō inficias iuit. Idq;
 memorię per literas prodidit. Nec nos ipsos uestigia sua loquelāq; imitātes
 decet negare barbaros esse. Non q; penitus nostra loquendi sit iners ratio.
 Habemus enim ad regulā idioma cōpositū, & grammaticā artē exercemus,
 & adolēscētibus Hebr̄is, Mose Kymhei, Magister Ephod, quod more Gal-
 lorū interpretamur, ego perfectus durādus, & Haſra cæteriq; prestantes lu-
 di magistri, & os & calamū instituunt. Quare nō q; elingues & rustici sed q;
 primi hominū simus, quos uniuersi uetustissimarū rerū exquisitores semp̄
 fuisse barbaros asseruerūt. Hoc nō accurate cōsiderantes aliqui de nostris
 docere ausi fuerant, Barbaros esse qui nō lingua sancta loquuntur, ut Salo-
 mon scholasticus in expositione hymni quē cōmemorauimus in uerbi huius
 interpretatione Loes, & alii quidā elementarii. Sed contingit etiā nostris q;
 reliquis artigraphis, Scribim^r indocti doctiq; poemata passim. Ego uero sa-
 tis crediderim Aegypti sacerdotes illustriores immiscuisse suis Hebr̄eorū
 nomina quibus efficacius utantur, cum quid uelint secreti in lucē producere
 & ea quidē nō nisi longæuo & occulto studio didicisse, sicut uos ipsi discere
 potestis. Quę nisi fuissent aliena quondā a patria lingua nō tantū occultare
 poterant, quantū uidemus in historiis. Tamen si nanq; Plato & Eudoxus an-
 nis tredecim Heliopoli cū eisdē habitarent, tamē uix tandē ualuerunt pauca
 quædā ex arcanis illorū uerbis per longā & assiduā cōuersationē decerpe-
 re, quæ in monumentis suis spargerent. De Indorū autē philosophis quos
 Brachmanas uocant, non est multa disputatione opus, quoniā illos ex gr̄cis
 coepisse primū cū alia infinita, tum plurima illic simulacra nobis argumento
 sunt, quæ & gr̄ca sunt, & gr̄co ritu colunt, ut Mineræ, ut Apollinis De-
 lii, ut Dionisii Lemnæi & Amyclæi, & cætera quorū diligenter in uita Tyar-
 næi Apollonii meminit Philostratus. Concordant etiā Indi cū gr̄cis in opi-
 nionibus & disciplinis. Nam Iarchas Apollonio dicere solebat sententiā de
 anima hominis, talē illis esse qualē Pythagoras gr̄cis & ipsi Aegyptiis tra-
 diderunt, quasi præceptores Aegyptiorū Brachmanes fuerint, tamen id nō
 tam antiquitatis ordinē q̄ opinionū innouationē indicat, præsertim cū idem
 Iarchas auum suū uixisse narret, quo tempore nullus in India magnus philo-

LIBER SECVNDVS

sophus, neq; aliquod illic generosum ingeniū pullulauerit. Sed apud Druīdas gallorū nō sunt multa hominū secula querenda, qui omnes græce philosophati sunt, & propterea posteriores barbaris fuisse nō scūtur. Nimiū multis sermonib; aures uestras doctissimi & humanissimi uiri ex singulari meo loquacitatis uitio ausus sum obtundere, dum aliquantulū conor affirmare seligenda esse uetustissima barbarorum uerba in miraculosis operibus efficiendis, nō Phœnicū, nō Græcorū, nō Aegyptiorū, nō Indorū, nō Dryidū. Adderē neq; Persarū nisi tam contigua esset Damasci & Persidis uicinia, Sed tantū Iudaicæ gentis & illius antiqui Hebri, cuius sermo in dissipatione linguarū usq; ad Moysen & post illum ad nos purus atq; sanctus peruenit, æque referens primā a mundi exordio institutionē dicendi, quā nō ab homine, sed a solo deo primogenitos accepisse necessario arbitramur, præcipue in diuinis nominibus, quorū positio supra hominē est. De quo audiam; Socratem ut uestris potius autoribus in differendo utar q̄ meis, apud Platonē ita loquentē, Per Iouē nos quidē si mentē haberemus Hermogenes, præcipuū rectitudinis modū cōstitueremus nobiscū fateri, nihil nos de diis cognoscere, neq; de ipsis inquā neq; de ipsorū nominibus quib; ipsi se uocant. Cōstat enim illos quidē ueris se nominibus nūcupare. Hęc in Platone. Profecto nō mihi obscure uideris loqui Sidonius inquit, & præterq̄ nobis es cōminatus Baruchia. Vniuersa em̄ pene quadrant ad nostrā philosophiā, & q̄ deus se mēti humane iungat & in nobis lætetur, cū in ipsum pro nostro captu transformati fuerimus, & q̄ per nos quādoq; operat̄ sicut solet artifex per instrumēta quādoq; nullis causis intercedētibus quædā subito facit. Vtruncq; em̄ potest & si per nos quicq; agat aliquo medio cōcurrēte, q̄ ipsum esse deceat tam deo q̄ homini cōueniens. Idq; putas uerba nostra esse quasi deo accedāt per spiritū inclusum, & homini per sensibilē aerē, q̄ mihi duobus uerbis cōplexus designasse uidetur post Democritū Epicurus ille, non q̄ eos deniq; sequi uelim quibus abrenunciaui, sed qm̄ q̄ a teneris annis inibitū est, sepe inuitis nobis memoriæ se offert, & nihilominus cōsonantia opinionū ueritatis est uestigiū. Aiūt em̄ uocē nostrā esse Reuma logon, id est flumē rationū. Quādo nāq; stillat ratio in linguā, frangitur aer, & fit uerbū. Sic fons est ratio cuius riuus erit uerbū q̄ in fonte cōuenit cū deo, & in riuo ac fluuio cōuenit cū homine. Vtq; nihil est in riuo quin prius fuerit in fonte, sic iuxta Stagiritā Aristotelē, nihil est in uoce qd nō prius fuerit in animæ cōceptu, quē admodū literæ sūt uocis signacula. Super q̄ sic Ammonius Peripateticus scripsit (Ignoscite si nō ornate & digne uestris auribus interpretor) Ait enim literæ quidē solū enūciāt, res aut̄ solū enunciant. Voces uero & intellectiones tam enunciant q̄ enūciantur. Voces etenim semel enunciant, bifariā aut̄ enunciant scilicet primo intellectiones, secundo res. Contra uero intellectiones dupliciter enunciant, semel autē enunciant. Enūciantur & uoce & literis sed ab hac primo, ab his scdō. Ista uarietas nobis et Aristotele & Ammonio autore naturā uerborū nostrorū demōstrat, quatenus cōmunicant partim

DE VERBO MIRIFICO

cum spiritu, partim cū corpore, ut aptissimū mihi tecū esse mediū puteō ho-
minis cū deo conciliandi uerborū quidā usus. At q̄ tu ea barbara potius ele-
gisti quasi cognatiora diuinitati nō multū recuso. Iam em̄ ut ait Iamblichus,
dii eum sermonē barbarorū approbauerūt tanq̄ sacris maxime cōgruentē,
præsertim quia antiquior primusq̄ extitit modus iste loquendi. Et quoniā
primi nomina diuinitus acceperunt, eaq̄ cū propria lingua miscuerūt tanq̄
cū familiari consentaneaq̄ illis uoce contemperantes, Ita nobis seruāda per
petuo tradiderūt, nosq̄ ita ipsam traditionis regulā rite deinceps cōseruare
debemus. His præceptis Iamblichus ipse in tuam me sententiā ducit, Nisi q̄
tu nobis persuadere studes ea de quibus Zoroaster dixit, barbara uerba ne
cōmutes Hebraica esse debere, Et profecto Baruchia tanto ingenio et dicen-
di copia totq̄ testimoniis historicorū usus es ut me facile cōmoueas ad assen-
tiendū, nihilq̄ nunc obstaret quin tibi omnino crederem, nisi una ueterū ex
perientia, qui nō tantū Aegyptiis Assyriisq̄, uerū etiā græcis uerbis mago-
rum admirandas res effecisse dicuntur, & in propullandis periculis & acce-
lerandis cōmoditatibus magnopere quidē prestitisse. Referunt em̄ Orphea
illū Aegyptii Mercurii sectatorē, primi sacerdotii antistitē, theologū et uatē
cū esset unus ex argonautis, sæuā potestātē in quā misere inciderant suis sa-
cris auertisse, & auguria nō solū ex auiibus, sed & cæteris pariter animātibus
primū demonstrasse. Græcis tamē idem inuocationibus usus est ut hymni sui
probant, qui etiā græce hætenus extant atq̄ canuntur. Pythagoras uero &
Plato uniuerſa quidē sacra ex Aegyptiis se doctos asserunt, nō nulli ex assy-
riis atq̄ Chaldæis, cæterisq̄ a cæteris, qui certe incredibile est q̄ mirifica ope-
ra hominibus ostenderint. Quare non solū Hebræorū uerū & aliarum gen-
tium sunt sacra nomina. Tum BARVCHIAS. Sacrum inquit quādoq̄
dicimus idem q̄ sanctū, uidelicet q̄ ab iniuria hominū defensum atq̄ muni-
tum est, quādoq̄ ut Martianus in iure ciuili respondit, sacræ res hæ sunt quæ
publice consecratæ sunt nō priuatim. Vel ut Vlpianus iuriscōsultissimus scri-
psit sacrum esse quod princeps dedicauerit, uel eius dedicandi dederit potesta-
tem. Hoc modo quicquid deo consecramus & ab usibus uulgi subtrahimus,
id sacrum & sanctū & quādoq̄ sacrosanctū appellatur, cuiuscūq̄ fuerit natio-
nis uel populi. Sic ille sacerdos apud Timæum Soloni quondā narrabat,
multorū hominū gesta memoratu digna in Aegyptiorum templis & sacris
eorū literis contenta seruari, Sic de ipsis quoq̄ consecratis sacerdotibus uni-
uersæ gentis dici cōsuevit q̄ sint deo deuoti & sacrati, Vt Virgilius de Hele-
no Apollonis sacerdote cecinit. Exorat inquit, pacē diuum uittasq̄ resoluit
Sacrati capitis. Et post hæc in octauo Aeneidos libro, At Cæsar triplici inue-
ctus Romana triumpho Moenia diis italibus uotum immortale sacrabat. Alio
quandoq̄ more itemq̄ rectius sacrum uocamus omniū rerū autorē deum, ut
omnis sacri principiū & fontē, deinde sui participatione cuncta post deum
sacra in quibus deus ipse sua sponte uersatur cum sua præsentia & uirtute.
Differtq̄ hoc a superiori. Nam istic deo nos dedicamus, hic se deus nobis de

*ind. sacrorū ab
signat?*

dicat, resq; nostras assistentia sua illustrat. Et ideo sacra iure optimo nominamus illa, in quibus deus uere habitat. Non angeli, non dæmones, sed deus ipse summus optimus maximus. Ob idq; angelos etiā ipsos siue deos uocamus sacros, quoniā & in ipsis quoq; deus habitat, cuius sæpe nomē ferre dicuntur. Cōtra uero prophanos pari modo execrabiles appellamus a quibus longe deus abest, ut Staius, Fraternas acies alternaq; bella prophanis Decertata odiis. Nam iuxta primā uocabuli uiam, sicut sacra sunt a nobis deo dicata, ita prophana prōcul a phano & religione, quæq; extra sacra degunt interpretari licebit. Adeo enim ex nostro facto sacrū illud oritur, ut a faciēdis sacris & sacrificulus rex ipse qui facit sacra, & sacrificiū qd fit a sacrificulo, & istud ipsum quoq; sacrū denominetur. Ouidius in trāsformationis libro. 12. Festa dies aderat q̄ cygni uictor Achilles Pallada mactatæ placabat sanguine uaccæ, Cuius ut imposuit prosecta calentibus aris, Et diis acceptus penetravit in æthera nidor, Sacra tulere suam pars est data cætera mensis. Vult enim q; sacra sacrificia suam absumpserint portionē. Non igitur inficias ibo sacras esse imagines characteres literas & uerba siue nomina seu uoces a nobis deo dicatas, nō modo apud Hebræos, uerū etiā Aegyptios & græcos & cæteras nationes, quas quidē res pro uoto humano diuinitati mortales consecrarunt & deuouerunt. Nec aliud cōmodius afferam huic negotio exemplum q̄ q; apud Orphea illum ueterē sacerdotē atq; uatem, Hermētis Aegyptii sectatorē & Pythagoricæ philosophiæ fundatorē abs te Sidoni paulo prius adductū canitur in hymno ad Venerē Lyciam dicto, cum ait, Nostre nāq; duces patriæ diuina tuētes Oppidulū propter, sacrū statuere colossū. Quāq; hunc hymnū quidā Procli putauerunt, eo q; patriæ suæ meminerit. Sed audiamus aliud sine controuersia Orphei carmen ad astra compositū. Vocibus ergo sacris iam dæmones inuoco puros. Quod igitur uel deus est, uel deniq; q; nō homines primū, sed ipse solus optimus maximus sua presentia & assistentia consecrauit, & uirtutem illi suam infudit. Id unum præter cætera uere debet sacrū appellari & sanctū quod deus sanxit, & honori suo nō humanis illecebris referuauit. Vnde uulgo linguā sanctā iudæorū dicimus, & sacras literas digito dei conscriptas, & nomina sacra nō ab hominibus inuenta, sed ab ipso deo instituta. Si quando autem in miraculis gens quælibet suis uocibus utitur, præstigiū potius q̄ miraculū esse probatur, & nō dei assistentia, sed pactione dæmoniorū sortitur effectū. Quod q̄ periculosum sit, hesterno die inter nos copiose disputatū fuit. Ad summū qualis est distātia signorū dei a goetia & ueneficio, tantū interest ut paucis concludā in sacris inter uerba Hebræorū & uerba idolatrarū, quod per Moylen doctū sumus, quī baculum uerbo dei uertebat in serpentē. Aegyptii uero malefici quos sapientes uocabant, humane disciplinæ incantatis uerbis similes imagines obtutibus regis obfuderūt, quas in reuelationē præstigiū Mosaicus serpens deuorauit. Quare mihi nō indocte uisus est Romæ nuper quidam nobilis philosophus proposuisse, nulla nomina in Magico licitoq; opere æque uirtutē

prophana pr
a phano. i. a. s

sanctū quod deus

DE VERBO MIRIFICO

habere, sicut hebraica uel inde proxime deriuata, eo q̄ omniū primū hec dei uoce formantur. Illud autē in quo potissimū Magicam exercet natura uox est dei. Nūc Sidoni hæsitare te nō ultra patiar in eo q̄ merito est manifestū. Credo enim multas gentes arcanis suis uotis aut secretis operationibus hebraica miscuisse, nō aliam ob causam q̄ ut certius optatis potirentur. Quod & in Orpheo Pythagora Platoneq̄ haud ambigendū arbitror, nihil aliud arcanum eorū tantopere occultatū, tam reclusum fuisse q̄ hebraica diuinæ uirtutis nomina, quæ nulli scribēdo patefieri uoluerunt, ut idem Plato Dionysio Syracusano de seipso per epistolā insinuat. Possē abs te Capnion petere ut rationē edoceas, cur & Euangelistæ & Apostoli cum cætera Christi opera in græcū transfulerint sermonē, nō etiam uerba pauca quibus ipse miraculorū operator usus perhibetur simul quoq̄ traduxerint, sed ea penitus nō mutata & intacta permiserint, græcisq̄ barbara uerba inseruerint, ut clamātibus ad Christū pueris hosthiana, id est salua domine, postea illud imperitia scriptorū deprauatū est, & abusiue iam dicitur Osanna. Quod peritior græci sermonis Lucas prouidēs futurū cum se nouerat ad homines græcos Euangelium cōscribere, qui dictionē hāc secundū linguę proprietatē pronuciare nequirent, melius arbitratus est tacere, q̄ corruptoribus irridendā præbere. Nam reliqui tres Euangelistæ nihil eius formidantes Hosthiana, ppter insignē illius particulā, na, q̄ unū de diuinis nominibus esse dicūt, nūllatenus omittere decreuerūt. Marcus item in illo excellēti miraculo q̄ Christus in suscitāda lairi filia confecit, ipsa etiam uerba Christi hebraica quibus mortua uitę luciq̄ reddita est nō dubitauit adscribere. Apprehendēs nanq̄ manū iacentis in tumba puellæ duobus uerbis dixit Thabiti Kumi, quorum primū ad uitam spectat, id est Respice, secundū uero ad sanitatē recuperandā, id est Surge. Vbi post aliquis nō satis diligens transcriptor quod in historiæ margine cōpererat, orationis contextui admiscere ausus est, ut nūc pene uniuersū libri sic teneant Thabita Kumi, quod est interpretatū, Puella tibi dico surge. Nec enim credendū est ab Euangelista translātū, quod in ueritate non adest. Igitur Puella tibi dico, uniuersum hoc nihil huc attinet. Et admodū demiror quosdā nō nullius apud uos in omniū scientiarū doctrina famæ atq̄ nominis quos & magni estimatis, hoc in loco dicentes Thabita nomen esse uirginis, quasi putandus sit Christus ille quē ego semper quantūcūq̄ Iudæus fui tamen maioris & Apollonio Tyannæo quibusq̄ philosophis feci, Nunc autē per te doctus etiā excellentiorē angelis & omnibus diis nō solū hominib⁹ superiorē affirmo, & deū esse atq̄ fuisse credo. Itaq̄ quasi putandus sit, nomen prius uoluissē scrutari quo cæcū arcanū incantaret, sicut & de Apollonio consentiunt omnes magici, qui cū ex Tigillini iam uel uerius Neronis manibus euassisset, oblatā in uia puellā inter nuptias ut putabatur mortuā attigit, & initio nomē uirginis diligenter quæsiuit. Eo accepto dicitur aliquid occulte pronuciassē quo puella reuixerit. Et Romanis hoc quondā in more obseruatū erat, quancūq̄ urbem obsiderent ut eius nomē

autem no placet
inter hunc opus
no hoc magis
uit Lazari
ad aduersus tibi
o surge

urbis accurate quærerent. Idque cognoscētes soliti sunt quodā carmine omnes illius tutelares deos euocare, tandemque deuincere. Hoc ipso factū est ut nūllus Romanæ urbis propriū nomen auderet prodere, ne a suis hostibus simile paterentur. Vnde cognoscimus propria rerū nomina nō nihil incantationibus prodesse, quod absit ab eo qui omnē dæmoniorū cultū funditus sustulit, ne uel in hoc opere uirginis nomē agnoscere cuperet, quā ante nusquā uidisset. Sed Thabiti Kumi uerba sunt Christi, quæ latine interpretantur, Respice, Surge. Respice ut uiuentē. Surge ut sanā te oculis cernant uniuersi, quā nō tantū a morte sed etiam ab omni ægrotatione meo iussu confiteatur esse liberatā. Sed frustra nobis prædico, quæ ipsi & apud nostros sepe legistis inuestigando scripturas, Veluti psalmo tredecimo, cuius est initium, Vsq̃ quo domine. In uersu, Respice exaudi me domine deus meus. Et uigesimo secundo qui incipit, Deus deus meus. In uersu, Dinumerabo omnia ossa mea, ipsi respexerunt uiderunt in me. Et psalmo trigesimo tertio, Exultate iusti. Versu, De coelo respexit dominus. Et psalmo sequenti, In uersu, Respicite ad eū & illuminamini. Vbi translatio uestra sic habet, Accedite ad eum & illuminamini. Et in laudationibus quas uos ad horā primā quotidie psallitis, In litera Gimmel, Reuela oculos meos & cōsiderabo. Vbi uerius poni debet, Respicia mirabilia de lege tua. Est enim hoc idem uerbū Abita, de quo nunc differendū nobis fuit, quoniā illud in secūda persona facit Thabita uel Thabiti, id est respicias uel respice. Nam ut solent latini sæpe futurū indicatiui pro imperatiuo usurpare, ut alternis dicetis amāt alterna camcenæ, pro dicite. Ita & apud Hebræos idem in crebro usu frequentissimū inuenitur, ut hic, respicies, pro respice. Sed Kumi per se imperatiuus est foeminini generis, ut Canticorū secundo. En dilectus meus loquetur mihi, Surge propterea amica mea, Vbi ponitur Kumi, id est surge. Talia in multis sacræ scripturæ locis ab indoctoribus corrupta inuenietis, dum hac ætate plus solent theologi Aristotelis dialectica sophismata quā diuinæ inspirationis & sancti spiritus animaduerrere uerba. Vnde studio humane inuentionis ipsa coelestis traditio negligitur, & loquacitas hominū extinguit dei sermonē. Similis enim librariorū error in actibus apostolorū deprehēditur, qui apud uos coepit esse cōmunis etiā doctis & quidē doctoribus in suscitatione Dorcadis de familia sanctorū in Ioppe, quæ est toparchia Iudææ, ut ait Plinius, proxima Lyddæ. Illic namque ipsius mulierculæ nomen nō recte scribunt, ut ego sepe tam in grecis quā latinis codicibus indocte scriptū inueni, Quo exemplo illos etiam in superiori Euangelio defecisse crediderim, Sed fuit nomen propriū discipulæ fidelis Tabia, sine ulla quidem aspiratione, & absque, t, in finali syllaba, quod interpretatio eius Dorcas edocet, & est nomen Assyriorū Tabia, quod significat Capream, sicut legimus in libro Chaldaico qui dicitur Illen Pithgamai. Præterea eius etiam uerbi nunc in mentem uenit, quod apud Marcum Christus dixisse scribitur. Nam adducunt illi surdum & mutum, precanturque ut ei manum imponat. Et apprehendens eum de turba seorsum, misit digitos suos in

DE VERBO MIRIFICO

aures eius, & exuens tetigit linguā eius & suspiciēs in coelū ingemuit & dixit, Hiphathah, quod est adaperire, quod scribi debet in principio per, h, p, l, len, & in fine p fortiorē aspirationē. Est em̄ imperatiuus passiuus uerbi actiui Pathah, quod est aperuit, & in futuro Ephathah, id est aperiā, ut psalmo, 78. in uersu, Aperiā in parabolis os meū, Et quinquagesimo in uersu, Domine labia mea aperies, sicq; de cæteris. Vos enim nō tam græcā q̄ & hebraicā literaturā pernoctis & docti estis, a Niphathah^r passiuo quod est aperitur, formare imperatiuū singulare masculinū Hiphathah, id est aperire uel aperitor tu, Sicut Christi potēs uerbū intonuit. Veniamus ad exuperantissimā eius mortē, & suspensus in ligno ianq; moribundus ait id quod in psalmo iuxta Hebræos uigesimo secundo, apud uos autē uigesimo primo ponitur, Eli Eli lamah asabathani. Sic enim ut res habet Matthæus recitat, quāuis Sabathani etiā corrupte dicatur, per defectū primę syllabę quę per ayn notari debet. Marcū uero etiam paulo segnius emendatū hoc loco uestri obseruant, qui ponit Elohe, uel secundum alios Elohi minus apte. Nam Elohe deus est, Sed Elohi ab Hebræis nō legitur. Posset quidem per Elohai deus meus designari, Sed uerba prophetæ nō sunt mutanda, quę deū moriturū recordasse puto, Psalteriūq; ab initio passionis incepisse usq; dum uita defungeret. De mum peruenisse in ultimo interitus suspirio ad psalmū qui est iuxta Septuaginta interpretes ordine trigessimus, ut passionis & initiū & finis uno numero terminarent. Sicut enim lummi sacerdotes proditori Iudæ triginta promiserunt argenteos priusquā Christus caperetur, ita ipse patri deo non tam promisit q̄ persoluit triginta psalmos antequā moreretur. Veniā mihi dabit, si nō liceat praua comparare bonis, Et cōsiderate nihilominus atq; recensete cum animis uestris q̄ conuenienter totā condemnationē suā & cruciatū, his triginta psalmis compleuit iste beatus uir, si eum uirū nominare phas est Initium ducens a tempore anxietatis in horto trans torrentē perpeffā. De qua totus psalmus quinquagesimus quartus mentionē facit. Vbi uaticiniū more scribitur, Ego autem deum inuocabo, & dominus saluabit me, Vespere & mane & meridie loquar et adnunciabo. Loquebatur itaq; toto tempore passionis suæ cū deo & uespere & mane & meridie, Sæpius occulte, quod per Dauid antea prædixit, Oratio mea in sinu meo conuertetur. Non nunquā tamē quedā ex eisdem canticis aperte pronunciauit, quę partim sectatores eius de proximo audientes memorię mandauere, partim fortassis absentes nō audiuerunt. De perceptis igitur illud fuisse possum⁹ arbitrari qd̄ aiebat, Eli Eli lamah asabathani. Et in manus tuas cōmendo spiritū meū, Cuius titulum quidā habet pro extasi, quod plurimū morienti congruit. Sed apud Hebræos nō reperitur. Nec id quidē caret diuino mysterio, quod post eundem & nō ante trigessimū psalmū mox consequitur inscriptio Maskil, id est intellectus, noticia seu eruditio. Post mortē enim Christi cuius ultima oratio trigessimus hic erat, tandem cōpimus intelligere & uidere quem compunxerunt & in quē trāssixerunt, quapropter orauit peculiari uoto, ut pater crucifigenti

LIBER SECVNDVS

figentibus ignosceret, quoniā nescirent quid agerent. Sed dum uerba quidē hebraica molior enucleare, quibus in cōcussis Euangelistæ inter scribendū uli sunt, nescio quo nam modo in arcana religionis uestræ tegumēta lapsus sum, ut pernoscat is aliqua me præcedenti meditatione ac nō tam subito ad uestrā professionē esse conuersam. Tum SIDONIUS, Mi Capnion inquit, q̄ est hic diuinarū literarū peritus, Quid ergo afferā igitur ad nostrū sermonē? Sed si rite recordor multam mihi quietem parauit Baruchias, ne ualde de sacris nominibus cogar differere. Docet enim nos sola Hebraica inter uere sacra connumerari, hoc affirmare conatur tam ex uetustate q̄ diuinitatis conuersatione ac arcta quadam confederatione dei cum iudæis, & quod sermo sit solidior multis deniq̃ argumentis. Quæ si uera sunt ego qui ætatem in græcis atq̃ latinis plus cæteris contriuerim, audiendi tantū mihi tempus nactum lætabor. Et CAPNION profecto inquit admirarer eius tantam in Euangeliiis cognitionē, nisi multo ante nō paruam in illis operam fateretur consumpsisse, id quod res ostendit & negociū indicat. Sed ex audiamus ipsum dum lucet. Prætergressa enim meridiem dies est. Age rursus Baruchia quæ de arcanis & ferme sub modio, ut aiebas, recōditis uerbis accepisti, edere ne subterfugias ambo et oramus & hortamur quos certe tua lingua (Dicat quicquid uelit Sidonius) plurimum delectat cuius uterq̃ discipuli sumus. At quando ita iubetis BARVCHIAS ait, obtemperandum est, modo simplicitatē sermonis ne contemnatis quod nullis elegantis imbutus sum. Et nunc quoniā ad uesperā tendimus, nō te ultra Capnion urgebo ut rationē reddas, quare uitam & doctrinā christi, græco eloquio scribentes, etiam Hebraica uerba sua dignātur interserere. Vos deniq̃ iam consueuistis omne uotum uel publicū uel priuatū uno uerbo concludere, Amē, quod & apud Paulū inuenitur. Ad hoc CAPNION breui ait absoluiam ne hæreas. Non autē satis tutum est in re tam præcellenti me uti figmento meo, Sed Origenem lumen theologorū nostrorū citabo, de quo dicitur, quod ubi bene ibi nemo melius. Ait enim in libro contra Celsū, In quibusdam sacris nominibus mirandā latere uirtutem. Ideoq̃ hæc ipsa non esse ex Hebræa lingua in aliā transferenda, sed in suis ipsis characteribus cōseruanda. Ha be quod iandudum emūgere uoluisti, scilicet esse diuinorū nominū orationūq̃ uirtutem mirificā, propter quam & characterū formæ & uerba ipsa incorrupta permaneāt, ut sicut hominis compagine destructa, inclusus etiam corpori spiritus, & tota perinde uirtus euanescat. Præterea ut Porphyrio respondit Iamblichus, Si ea nomina ex hominū pacto cōuentūq̃ posita essent, nihil interesset alia pro aliis cōmutare. Sed pridem ante intelleximus Baruchia & uerū esse confitemur, quod sint accepta diuinitus non parta humanitus. Ad q̄d subiungit idem nobilis Pythagoræus ille Iamblichus. Neq̃ enim prorsus eandē ait mentē seruant nomina in aliam linguā interpretata, sed sunt gentibus singulis propria quædam, quæ gentibus aliis per uocem significari non possunt. Accedit ad hæc quod si significationum proprietates

DE VERBO MIRIFICO

per aliā linguā interpretari possimus, nō tamen eandē conseruant permutata potentiā. Istis autoribus tibi responsum uelim, sed caue putes me tecū de omnibus uerbis similiter sentire, eam uidelicet illa maiestātē obtinere, quam tu fama tam late spargis. Deum nanq̃ omnipotentē, & ut græci dicūt omnitenentē, quis dubitabit uirtutibus uerba decorare posse? Itaq̃ potestas dei patet sed nondū uoluntas, quæ sola rerū causa est. Omnia enim quæcūq̃ uoluit deus fecit in coelo & in terra. Quapropter nisi ostenderis deum uoluisse hoc, & item alterū uerbū tali atq̃ tali uirtute pollere nihil egeris. At ego nō uos docere **BARVCHIAS** inquit, sed quæ olim de arcanis ex nostro collegio acceperim referre pollicitus sum, quo munere si rite perfungar erit certe abunde quod gaudeā, nec ad aliū me palū alligabo. Cum hesternō uesperī uno ore consultū sit, in rebus diuinis credendum esse, quanq̃ scio nunq̃ apud uos ambiguū fore, deū omnia posse id quod animus noster suapte natura cōprehendit, Si deus est super omnia & a quo cuncta dependent, tam entia q̃ nō entia, ut etiā præstantes asserunt theologi. Sic ergo summa potentia, immo supra summā omni potestate superior, tam ad existentia q̃ nō existentia penes deū est, quæ nullis limitibus terminatur. Aliter enim nō summa uel supra summā esset. Quam quidē ipse si ostendat in uerbo uel re comorantē nihil refert, dum illic suam cupiat uirtutē habitare. Dei autē decretum hoc & eam uoluntatē uel experientia gestorū uel diuinæ inspirationis eloquio manifeste cognoscimus, quem in locum & scripturā sacram & contemplatiuorū hominū dogmata per quorū ora diuinitas loquitur, & heroi cas beatorū historias adaptare necessariū est. Quis enim cognouit sensum domini æternitatis? Nemo nisi qui intra eum est spiritus proprius, & demū is cui se reuelat, sicut in homine cogitatus suos nihil cognouit creaturarū illo postremius, nisi tantum suus spiritus qui est in eo, uel amicus aliquis cui spiritus per hominē, siue homo per spiritum suum enunciauerit uel signis ostenderit. Ita locutū esse deum cum Abraham, Moyse, atq̃ Iosue, uirtutesq̃ uerborum diuinorum illis ostendisse, mirandisq̃ effectibus affirmasse maiores & docti & ipsi experti sunt nobisq̃ suæ profapiæ surculis per literas memorie commendauerunt, quæ & nos animo grato accipientes, quotidie si uolumus experimur atq̃ sentimus. Sed ut rem aggrediar, Cupiētibus audire portentifica ueniat in mentem quæ supra per nos abunde discussa fuere, quod solus primus atq̃ maximus deus portēta, miracula, prodigia, signa præcipue facit quæcūq̃ uera & non præstygiola sunt, Vel dum angelos suos quandoq̃ diuino dignatur honore mirabilia eisdem opera mandat facienda. In nomine tamen suo ne det alienis honorem suum, & gloriam suam alteri, & uertatur homo ad creaturæ cultum relicto creatore. Quapropter nomen suum in angelos reponit, ne quod acerrime omnium semper odit, per nos admittatur formarum cultus quam græce idolatriam dicimus. Vnde ad populum suum ait, Ecce ego mitto angelum meum qui præcedat te, & custodiat in uia, & introducat in locum quem præparauī, Obserua eum & audi uocē

LIBER SECVNDVS

di uocem eius, nec cōtemnendū putes, quia nō dimittet cum peccaueris. Est enim nomen meū in illo. Cum igitur a deo primū, secūdo ab angelis pro uoto nostro mirabilia negocia peragantur, cōgruentissimū mihi uisum est prius de nomine diuino quod ad deū ipsum pertinere dinoscitur quantum memoria suppetit. Deinde quod etiā angelos quandoq; cōcernit, pro tenuitate humanæ imbecillitatis nostrę dicendū fore. In qua re ordinē seruabimus, ut ante uobis ea dei nomina recenseamus, quorū iam pridem significatio patet. Post quæ tentabimus de iis quorū significationē nondū manifestam aut paucis reuelatā accepimus. Igitur qui de nominibus arcanis cōscribere ausi sunt, plures e nobis patrū memoria & ex uestris quoq; non nulli usq; hodie leguntur, quare in differendo faciliores meę partes erunt, si de iis summatim explicauero, quæ uos late apud autores uarios descripta uidistis. Hieronymus ad Marcellā decem nomina dei commemorat. Dionysius Arcopagita prope quadraginta quinq; alii septuaginta duo, alii plura, alii pauciora, q; pro captu suo. Quis uero definitus nominū esse numerus potest eius qui & innominabilis est & omni nomine celebris? Quare neq; nos ipsos in angulū detrudamus unde nequeamus erūpere, neq; tam lente ac perfunctorie causam agamus, ut nullam diuini honoris memoriā tenere arguamur. Vos uero meis uerbis nō plus assentiri opto, nec ipse aliter assentiar q̃ sacra concedunt eloquia, ut ne in deum optimū ego lutum & argilla spirans, uermis & nō homo uidear iniurius, & alter Oza tangere arcam, & adiungere aliquid supra q̃ id quod deus ipse locutus est. Primū enim humani generis peccatū fuisse arbitror id quod mater omniū uiuentiū Heua plus ad uerba dei addidit q̃ ipse deus dixerit, q̃ sequentibus quidem sceleribus initium fuit & diuinæ ultionis origo. Nam antequā orta esset mulier dixit deus Adæ, Ex omni ligno paradisi comede, de ligno autē scientię boni et mali ne comedas. Heua uero recens nata uideamus qualiter uerba creatoris immutauerit, & ad serpentem loquens, De fructu ait ligni quod est in medio paradisi præcepit nobis deus ne comederemus, & ne tangeremus illud ne forte moriamur. Addebat nobis pronomē pluratiuū, cū nusquā Heuæ præceperit ne comederet quippe nondū natæ. Subiunxit, Et ne tangeremus illud quod & deus nō dixerat, Quare cum mendacē uellet dominū constituere, rursus addidit dubitationis & incredulitatis particulā dicens, Ne forte moriamur, quod creator singulariter & firmiter soli Adæ comminatus est. In quacunq; enim die comederis ex eo, morte morieris. Vnde et serpens propter consiliū, & Heuæ propter auxilium, & Adam propter transgressionē poenas dedit. Ne igitur in idem coram tremendo uniuersitatis autore uitium aut crimen incidam, oranda est summa illius clementia, ut beneuolentiā nostram & pietatem potius q̃ ruinam animaduertat, si forte pes labatur, cui rei de sacratissimis penetralibus sui erga nos amoris succurrere dignetur, propter gloriam & honorem nominis sui in sempiterna secula benedicti. Quod sit autem illud tam illustre uerbum, tam efficax, tam uenerandū, tam salubre, in quo facilius uoti

DE VERBO MIRIFICO

compotes euadimus, cum multa ut diximus inueniantur summi dei nomina considerare oportet. Nam quod Zacharias propheta exclamat, In die illa erit deus unus & nomē eius unum, admonemur hoc tempore plura esse nomina dei, eo quod in futuro seculo nō erit nisi unū. Quid trahimus horas, quid tempus frustra terimus, quid diu expectamus, quasi multa esset disputatione opus, qualiter id quod nomine caret tam multis nominib⁹ possit designari? An ne nomen inter superos aliud diuinitati existat quā apud mortales? Num cesset huius mundi consueta nominatio, in futura nostrorum animorū uita? Deus ne cum sui apud se immanentia consideramus nomen habeat? An uero tunc nullo illi sit opus nomine? Missio omni eo quod ad rem non plus attinet quā ad moram rei & tarditatē negotii nostri paucis expediamus. Quāuis enim suprema diuinitas apud immortales, apud coelites, apud supercoelites pro suo more ut est uerisimile aliquo nomine uocetur supereminenti, tamē magis quæ sunt in rem nostrā tractabimus dicentes, quod iuxta humanā contemplationem ex traditis nobis diuinitus sacris nominibus quoddam essentiae attribuimus, quoddam uirtuti, quoddā operationi, reliqua nostræ erga deū affectioni. Essentiā autē uoco dei separationē a rebus & omnimodā in seipso clausiōē & extremam, ut ait nobilis ille nostra ætate philosophus, in remotissimo suæ diuinitatis recessu profundā ac solitariā retractionē penitissime in abyssu suarū tenebrarū se contegentē. Secundum hanc itaq; affirmant sibi ipsi deum uenerabile nomē apud homines instituisse, quippe qui se solus cognoscat, quare & solus sibi nomen ponit, Nunc quo id coniiciat argumento uiri sapientes, & quod sit illud nomen essentiae sacratissimū uideamus. Dixit Moyses ad deum, Ecce ego uado ad filios Israel & dicam eis, Deus patrū uestrorum misit me ad uos & dicent mihi, quod est nomen eius, quid loquar illis? Dixitq; deus ad Moysen, Ehieh q̄ ero, & dixit, Sic dices filiis Israel, Ehieh misit me ad uos. Hoc nomen Plato in sua illa tam longa penes Assyrios peregrinatione didicerat, quod ad græcos tandem duabus literis On traſtulit. Nam in Timæo sic ait, Est igitur secundū meam opinionē primo distinguendum quid sit On, id est ens quod semper est, ortum uero non habet, & quid quod ortum habet, est autē nunquā. Illud quidem intellectu cum ratione comprehenditur semper per se ens, Hoc autem opinione cum sensu irrationali percipitur generabile & corruptibile tanquā quod nunquam est. Illo igitur nomine distinguit mundū a creatore Plato, & ornatissimorū hominum copia eum sequuta est, præter id tantū quod aliqui neutrum genus in masculinum mutauere. Plato enim excellētissimū uniuersi autorem nominat id quod est, unico uocabulo Toon, At plurimi sequaces sui appellāt eū qui est Oon, Quæ quidem mutatio Hebræis utraq; congruit. Nam quod naturam nō mortuam sequuntur, eo solum duo habent genera masculinū & fœmininum. Verbum itaq; neutrum penes latinos aut græcos sub illorum masculino facile comprehenditur. Quo circa siue qui est, siue quod est dicatur, suo essentiali nomine penes Moysen Ehieh pronunciatur, quod a uerbo substantiuo Haiah prolegi

LIBER SECVNDVS

pro legibus grammaticę deriuant, priori addita litera. Nescio si plane uenia dignum sit me in causa tam eleganti coram uobis disertissimis certatoribus tam barbarice loqui. Sed differat licet Demosthenes aut Cicero aliquis, profecto crediderim eum in dei arcanis mutum & elinguem futurum. Sic enim Origenes uester splendidissimis quibusq; oratoribus nō inferior, in oratione uigesima si memini super Exodum, his pene uerbis loquitur, Omnes homines ad comparationē uerbi diuini, nō solum ineloquentes sed & muti putandi sunt, quare si absq; molestia barbariem perpetuā auditis, equidē libenter pergam. Tu uero perge inquit **SIDONIVS**. Non enim clam nobis extat hanc prouinciā omniū esse difficillimam, & præterea ego ipse arbor nequaquā posse humano more diuina satis enūciari, memor eius quod de Simonide præstanti doctrina uiro narrant historie. Nam cum ab eo Tyrannus Hiero quęsisset, quid esset deus, unum diem deliberādi spaciū sibi postulauit. Rediens Hiero postridie cum idem rogaret, biduum Simonides petiit. Tum crebrius idem Tyranno petente, semper illi Simonides dierum numerū duplicauit. Interroganti uero tandem Hierone, cur ita faceret, quia quanto inquit diutius consydero, tanto mihi res uidetur obscurior. Itaq; miror hoc abs te negociū uel nostro sermone hætenus & tam lucide potuisse tractari, quare ne ultra nos moreris. Ad quod illū **CAPNION** quoq; hortatur. Tum ille. Habetis nomē dei summi, quod haud imperiti quidā omniū primū putauerunt, quippe quod ipsam met dei essentiam designare uideatur, nec cum aliqua rerum communicare. Nihil em̄ extra deum est id quod est, quoniā uniuersa quadam compositionis proportionē cōstant. Solus deus simplicissimus est, & iccirco est qui est, aliud autem omne quidē est quo est nō quod est. Tamen ingrediuntur alii nō contēnendi & in secretissimorum contemplatione studiosissimi homines multo propius in ipsa ferme diuinitatis penetralia, qui magnitudinē cuiusdam alterius nominis obseruandissime pensitant, supracq; hoc nomē Ehieh siue On aliud statuunt. Nam ut tuus o Capnion ille Areopagita Dionysius explicat. Ipse On, id est qui est, totius esse pro uiribus superessentiale quoddam est, Fundatrix causa & opifex entis, subsistentię, substantię, essentię, naturę, principiū & mensura æternitatum atq; temporū, entitas & seculū entium & tempus eorum quę fiunt, & esse iis quę quomodolibet sunt, & generatio iis quę quomodocunq; gignuntur. Hic nō obscure deprehenditur primi entis cū rebus defluētibus concursatio, quibus persistendi uim præbeat, & quanquā essentiā dei simplicissimam, per quā simpliciter & per quā libere notificat æque sicut totum in se cōplectitur ipsum esse præcellenter exceptum, ut sit superessentiale totius esse, tamen non designat deum ut inclusum & quiescentem, sed res ipsas intuentem, & se cum rebus insinuantem quibus subsistentiā largiatur, Quemadmodum ex eiusdem Dionysii uerbis quę iam audistis post acrem meditationem facile intelligitis. Quapropter inenarrabilis supereminentię separatim in se retrocessum consyderantes sanctissimū nomen Hu, imprimis uenerant

DE VERBO MIRIFICO

& ipsum ante Ehieh collocant, Quod Esaia prophetarum nobilissimo deus ipse manifestauit dicens, Ego dominus, Hu est nomē meum, gloriam meam alteri non dabo. Videtis iam dictum nomen sub modio lumen continere ac restringere quidē radios, & in abditis secessibus deum solitarie cōmorantē designare absq; ullo uirtutū effluxu, sed in sui ipsius se cōsistētia simplicissima & absolutissima cōtinētē, nō egredientē, nihil gubernātē, sed cūcta pmitterē, q̄ bene fiūt acceptantē, q̄ item male nō recordantē, quale post hac in eodē propheta deus loquitur, Ego sum Ego sum Hu, delens iniquitates tuas apud me, & peccatorū tuorum nō recordabor. Nam q̄ Hu gloriam suam nō dat alteri, q̄ non recordatur peccatorum, q̄ apud se ac non propter aliud extra se delet iniquitates, declarat significatū nominis, quoniā Hu deū a rebus ita separatū notat ut omnia intra seipsum uel agat uel permittat uel quiescat Et sæpe negatiuis sermonibus nomen istud consequentibus præponitur, ut paulo superius locutus est deus. Intelligatis, quia ego Hu ante me nō est formatus deus, & post me non erit. Hoc tam augustum & insigne nomen a græcis quondam philosophis, maxime autem Platonice Tauton, a latinis idem ipsum est appellatū. Psalmus enim primus et centesimus de deo sic enunciat, Et tu es Hu, & anni tui nō deficient. Vos latine in cætū sacrorum decantatis, Tu autem idem ipse es. Et nomē idem Virgilius ad Iouem trāstulit pari quīdem intelligentia, quando Iupiter oraculū promulgabat dicens, Quē cuiq; est fortuna hodie quā quisq; secat spem, Tros rutulus ue fuat, nullo discrimine habebō, Seu fatis Italum castra obsidione tenētur, Siue errore malo Troiæ monitisq; sinistris. Nec rutulos soluo, sua quicq; exorsa laborem, Fortunamq; ferent Rex Iupiter omnibus idem. Videtis hoc nomen Idem regi Ioui attributum. Tantæ itaq; maiestatis tam præsidiosum auxiliareq; uocabulum Tauton, quod est Hu, superessentialiter æternum est, incommutabile, in seipso manens, secundū eadem, & eodē se habens modo, omnibus similiter præsens ipsumq; secundū seipsum in seipso firmiter & intemerate in pulcherrimis substantiæ identitatis finibus collocatū, intransmutabile, inflexibile, inuariabile, impermixtū, immateriale, simplicissimū, nullius egens, inaugmentabile, indiminuibile, ingenitum, non quasi nondū genitū, uel quasi imperfectum, uel quod non sit ab hoc uel illud genitum, uel quod nusquā nulloq; modo consistat, Sed ut super omnia ingenitū & absolute ingenitū, semperq; sit & in se perfectū atq; idē sit secundū seipsum & a seipso uniformiter & idēformiter limitatū. Vereor hic ne in transferēdis græcis aures doctas male offēdā. Sed forte nō est mihi apud p̄torē oratio habēda, necq; uos ut in foro & sub sellis auditores sedetis, sed in Academia secretissime philosophię quę res nudas magis q̄ ornata uerba desyderat, quāuis si fieri a me posset, de berem quidem iuxta Horatiū Flaccum, cum rebus simul & iocunda & idonea dicere uerba. Vt cūq; est, Ego sublimem eius nominis dignitatē in fastigio omniū præfigerem, si non quandoq; immo sæpius in hæc subterlunaria deflueret, & cum rebus ita communicaret ut inde sibi cognomentū caperet,

LIBER SECVNDVS

Quicquid nō aliud sed idem ipsum existere putamus, non solum in substantiis, ut Dido ad Aeneam, Te propter eundem Extinctus pudor. Verū etiam substantias consequētibz, ut Anna Didonis soror, Eadem me ad fata uocafes, Idem ambas ferro dolor atq; eadem hora tulisset. Itemq; de sociis Aeneę Virgilius, Idem omnes simul ardor habet. Quam rerum cum eodem uerbo participationē Eſaias mihi uidetur explicasse, per quem deus loquitur, Ego Hu, Ego prim⁹ & ego ultimus. Et paulo post, capite quinquagesimo primo, Ego sum, ego sum Hu cōsolans uos, quo liquido nobis innotescit ipsum Hu & initio & fine & in medio rerum uersari. Vnde ut uestra quoq; nostris cōsentire demōstrem, rursus Areopagitam audite, qui de Hu quod ipse Tauton uocat, sic ait, Idem ipsum ex seipso omnibus ad participandum idoneis irradiat, alia connectens aliis abundantia & origine identitatis in seipso & contraria identifice præhabens per unam & singularē totius identitatis supereminentē causam. Vnde tāquam rex suo nutu cuncta penetrat superna, mundana & inferna. Nec est ulla uirtus in cœlo & in terra & apud inferos q̄ huius nominis potestati resistere ualeat, & iccirco dominus uirtutum Hu dictus est, quia omnis uirtus & potentia illi subiecta est. Querit propheta psalmo uigesimo tertio. Quis est Hu, ille rex gloriæ? Respondet spiritus in propheta, Dominus uirtutum est Hu, ipse est rex gloriæ in æternum. Occurrit aliud memoriæ quod sola iam dicti nominis commemoratione recordor, Est enim per Moysen inter septem simul consecrata nomina cum Hu, etiam Esth positum, uno sermonis contextu in legis repetitione quam Deuteronomium appellatis, quod latine ignem uocamus. Ideoq; sæpius exaudit in igne ut Abrahamū, Heliam, Dauidem, ceterosq; de quibus extant historiæ tanq̄ in re diuinitati consentanea. Et Moyses uidit deum in igne, & angelū in flamma ignis. Et Ezechielis diuina uisio fuit splendor ignis, & de igne fulgur egrediens. Plato item summū deum in ignea essentia esse uoluit, quem ingratus discipulus Aristoteles ut sæpe alias ita nunc quoq; non sine calumnia reprehendit in quodam libello ad Alexandrum Macedonum regem conscripto, ubi reperit uel non tam reperit q̄ ab Indorum Brachmanibus didicit, quintā essentiam diuinitatis esse mansionem. Non plane nos inquit ut aliqui circa diuinum aberrantes, in ignea essentia deum esse dicimus. Deinde ueritatis testem, scilicet Platone meliorem citare nititur quando subdit. Sic enim & Homerus ait, Sors Iouis est cœlum nebulis sedet æthere lato. Melius igitur propheta Zacharias & multo certe melius quippe qui ex ore angeli deum ipsum audiuit loquentem, Ego ero ei dixit deus murus ignis in circuitu & in honorem Ehieh in medio eius. De quo ut etiam Sidonio nostro in adducendis philosophis ego blandiar, ille Plutarchus uir plurimas artes egregie doctus in Physicorum dogmatum collectario suo mentionem facit. Describūt inquit dei noticiam sic spiritum intellectualem & igneum nō habentem formam sed transformantē se in quodcunq; uoluerit & coæquantē se uniuerſis Vnde Zoroaster ait, Omnia sunt ab igne uno genita. Vos quoq; Capnion

DE VERBO MIRIFICO

immo nos christiani (Nolo enim professionem quam coepi deferere) deum uulgo ignem nominamus cum Paulo Tarsensi, qui ad Hebræos scribēs, Deus inquit ignis consumens est. Tametsi hoc nomen sub quadam diuinitatis discreta proprietate ueneramini sancto spiritui attributū, quod Ioannes Baptista docuit tam apud Marcum q̄ etiā Lucā dicens, Ego quidē baptizo uos in aqua ad poenitentia, qui autē post me ueniet fortior me est, cuius non sum dignus calceamenta portare, Ipse uos baptizabit in spiritu sancto & igne, per Endyadis figuram in spiritu sancto, id est igne, in cuius ipse specie sublato christo apostolis apparuit. Perplacet inquit Capnion, ista recitatio tua, quoniā non nihil religioni ut arbitror nostræ congruit. Omnium primum non est aliud quod unquā maiori cum uoluptate acceperim, q̄ ita te ordinal se non humano arbitror instigatu diuina hæc nomina, ut contra multorum opinionem, etiam nostratiū quos theologos coronamus, non Ehieh quod illi putant sed Hu, primum constitueris ut sit ordo, Hu, Ehieh, Esth, quasi aliquis ad ineffabilem unam trinitatem, & trinam unitatem loquatur, Idem es ignis, quemadmodū de uisibiliū rerum natura dicimus, substantia uirtus operatio, in eodem uno indiuiduo. Et forte sicut Orpheus sacros hymnos secundum cōsecrata nomina disposuit SIDONIVS inquit, Nyx, Vranos, Aethir. Vel Homerus, Zeus, Athena, Aphrodita. De primo sic ait, Iupiter obscurans nebulas & in æthere regnans. De secundo, Si dederit mihi consilia Miuerua decorem. Eam nāq; propter caput Iouis, de cuius cerebro nata dicitur multi consilii & magni consilii deum uocamus, quem uos Hebræi Hochma nominatis. De tertio. Sic fatus risit pater ille hominumq; deumq; Splendentemq; uocat Venerem cui talia dixit, Haud belli imperiū curę tibi nata relictū est, Sed molli amplexu flammisq; incendere diuos. De quo Ternario illud Maronicum uel Pythagoricum potius canere possem, Numero deus impare gaudet. Nam mihi uidere uideor totam uos essentię diuinę maiestatem in supereminenti triade comprehendisse. Hinc fortasse q̄ entia creat, creata rapit, rapta perficit. Sed quid Baruchiam moror, Age si ultra quid habes, Tum ille, Habeo quidem adhuc paucissima quædā quæ meæ olim memoriæ solerter impressi, tamen nihil ad hoc genus nominū quæ modo recensui. Nam existimare nequeo inter cuncta quæ uel legi uel audiendo didici aliquod restare nomē aliud præterq̄ pridem quæ a me deprompta sunt. Solis enim diuinā essentia tribus istis complectimur nominibus, Hu, Ehieh, Esth, quæ dei essentiam significarent & si iam nullus esset mundus uel exemplaris uel corporeus, Tunc enim deus & idem ipse esset, & essentia sua esset, & esset igneæ naturæ. Non quidem ut est elementaris ignis, neq; ut stellaris siue coelestis, sed ut inenarrabilis in seipso splendor, cui omnes præterea ignes umbra sint & tenebræ. Quod Chaldæorū monumēta græcis uersibus apud Synesium indicāt. Ne tu despicias nigrum sine lumine mundum. Cuiq; profunda & iam substernitur atra tenebra, Sordidus est obscurus item, Itemq; idola pascens. Sic enim mūdus etiam ille si quis est archetypus umbra et ido-

lum erit ad diuini in seipso luminis comparisonem, quāto magis hic noster
 materiæ ac sæcis confors mundus, qui & superioris mundi umbra dicitur, &
 sola quædam effigies, Sed nescio quid mihi de Hochma Sidonius in aurem
 susurravit, quasi nomen sit inter cōsecrata essentia. Fateor equidem quoniā
 nihil deo accidat, neq; illi extraneū cohæreat. Nihil em̄ est simplicius & ma-
 gis unum, Quotidie uero cum Dauid ad deum clamamus, Omnia tu in sapi-
 entia fecisti. Ergo ante omnia quæ facta sunt, fuit apud deum sapientia. Quæ
 si non ut extra deū, aliter enim nequaquam ante omnē creaturam fuisset. Erat igi-
 tur essentia dei. Supra enim ostendimus idem essentia uocabulū esse, quare
 motus iā Sidonius ut ipse conuicio ueritus est ne inter ea quæ sint Vñas, ego
 negligentia inertī quadam, Hochma, id est sapientiam omitterem. At ubi cū
 animo suo meditabit aliud nihil esse deum nisi essentiam suā, non erit cogni-
 tu difficile quonā modo nomina deū significātia distribuamus, pro humana
 uidelicet consuetudine, quippe qui summā & excellentissimā diuinitatis na-
 turam improprie ac imperfecte cognoscimus, & iccirco illam quoq; imperfe-
 cte nominamus. Quod si qua nobis diuinitus tradita sunt nomina, nos illa p
 nostræ intelligentiæ captu disponimus, ut quædam significare deum secūdū
 seipsum putemus, omnibus uestibus exutum, nudū, & a singulis applicatiōi-
 bus separatū, qual nos ipsi rebus aliis accidere uidemus, ut cum est ille super
 substantialis ignis, ut cū est ipsum esse complexum unice ac sempiternæ præte-
 ritum, præsens & futurum in unum pelagus æternitatis unifico uinculo colli-
 gatum, ut etiam cum est ipsum idem, nulla quidem alteritatis proportionē
 admixtum. Quæ tria naturam quandam substantiæ puram designant etiam
 penes mortalem nostram & imbecillem rerum noticiā. Sapiētia uero eiusce-
 modi est, quam nos hominibus accidere sentimus, quāpropter alterum al-
 tero sapientiores dicimus. Illam similiter deo attribuimus, eiusq; nomen
 Hochma, quanuis inter sacra nomina deum significantia non minime iudi-
 cetur efficaciz, tamen ne utiq; Katauton, id est secundum se, sed Periauton
 id est circa se deum nominare permittitur. Cuius indicio sacra sunt eloquia,
 Quod stultum dei sapientius est hominibus. Quo fit ut ipsa met in Prouer-
 biis hoc de seipsa pandat mysteriū, cum ait, Dominus possedit me initio uiæ
 suæ priusquā ille faceret ex tunc. Ab æterno effusa sum ex capite antequam
 terra. Nondum abyssi quando concepta eram, necdum fontium aggrauatæ
 aquæ. Antequam montes fundabantur ante colles concepta sum. Posterius
 consequitur, Et Ehieh secundū se artifex, & Ehieh delitiæ quotidianæ. Quod
 uos elegantius ita legitis, Cum eo eram cuncta componēs, & delectabar per
 singulos dies. Vos iam certe remoto uelamine cernitis sapientiam dei esse
 quandam emanationē, licet ante mundi constitutionem productam, tamen
 contemplatione rerum futurarū ex capite summi dei ortam, per quā omnia
 facta sunt, & sine ipsa factum est nihil, quasi fuisset ipsius Ehieh, id est primi
 esse, quem hic uocat artificem, concomitans habitus & industria. Humano
 more loquor propter imbecillitatem nostram. In eiusmodi namq; causa

DE VERBO MIRIFICO

intelligimus aliquando quæ effari nequimus. Equidem arbitror eam sapientiam fuisse substantiam uiuentem, & energiam operantē secundū uoluntatē opificis uniuerſitati prouidentem. Et quanquam deum ipsum hoc fuisse, sancta opinio est, tamen cogit me animus aliam illic dei proprietatem intelligere, quā suū ipsius nudam immanentiam. Quare Hochma ex iis esse opinor quæ comitantur dei abstrusam in seipso clausiōem, ut etiam fortitudo dei quæ pariter cum sapientia paulo ante dicta non nihil contulit ad mundi machinam, testimonio Hieremiæ de creatore, qui fecit terram in fortitudine sua, & præparauit orbem in sapientia sua, & in Binah, id est intelligentia siue prouidentia sua extendit coelos. Habetis iterum nomen religiosum quod Hebræi post coronam & sapientiam ponunt inter decem numerationes deo attributas, non incommunicato sed radianti, non concluso sed apparenti, non abstracto sed egredienti. Quarum prima est inaccessibleis diuinitatis abyssus & maiestatis pelagus & infinita omnium potestas tam quæ sunt quàm quæ non sunt, hanc nulla subterfugiet contradictio, hanc nulla prohibet implicatio, hanc nulla moderatur philosophiæ dialectica ratiocinatio, non sophistica perplexitates, non logica phantasmata, hoc denique diadema totum a diuinitate pendens regnum obicibus ruptis penetrat. Nomen eius uocant Kether. Sequuntur adhuc nouem dei uestimenta, quorum fimbrias quotiens ipsa mens beatorum attigerit, totiens respondet deus, Tetigit me aliquis, Nam & ego sensi uirtutem de me exiisse. Sunt enim ipsarum nouem beatitudinum non tam fruitiones quàm fruitionum obiecta, quæ tandem in nouem hierarchiis cum beatorum mentibus conueniunt, & beatitudinis fruitionem singulis perpetuam admittunt. Quod si primam rursus ad se numerationem assumpserint, finem decem uerborum digito dei conscriptorum correspondenter adimplebunt. De Hochma & Binah Salomon in parabolis, Beatus inquit homo est qui adeptus fuerit sapientiam & qui affluit intelligentia. Et in Iob respondit Elihu filius Barcaelis. Dixi, dies loquentur & multitudo annorum sciēt sapientiam, sed certe ipsa est spiritus in hominibus, & inspiratio dei omnipotentis dat eis intelligentiam. De Nezah scripsit Samuel propheta in libro suo quem uos Regum primum uocatis. Triumphator in Israel non parcat, & poenitudine non flectetur. Neque enim homo est ut agat poenitentiam. Post quod diuinum nomen, Rex Dauid gratiam habens deo super templi futuri sumptibus collectis, aliud posuit prope finem libri uerborum dierum primi, cum ait, Tibi est domine magnificentia & potentia & gloria & uictoria & Hod, quod uarie transferunt, laus uel confessio. Manifestabit hoc ipsum diuinitatis uestimentum, psalmus tertius & centesimus, quo deus præconio effertur his uerbis. Hod & decorem induisti, amictus lumine sicut uestimento. Sequitur hanc confessionem laudis & gloriæ nomen aliud sanctum & uenerabile, nomen indytum & præconiū plenum, quod tanquam cor in uiuente, ita inter decem Sephiroth circiter medium collocatur Tiphereth. Sic enim in libro uerborum dierum iam pridem citato, quem relictorum hoc est Paralipomenon appellant. Incipit eius li-

LIBER SECVNDVS

In notato carmine dicitur, Nunc igitur deus noster confitemur nos tibi, & laudamus nomen Tiphereth indytum tuum. De ambobus tractat psalmus nonagesimus quintus, Hod & pulchritudo in conspectu eius fortitudo et Tiphereth in sacris eius. Vos potestatem huius nominis in psalmo octuagesimo octauo contemplantini, cum dicitur, Quoniam Tiphereth uirtutis & ualoris eius tu es deus. Et Esaiæ tertio atque sexagesimo. Sic duxisti populum tuum ut faceres tibi nomen Tiphereth. At uero post omnia hæc loquamur de augusto cingulo excelsi dei, quo ipse simul cum ceteris principe dignis uestibus in mundi ordinatione usus perhibetur. Est enim cingulum & in iure civili ornamentum nomen. De quo in psalmo sexagesimo quarto canitur, Exaudi nos deus salutaris noster, spes omnium finium terræ & in mari longe, Præparans montes in uirtute tua, accinctus geburah. Cum igitur tanta maiestas latibulum egreditur, ornata diademate, sapientia, intelligentia, uictoria, preconio, decore, quæ singula ipse sibi accingit potentia sua, quid aliud est hoc quam regem procedere in regnum? Deus enim rex noster ante secula, ipse est dominus uirtutum & Rex gloriæ, Rex magnus super omnes deos, Rex omnis terræ, ipse regnabit in æternum & ultra. Quare oritur consecratum illud nomen Malchuth, quod tam illustre regnum, tam luminosum imperium respicit, cuius in æterno curriculo uastissimi orbis nullus erit finis. De quo scribit, Regnum tuum, regnum omnium seculorum. Sequuntur duo regis insignia, sceptrum et gladius, id est misericordia & timor. Prioris nomen est Hæsed, cuius propheta regius meminit dicens, Domine in coelo est misericordia tua. Nec solum hoc sed etiam supra coelos, ut psalmo centesimo septimo. Et Moyses in illa diuina summi creatoris inuocatione inter sacratissimas adiurationes, non dubitauit etiam hoc deuotum sanctitati nomen proferre dicens, Domine Tetragrame. Deus misericors & clemens, patiens & multa misericordia, quod est Hæsed. Accedit ultimo diuini cultus & perfectæ religionis principium, quod quidem si rite singulas contemplationum proprietates rimamur quo ad ipsum maiestatis effluxum, uersus nos postremum succedit. At ubi nostros intuitus a nobis ad supremi numinis uestitum atque ornatum destinamus, profecto non iniuria propter semitæ conuersionem, primas cathedras obtinet & appellatur Pahad, id est timor. Vnde haud ineleganter illud triuiale uulgo canitur, Primus in orbe deos fecit timor. Et sunt non nulli & iidem nobiles grammatici qui deos a timore transtulere. Nam *θεος* græce timor est latine. Non autem hic est is timor, quo nocentes cruciatum formidant. Ille enim & furiis & daemonibus noxiis & aduersis manibus est dignus, de quibus apud Virgilium queruntur inferi, Quisq; suos patimur manes. Non est ille diuinus & salutaris timor, nec a deo proueniens, sed furor & nocentis conscientie uermis, qui rodit quotidie atque urit malam mentem, malum animum. Quod M. Tullius Cicero pro suo more contra Pisonem egregie copioseque differit. Nolite inquit putare. P. C. ut in scæna uidetis homines consceleratos impulsu deorum terreri furiarum tedibus ardentibus sua quæque fraus, suum facinus, suum sce-

lus, sua audacia de sanitate ac mēte deturbat. Hæ sunt impiorū furie, hæ flammæ, hæ faces. Est autē Pahad timor intraneus, excellentior amore. Quo fit ut nobilissimus quidam nostra ætate philosophus, recte mihi dixisse uisus sit q̄ sicut extrinsecus timor est inferior amore, ita intrinsecus est superior amore. Vos ipsi profecto nullo docente uerum id esse intelligitis, quāto melius agnoscetis tam sanctū, tam colendū, tam uenerabile nomen diuino spiritu afflatum esse hominibus, nō solū ut consecratū sed ut diuinum, ut efficax, ut religionis sacramentū firmissimū. Si dubitabitis legite arcanorū monumēta, legite sanctas literas de patriarcha Iacob conscriptas. Iurauit enim Iacob per Pahad patris sui Ishac, q̄d interpretatū est timor. Et ad socerū aiebat, Nisi deus patris mei Abraham & Pahad Ishac fuisset mihi, iam nudū me dimisisses. Audiuiſtis breui quæ sint inenarrabilis consistentiæ obseruandissima nomina, quæ deniq; & intra se & foras deriuatę decem emanationes & earū laudem, honores, gloriam, dignitates, atq; sacra uocabula, modum dispositionis essentiæ diuinæ significantia, & ex ipsis sacratissimis literis electa. Nobis igitur nunc cum tanta maiestate totus Elohim in uniuersitatē rerū egresſus est tot ornamentis, tot uestibus circumdatus, & iccirco Elohim uoce plurali deus unus cognominatus. Sed quū essentię uerba tractaremus, breuiter commemorandū fuit id quod ueritas habet, nullum a nobis ex iisdem tribus explicitum nomen, quantūcūq; ipsam solam & propriam dei essentiam designat, res creatas negligere, sed quodlibet ornatu suo & decore & cognomēto et appellatione quamlibet a summo dependentē creaturam inuestire atq; denominare. Et ut incipiā ab altissimo quod est idem ipsum, quicquid seipso et suis finibus contentū, quicquid naturam propriā, locum incommunicatū, dimensionē peculiarem, quicquid insignem differentiæ notam & separatā status conditionē sortitū est, id nō esse aliud quippiā, sed idem ipsum dicitur. De illo autē quod est, uidemus quanta eius in singula creata sit communicatio. Non enim solum quod substantia sua nititur, uerūetiam quod alteri quidem adhæret entis uocabulū usurpare cōtendit, ut tandem esse dicantur uniuersa quæcūq; a primo dependent. Sed de igne quid dicemus, quum nihil usquā sit q̄ eius scintilla carere dicatur, usq; adeo ut Heraclitus cūcta ex igne genita esse docuerit. Quapropter intellectui etiā nostro & egregium & adorandum & excellentissimū super substantialis deitatis nomen se offert, Innomminabile, quo præter deum unum, solū, primū, nihil aliud denominari queat uocaturq; apud græcos Tetragrammaton Anecphoniton, id est quatuor litterarum ineffabile. Quod cum omnia operatur, nihil operū suorū a se denominat, nihil appellat, nihil suo uocabulo afficit. Hoc ipsum enim interpretes nullam ei parem dictionem inuenientes, saltem propter supereminentiā domini uocauerunt. Non quia literæ hoc proferant, quippe quæ nullam syllabam faciunt, sed simplicissimū significātes componi nolunt, & incomprehensibilis uocis simulacra existentes singulæ uocales sunt, Ihuh. Quod solis quatuor pūctis rite ordinatis Chaldei depingere solēt. ne tam sancti characteres di-

res di

LIBER SECVNDVS

res digito dei conscripti, usu quotidiano mortaliū uilescant. Quorum cōsuetudinem modo pariter Hebræi assumpsere, potissimū uero quando in chartam exarare conantur. Tunc em̄ aut non integras quatuor literas, aut Chaldaicam figuram inducunt. Præterea sunt qui tribus tantum punctis utantur semicirculo connexis & alii aliter. Hoc totum ob reuerentiā tanti nominis inuentum est, nè contrectatione frequenti contemnatur tantæ maiestatis diuino uerbo prolatum sacramentū. Iam iam accepistis omniū arcanorū secretissima signacula, Nomen Tetragrammaton ab homine nusquā repertum, ab uno deo traditum. Nomen sanctū & honorandū. Nomen unum quo solus deus est benedicendus religione paterna. Nomen potentissimū quod colūt superi, obseruant inferi, osculatur uniuersitatis natura, quod ab assiduis cultoribus imbibitū, & sacerdotiis mētibus inescatū, mirifica dicitur imperia humanæ facultati condonare. Nomen primis parentibus nostræ propaginis mox cum inspiratione uitæ diuinitus cognitum. De primogenito namq; suo Heua dixit, Possedi hominē per Tetragrammon. Sic enim sancti characteres continent, qđ antea neuter inuenitur protulisse. Nomen deinceps in bonam atq; frugiferam protoplasmatū generationē deriuatum. Nam cum ipsi Seth ad imaginem et similitudinē Adæ formato genitus esset iocundissimus filius, cœptum est eo die inuocari nomen Tetragrammaton, eo qđ prius inuisum genus hominū de prosapia Cain ortorū terram inhabitaret, cum quibus nō multa erat dei conuersatio. Seth itaq; quia cultor diuinitatis fuit, usq; adeo super prole gaudius est, ut cum uxore ac familia nomen dei a parētibz edoctum inuocaret. Atqui sunt qui hoc loco doceant, omniū primum Enos Adæ nepotem inchoasse nominis Tetragrammati uocationē, libriorū errore forsitan capti, nō uerentes qđ Stagīrita philosophus in sophisticis redargutionibus admonet, Imperitos idiomatum facile decipi. Quale illis accidere uidemus qui libentius toto æuo logicis quæstiunculis implicantur & aranearum telis, q̄ paucis annis diuina literatura. Nam cum Eusebius Hieronymus traduxerit hoc modo. Sed & Seth natus est filius quē uocauit Enos, Hic cœpit inuocari nomen domini, Iudicabant aliqui partem orationis, Hic, pronomen esse, cum sit aduerbiū temporis accentu circumflexo pronunciandum, Idemq; designat qđ tunc, Ceu apud Maronem, Hic pater omnipotēs ter cœlo clarus ab alto Intonuit, id est tunc intonuit de cœlo pater omnipotens. Sicut ubi signum loci existens pari consuetudine interdū significat quando, ut ipse ubi tempus erit omnes in fonte lauabo. Igitur simul atq; nascebatur ipsi Seth filius. Hic cœptum est inuocari, id est tunc inclamabatur nomen Tetragrammaton. Iam uero in hanc abusionem uentum est ut uulgo pro hic aduerbio, pronomen iste legatur, quasi Enos iste primum incoeperit inuocare nomen domini. Qđ si uerum sit, tam ex sacris literis q̄ Chaldaica expositione ipsi uos intelligitis. Deinde hoc sanctissimum & cultu dignissimum nomen, hæreditatis quodam iure ac perpetua successione per subsequentem, non Cain reprobī generationem, sed ipsius Seth diligenti religionis stu-

DE VERBO MIRIFICO

dio & assidua erga deum fide & uirtutis integritate præditi cōtinuatam po-
 steritatem deuenit usq; ad Abraham, qui cum iret in terram Canaan, ædifi-
 cavit altare deo & inuocauit illic nomen Tetragrammaton, Cui aliquanto
 post, iterum apparuit deus dicens, Ego sum Tetragrammus qui eduxi te de
 Vr Chaldæorū. Huius filius Ishac iuxta puteum iuramēti Bersaba, imitatus
 patrem, statuit & ipse altare deo, & similiter inuocauit nomen Tetragram-
 maton. At Iacob illius filius cum recubuisset in Haran, uisus est ei deus inni-
 xus scalæ, quæ a terris eleuata cœlum attigit, curdixit per somnium, Ego sum
 Tetragrammus deus Abraham patris tui, & deus Ishac. Qui cū euigilasset,
 certe inquit est Tetragrammus in loco isto. Cum igitur in castris nocte po-
 sterior illuctaretur cum deo, & quæreretur nomen eius, increpando respondit
 deus, Cur queris nomen meum? Superfluum enim iudicauit illum quærere
 quod ante possederat. Tum pace tua CAPNION ait, interrumpo di-
 sputationem, Nam uideris impetu tam copiosę orationis tuæ duci per inuia
 ac pene præcipitari. Nunquid memineris de hoc nomine deū dixisse Moy-
 si Ego dominus qui apparui Abraham, Ishac & Iacob in deo omnipotente, &
 nomen meum Tetragrammaton non indicaui eis? Tu uero nos docere au-
 des tam occultum nomen illos nouisse, tanquam hæreditariū a prima huma-
 ni generis matre ad se deriuatum. Q; si esset non recte nobis commentario-
 rū scriptores & magni & graues & insignes theologi tradidissent, soli Moy-
 si primo reuelatum, nec ante patribus scitum fuisse, nec sic esset a deo institu-
 tum, sed ab Heua excogitatum & posteris suis legatum. Vera tu quidem
 recitas, BARVCHIAS inquit, sed falsa concludis. Ita enim uicissim mi-
 hi dabis ueniam si præter modestiam utar dialecticorum consuetudine in di-
 cendo. Nempe q; hoc Heua pronunciauerit, consecratæ literæ testantur, At
 q; excogitauerit primum, q; finxerit, q; instituerit, quasi esset humanum
 inuentum & nouum exorsum, haud tibi assentiar. Et si memoria tenes remo-
 ui occasionem dicens, quantum mea fert opinio, q; mox cum spiraculo uitæ
 afflatum sit illud primis parentibus & cognitum diuinitus, Id quod nobilissi-
 mus præco diuinorum secretorum Esaias plurimum confirmare putatur
 cum ait, Tu es Tetragramme pater noster, redemptor noster, a seculo uel
 ab æterno nomen tuum. Ergo ante tempus quo creati sunt patres nostri
 terrestres, id nomen fuit. Cæterum q; affers ipsa dei uerba qui se dicat supe-
 riori ætate proauis apparuisse in deo omnipotente, & nomen Tetragram-
 maton non indicasse eis, dignum est indagine quatenus hunc nodum dis-
 soluam. Faciamus itaq; eius rei periculum. Quisnam est, qui cum audiat Eze-
 chielem de lapidibus preciosis loquentem, non recordetur se uidisse uel
 horum aliquem? Et quis est mercator opulentus, cui nunquam fuit cogni-
 tus Sardius, Topazius, Iaspis, Chrysolithus, Onyx, Beryllus, Sapphirus, Car-
 bunculus, Smaragdus, aut aliquis horum, aut plures, aut oēs, uel etiam quos
 Moyse addidit Ligurius, Achates, Amethistus? Quis item est, qui non
 ex liliis agri, & floribus campi, & herbis hortorum multas & uarias spe-
 cies

LIBER SECVNDVS

cies cum earum nominibus atq; figuris notauerit. Hic olus, hic late fundētes brachia betæ, ut ait poeta, Fœcundusq; rumex maluæ uiolæq; uirentes, Hic cicer & capiti nomen debentia porra. Hic etiam nocuū cerebro gelidumq; papauer, Grataq; nobiliū requies lactuca ciborū, Et grauis in latum dimissa cucurbita uentrem. Omnia hæc nos quicq; etiam mediocres de grege nouimus, Soli uero egregii homines & eximii, præter nomina uirtutes quoq; singulorum sciunt & potestates, quibus uel physicus aliquis edoctus, uel Empiricus exercitatus indicauit. Nihil itaq; mētietur uel agrestis homo qui se Coralium atq; Smaragdū nosse dixerit, cui negociator quispiam modum inter noscendi monstrauit colore, figura, precio. Nouit em̄ q; Coralius neq; Smaragdus est neq; uiceuersa. Qui uero se scire hos lapillos haud fiste profiteſ, eum illorum potētiās & operationes esse perdoctum oportet, & q; talis ac tantus uterq; sit, Et q; Smaragdus appensus collo, Epilepticos auertit occasionem, & Coralius repellit stomachi dolorē, certam quoq; suspendēdi legem & cetera illi artificio congruentia. Quēcunq; igitur talia nō institui quisquis is est, tametsi gemmā & nominauerit & elegerit, me docente, illi recte me dixero gemmā ipsam nondum indicasse, aut herbam aut quamuis aliam rem. Nondū enim proprietatē illi & potētiā eius operationesq; monstraui. Sic & deus Moyſi de hoc nomine locutus est, quoniā patribus in deo omnipotente apparuit. In sua nanq; omnipotentia superioribus annis ipsemet deus fecit miracula. Veniēte uero tempore liberationis Israeliticę benigniter uoluit diuinā & mirificā potēstatē suam delegare hominibus in huius nominis Tetragrammati uirtute occulta, quæ nulli unquam mortaliū prius reuelata fuit. Pridem enim singulari pacto includit ei uerbo maiestātē energiæ & mirificam potētiā, quæ patriarchas maioresq; nostros usq; ad Moyſi tempora latuit. Tria itaq; sunt, est nomen, est significatū, est pactio siue confœderatio diuina. Nomen humanam mentem eleuat. Significatum eleuatæ menti adhæret. Duo hæc maiores nostri cognouerūt & nomen & significatū, Ideoq; in eodem nomine inuocauere deum, & in eodem rursus uitæ illorū ipse fuit propitius. Sed tertiū quod multo maius est, quo uerbi continetur supereminens potestas homini a deo summo delegata, Moyſi fuit & nō patribus indicata. Clarius istud ex hebraico sermone perpenditur. Pro eo enim q; nos Indicaui legimus, Hebraica litera continet Nodaethi, hoc est sciri feci. Nō em̄ fecit deus sciri ab ætate superiori nomen suum Tetragrammaton, & intelligi quæ penitus intra latent magnalia humanæ fragilitati commendata, sed potius agnosci & coli & obseruari promiscue, sicut cætera diuina nomina. At uero nunc præposuit deus hoc nomen & in fastigio locauit super alia nomina ut mirabile, ut magnum, ut terribile, ut notum ex miraculis a deo per hominē factis. Quapropter Esaias ait, Tetragramme deus meus es tu, exaltabo te, confitebor nomini tuo quoniam fecisti mirabilia. Hoc est scire nomen Tetragrammaton, cum non solum characteres & uerbum nos ipsos nō fugiant, uerum etiam eius pronuntiatio quæ est occulta & uirtus recondita,

DE VERBO MIRIFICO

& sequentia miraculorum signa, Quod omne cum ex capite quarto Exoditum ex ipso post hac dei sermone fiet manifesti. Ego inquit dominus educā uos de ergastulo Aegyptiorū & eruam de seruitute, ac redimam in brachio excelso & iudiciis magnis, & assumam uos mihi in populum, & ero uobis in deum, & scietis q̄ ego sum Tetragrammus deus uester. Scietis nunc Tetragrammaton. Qua doctrina? Quia in brachio extento, Ecce miracula. Quam noticiam peripatetici uocant posteriorē ex signo, Vnde oritur fides. Scietis, at qua nostrae fragilitatis capacitate? Quia iudiciis magnis. Dei enim est iudicium, dei sententia, cui parere uniuersam nationem absq̄ ulla praeparatione oportet, Ecce spes. Scietis, at quis erit sciendi modus? Et certe confederatio dei cum homine, Quia uos assumam mihi in populū, & ero uobis in deum, Ecce utrinq̄ amor & dilectio. Non enim communi obligatione ac nexu tantum opus est, sed necessario nouum foedus cum deo coibimus, super uerbo Tetragrammo, si cupimus eius uirtutem in nobis operari. Vniuersitatis em̄ dominus ante hoc ipsum futurae societatis foedus de iudeorū plebe Moyse locutus est, Videns uidi afflictionē populi mei qui est in Aegypto. Fuit igitur ante adoptatus in populum dei. Et quid est aliud quod modo ait, Assumam uos mihi in populum prae ter q̄ hoc pactum, hoc consortiū nouum quod monente deo cōtemplatiui homines ingrediūtur, & super Tetragrammato nuperrime foedus percutiunt. Hoc illud est quod nuncius Tetragrammus de nomine quārenti Manoe respondit, cur quēris nomen meum? At illud est mirificum, quo responso, cognouerat nomen, & super eo mactauit hedum quod apud ueteres signum erat confederationis, sicut in Homero quoq̄ legitis. Quare sequitur, Et posuit oblationē super petram, offerens Tetragrammo, qui facit mirabilia. Vnde ortum est q̄ ad uxorem dixit Manoa, Morte moriemur, quid uidimus Tetragrammum. Non timuisset angelos uidere, quorum crebra conuersatio cum maioribus nostris patrum memoria fuit. Sed quia dei uocem per Moysen intellexerat dicentis, Nō me uidebit homo & uiuet, Ideo formidabat deum se uidisse donec confortaretur. Patriarchae Iacob non indicatur nomen, etiā quērenti, sed hoc solum respondetur, Quid quāris nomen meum & non additur Quod est mirabile. Huic uero quia uiderat incensae oblationis miraculum, respondetur de nomine quod est mirificum, Quo sciri poterat quoniam esset Tetragrammaton, Quāquos legis in eo Iudicum loco, Nomen meum quod est mirabile. Sed tenet non eandem hic significationē quomodo in psalmo octauo, Domine dominus noster q̄ admirabile est nomē tuum in uniuersa terra, id est admiratione dignū & gloriosum, quod uocabulū Adir significat, hic uero peli, quod est miraculorum operator. Habetis & originem tanti nominis & figuram & significantiam & uirtutem, quod soli deo optimo maximo cōgruit, quod inter omnia nomina per excellentiam magnū dicitur, Veluti Iosue locutus est deo, Quid facies nomini tuo magno, quod in Deuteronomio uocatur Terribile, Et in psalmis Bonum, honorabile, sanctum, laudabile, aeternum, beatificum, Et in

Esaia

LIBER SECVNDVS

Esaia Excellens, antiquū, ab æterno, Et in Hieremia Inuocatum super nos, Et
 in Ezechiele Egressum in gentes, Et in Daniele Benedictū, Et in Amos Te-
 tragrammaton nomen eius, Et in Malachia Magnum in gentibus ab ortu so-
 lis usq; ad occasum, & horribile in populis. Omittam uiri doctissimi consul-
 to pueriles in hac tam præstanti causa & in hoc tam salubri negotio quæ-
 stiunculas grammaticorū, quibus se magni theologi tanto studio inuoluere
 hoc loco, ut etiam quod pudet audire, ad inanes cōtentiones deuenerint. So-
 lum mihi superest illa celebris & potentissima pronuntiatio quæ in abyssō
 arcanorū dicitur secretissime recondita, quā si habet hoc nomen, non est in-
 effabile, si nō habet, nō est nomen. Quid igitur agamus? Negabimus esse no-
 men cuius cōtra nos tantū numerū testium adduximus? Negabimus ineffa-
 bile, quod ita tam græci q̄ latini appellant omnes? De quo Salomon in Pro-
 uerbiis, Quis colligauit aquas quasi in uestimento? quis erexit omnes termi-
 nos terræ, quod est nomen eius, & quod nomen filii eius, si scias? Tanquā sic
 dicat, Eloquere nomen ipsum si scias, & effare quod est ineffabile, quasi arbi-
 tretur difficile nos illius pronuntiationis explicationē tenere. Citabo Sīdoni
 Hermetem tuum illum Trismegistum, id est ter maximū in dialogo Aescu-
 lapīi. Non enim spero inquit totius maiestatis effectorem omniumq; rerū
 patrem uel dominū uno posse quanuis ē multis composito nomine nūcupā-
 ri. Deus autem patrum nostrorū, non prophātorū, non poetarū, non philo-
 sophorū, non ethnicorū, sed deus Abraham, deus Ishac, deus Iacob, qui
 & ignotæ & innominabili suæ naturæ propriū nomē imposuit. Idem quoq;
 impossibilis pronuntiationis institutor & præceptor est. Hic docuit Moy-
 sen inenarrabile nomen profari, quando de ineptitudine linguæ conquerē-
 batur. Iam nota ex eo loco uobis est pronuntiatio, quæ tribus commatibus
 sub una periodo comprehenditur. Ultra nō ausim fines egredi arcanorum
 ne adstans ad parietem indignus aliquis exaudiat. Quoniam uero nomen,
 ut in Cratylo ait Plato, essentiae ipsius est imitatio, Ea q; contingit nobis tanq̄
 pictoribus aut musicis commixtione multiplici atq; distinctione uaria quo-
 usq; apprehendimus quod imitari uolumus, ut si structurā nobilem acri per
 uestigationē cupimus intrōspicere. Primū quidem eius singula resoluimus,
 deinde ut prius erat extructa rursus ædificamus, & deniq; compaginē ipsam
 mente cōseruamus. Distinctio autem siue resolutio ea nominum in syllabas
 fit, & syllabarum in literas, & literarum in proprietates accidentiaq;. Literis
 autem rursus intricatis complexio uerbi rem enunciat. Idcirco nostri maio-
 res diuino studio & superno lumine freti, huius nominis gratiarum plenissi-
 mam expositionem pari modo sunt adepti & posterioribus nobis tradere di-
 gnati, quam Semhammaphoras appellatis, quo certe secretorū fundamen-
 to plurimos noui confisos, ut aggredierentur quæ natura ipsa nō ualuissent.
 Sed ne hoc ipso quoq; careatis, complebo paucis. Dominus quatuor litera-
 rum in summitate innixus est scalæ surgentis a terra & cacumine tangentis
 coelos, Iacob humi recumbit, somno quiescens. Angeli dei ascendunt primo,

DE VERBO MIRIFICO

descendunt posterius. Ipsi Iacob affertur promissio, euigilat, affirmat dominum esse in loco, tremit atq; timet, sacrificat erecto altari, & uouet uotū. Scalam gradibus compleamus, & in Cantico filiorū Coræ dicitur, Secundū nomen tuum deus sic & laus tua. Ergo Schemhamphoras erit laus dei, ergo gradus scalæ diuiduntur iuxta laudes eius. Laudes autē Hebraicæ uocantur Thillim, quo nomine psalmodi liber inscribitur. Erit igitur Semhāmaphoras ex libro psalmodi diuini nominis reuelata expositio. Quilibet autē uersus unum scalæ gradum notat, eorum quotusquisq; tris continet sacros characteres, Ex quibus spiritu dei suggerente unum conflatur signaculū in signe colendum & obseruandū tribus literis formatū, cui esse perhibent inculum dei angelū ferentē secum diuini nominis maiestatem. Hi autē sunt angeli. lxxii. qui ascendunt & descendunt. In quorū uirtutes augustale diuinitatis nomen resoluitur, & eisdem angelicis tandem syllabis restauratur. Non q̄ resolutū desierit esse nomen, neq; restauratū rursus esse coeperit, sed sicut sol multiplicatione radiorū & luminis effusi. Ait enim contemplatissimus græcorum philosophus, qđ sensibilibus est sol, id intelligibilibus est deus. Psalmodia septuaginta duorū uersuum, hæc est, quā latine pronunciabo iuxta ecclesiæ uestræ consuetudinem, & quolibet sancta signacula digito monstrabo, quapropter animum aduertite perquam diligenter. Vbi uero quatuor literarū nomen, id est Tetragrammaton ponitur, ibi ego more ueterum ipsius Adonai interpretationem mutuabor.

Tu domine susceptor meus es, gloria mea & exaltans caput meum.

Et tu domine ne elongaueris auxiliū tuum a me, ad defensionē meā cōspice.

Dicā domino susceptor meus es tu, & refugiū meū deus meus sperabo in eū

Cōuertere domine & eripe animā meā, saluū me fac ppter misericordiā tuā

Exquiliui dñm & exaudiuit me, & ex omnib⁹ tribulationib⁹ meis eripuit me

Psallite domino qui habitat in sion, annunciate inter gentes studia eius.

Miserator & misericors dominus, longanimis & multum misericors.

Venite adoremus & procidamus & benedicamus ante dñm qui fecit nos.

Reminiscere miserationū tuarū dñe, & misericordiarū tuarū q̄ a seculo sunt.

Fiat misericordia tua domine super nos, quemadmodū sperauimus in te.

Viuit dominus & benedictus deus meus, & exaltetur deus salutis meæ.

Vt quid domine recessisti lōge, despicias in opportunitatibus in tribulatione

Iubilare domino omnis terra, cantate & exultate & psallite.

Et factus est dñs refugiū pauperi, adiutor in opportunitatib⁹ in tribulatione

Et factus est mihi dominus in refugiū, & deus meus in adiutoriū spei meæ.

Domine deus salutis meæ, in die clamaui & nocte coram te.

Domine dominus noster q̄ admirabile est nomen tuum in uniuersa terra, iudica me secundū iusticiā tuā domine deus meus, & nō supergaudeāt mihi.

Expectans expectaui dominum, & intendit mihi.

Et nomen domini inuocabo, o domine libera animam meam.

Ego autem in te speraui domine, dixi deus meus es tu.

LIBER SECVNDVS

Dominus custodit te dominus protectio tua, super manum dexteram tuam.
Dominus custodiet introitū tuum & exitū tuum ex nunc & usq; in seculum
Beneplacitū est dño sup timētes eū, & in eis qui sperāt sup misericordia eius
Confitebor tibi domine in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua.
Clamaui in toto corde exaudi me domine iustificationes tuas requiram.
Eripe me domine ab homine malo, a uiro iniquo eripe me.
Deus ne elongeris a me, deus meus in auxilium meum respice.
Ecce deus adiuuat me, & dominus susceptor est animæ meæ.
Quoniam tu es patientia mea domine, domine spes mea a iuuentute mea.
Introibo in potentias domini, deus memorabor iusticiæ tuæ solius.
Quia rectum est uerbum domini, & omnia opera eius in fide.
Dominus scit cogitationes hominū, quoniam uanæ sunt.
Speret Israel in domino ex hoc nunc & usq; in seculum.
Dilexi quoniam exaudiet dominus uocem orationis meæ
Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ.
Domine deus uirtutum conuerte nos, & ostende faciem tuā & salui erimus.
Quoniam tu es domine spes mea, altissimū posuisti refugium tuum.
Audiuit dominus & misertus est mei, dominus factus est adiutor meus.
Vt quid domine repellis animā meam, auertis faciem tuam a me.
Domine libera animam meam a labiis iniquis & a lingua dolosa.
Dominus custodiet te ab omni malo, & custodiet animam tuam.
Et ego ad te domine clamaui, & manē oratio mea præueniet te.
Voluntaria oris mei beneplacita fac domine, & iudicia tua doce me.
Si dicebam motus est pes meus, misericordia tua domine adiuuabit me.
Suauis dominus uniuersis, & miserationes super omnia opera eius.
Qz magnificata sunt opera tua dñe, nimis pfunde factę sunt cogitationes tuæ
Notum fecit dominus salutare tuū, in cōspectu gentiū reuelauit iusticiā suā.
Magnus dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis.
Miserator & misericors dominus, patiens & multum misericors.
Sit gloria domini in seculū, lætabitur dominus in operibus suis.
Confitebor dño secundū iusticiā eius, & psallam nomini domini altissimi.
Cognoui domine quia æquitas iudicia tua, & in ueritate tua humiliasti me.
Dominus in cœlo parauit sedem suā, & regnū suum omnibus dominabitur.
Tu autem domine in æternum permanes, & memoriale tuum in generatio-
nem & generationem.
Alleuat dominus omnes qui corruunt, & erigit omnes elisos.
Qui timent dñm sperauerunt in dño, adiutor eorū & protector eorum est.
Et anima mea turbata est ualde, sed tu domine usq; quo.
Ab ortu solis usq; ad occasum, laudabile nomen domini.
Iustus dominus in omnibus uis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.
Sit nomen domini benedictum, ex hoc nunc & usq; in seculum.
Vide quoniā mandata tua dilexi dñe, secundū misericordiā tuā uiuifica me.

DE VERBO MIRIFICO

Seruite domino in læticia, introite in conspectu eius in exultatione.

Ecce oculi dñi sup metuentes eū, & in eis qui sperant super misericordia eius

Conuertere domine usq̃quo, & deprecabilis esto super seruos eius.

Ne derelinquas me domine deus meus, ne discefferis a me.

Delectare in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui.

Confitemini domino quoniā bonus, quoniā in æternū misericordia eius.

Dñs ps hereditatis meę & calicis mei, tu es q̃ restitues hæreditatē meā mihi.

In principio creauit deus cœlum & terram.

Confitebor domino nimis in ore meo, & in medio multorū laudabo eum.

Conuertere anima mea in requiem tuam, quoniam dominus benefecit tibi.

Non uos conturbet nec in stuporem ducat promiscua, ut uideatur, uersuū collectio, quasi absq̃ ordine ac fortuita, non diuino fato, sed hominū uoluntate, ingeniosq̃ artificio cōster. Quod enim de Homeri carminibus & Plutarchus & cæteri eius poetice studiosi scribunt, non fuisse initio ut nunc sunt in numerum composita sed sparsim distracta, & tandem a grammaticis qui circa Pisistratum Aristarchumq̃ degebant in ordinem redacta. Hoc haud absimile de hymnis psalmodi nostri ferunt, & etiam uestri sacre scripture doctissimi homines, ut Hilarius dux & episcopus in eius libri commētariis quī sic ait. Non est autem ignorandū indiscretum apud Hebræos esse numerū psalmodi, & sine ordinis annotatione fuisse cōscriptos. Non enim illic primus aut secundus aut tertius aut quinquagesimus aut centesimus prænotantur, sed sine præscriptione aliqua ordinis in unum permixti sunt. Esras enim ut antiquæ traditiones ferunt, incompósitos eos & pro autorum ac temporum diuersitate dispersos in uolumen unum collegit. Cum igitur fuerit ista traditio Semhamphoras ante septuaginta duos interpretes, qui & numerum & ordinem psalmis statuisset dicuntur, & quidem longe ante, profecto iudicare potestis haud ab re hos uersus afflatu diuino conceptos et numero & ordini humano nō seruire, sed magis diuino proprio atq̃ suo numero innumerabiliter numerabili & infinite finito, unde tandem processerūt subesse, & rursus in eiusdem adorandi nominis Tetragrammati numeros modo sapientibus noto referri, Tum SIDONIVS, Præclare mihi uideris id q̃d es pollicitus monstrasse digito. Sed quem tu eius nominis esse numerum uelis in quem septuaginta duo referantur, nō satis intelligo, nisi quaternionem literarum quo tam celebre nomen cōstare dicitur, & iccirco Tetragrammaton appellatum. Quod ego certe uetustissimos philosophos & philosophiæ principes semper maioris pendisse inuenio q̃ cætera cuiuscunq̃ religionis arcana. Maxime autem Pythagoram ipsum nobilesq̃ Pythagoreos qui pariter id quod tu Tetragrammū nominas iuxta suæ discipline morem, Tetractyn uocant. quā omnibus diis deorumq̃ uirtutibus præferunt, & perpetuæ naturæ fontem esse in animos nostros manantem describunt. Teste carmen est quod aureum Pythagore appellant, in quo iuramenti loco Tetractys assumitur tanquam summū quo fides & rerum credulitas nitatur cū

LIBER SECVNDVS

definitione perfecta substantiæ suæ. Imitati sunt quicq̃ præstantissimi poetæ
 at reliqua eius philosophiæ, sic & hoc subtilissimū & acutissimū cōtemplan-
 di genus, qui mundi chaos in quatuor elementa. Cœlū in quatuor anni par-
 tes. Aerem in Eurū, Zephyrū, Austrū & Boream. Terrā in quatuor spacia
 secundū quinq̃ zonas. Diuinitatē in plebeios, nobiles, superos & palatia re-
 gis. Humanitatē in carnē, spiritū, manes & umbrā distinxerunt, ut ea partim
 in principio legimus Ouidianę metamorphoseos, partim carmina ostendūt
 quæ circūferuntur. Bis duo sunt hominis, manes, caro, spiritus, umbrā, Qua-
 tuor ista loca bis duo suscipiunt. Terra tegit carnem, tumultū circūuolat um-
 bra. Orcus habet manes, spiritus astra petit. Stoici uitæ nostræ splendorem,
 ex quatuor uirtutibus collaudant. Mathematici primam solidam demonstra-
 tionem in quaternario reperiunt. Physici iudiciales potētias in quatuor par-
 tiuntur, intellectum, rationē, opinionem, sensum. Arithmetici unum potesta-
 te appellant tetragonū. Vnum enim cum erumpit in actum, est numerus te-
 tragonus. Primus differentiā numerorū uniuersam adimplens, et sub quatu-
 or terminis denarium perfecte consummans. Vnum nanq̃ duo, tria, quatu-
 or denarii numeri substantiam parturiunt, quo facilius eas crediderim quas
 tu post nomen Tetragrāmaton decem Sephirothā introducere (utpote rem
 uulgo insuetam) ausus es. Quid? q̃ ille idem numerus eisdem quatuor limiti-
 bus omnem musicæ harmoniā continet, immo totam mathematicā colligit,
 punctum, lineam, planiciem atq̃ corpus, totam physicam complectit in qua
 seminaria naturæ uirtus docetur primū, secundo pullulatio naturalis, tertio
 adolens forma, quarto compositum, totam deniq̃ metaphysicam insinuat:
 essentiam, esse, uirtutem & actionem, quæ sane triplicitas mirificam quater-
 nitatem explicat, ut sit principio punctus, semen, essentia. Secūdo linea, pullu-
 latio, esse. Tertio planicies, forma, uirtus. Quarto corpus, compositū, actio.
 Hi mihi duodecim esse lapides uidentur quos tu ante Baruchia suis nomini-
 bus recitasti, & quos ille tuus Moyses in quaternarium ordinem redegit. Igi-
 tur in tota mūdi uniuersitate illiusq̃ singulis partibus, illa diuina relucet qua-
 ternitas. In superis (ut est apud Orphicā theologiā) Musa Dionysius Apol-
 lo & Venus ea superna numina mētibus nostris instillant deificos attractus.
 Musa poësim, Dionysius mysterium. Apollo uaticinium, Venus amorem. In
 cœlestibus, quatuor triplicitates. Sub cœlo temporā quatuor, Sub tempore
 quatuor qualitates, sub qualitatibus quatuor elemēta. Sub elemētis, substan-
 tiā qualitas quātitas motus. Sub ipsā deniq̃ substantia corporeū uegetabile
 sensitiuum intelligens. Sub quātitate punctio longitudo latitudo profundi-
 tas, sicut de numero dicimus unum duo tria quatuor. Sub qualitatē calidum
 frigidū siccum humidū. Sub motu ascendens descendens progrediens circu-
 lare. Diximus de rebus super cœlestibus æternis tēporalibus mixtis. Videā-
 mus animus humanus quo pacto se cum quaternitate sociauerit. Et ascendit
 quidem animus noster per quatuor gradus, ad postremum in ipso spiritum
 per sensum, imaginationem, phantasiā, intelligentiam. Tenetis ergo natu-

DE VERBO MIRIFICO

ram uniuersi quaternitate constare, quā non eo modo effecisset omniū opti-
 fex, nisi & in seipso quēdam esset Idea quaternionis prius q̄ in operationem
 uergeret. Vnde summū Iouem Lacedæmonii quatuor auribus depingere
 mihi recte uisi sunt, quoniā sit ipse quoq; summus quaternio, id est iuxta Py-
 thagoricos Tetractys, cuius emanatio per formā quidem in angelis, per par-
 ticipationē ueram in animabus rationalibus, per imaginariam in rationis ex-
 pertibus, per umbratilē in corporū figuris reperitur, & sempiternæ cuiusdā
 pluuiæ consueto more ab excelsō ad ima defluit uniuersa rigando, Perq̄
 libenter Sidonī audio **BARVCHIAS** inquit quæ tu nostræ disciplinæ
 applicas. Nam ut uideo recte omnia quadrant ad regulā. Hic enim esse mihi
 putatur iste fluuius insignis qui de illo celebri loco uoluptatis egreditur ad ir-
 rigandum paradisum quaterno capite. Quem Orpheus & Homerus Ocea-
 num uocant, diuinarū & humanarū rerum originem, primo semper existen-
 tem, secundo manantē in deorum generationē, tertio irrigantem terrena,
 quarto stillantē in omnem fluidam naturam. Hic est ille fluuius Cobar pro-
 pter quem Ezechiel manu dei tactus uidit similitudinē quatuor animalium
 & quatuor in quatuor. In eodem quoq; fluuiō quatuor cherubim in quatuor
 rotis, & rotam in medio rotæ. Ipsum est animal quod uiderat iuxta flumē
 Cobar. Hoc ipsum est mare magnum in quo iuxta uisionē Danielis pugna-
 bant quatuor uenti cœli, & quatuor bestię grandes ascendebāt de mari. Eius
 numen appellari Neptunū uoluerunt, qui dicitur in Orphicis hymnis qua-
 driiugos currus impellere. Mysterium igitur Tetragrammati uetustissimis
 fuit sapientibus, & quidem alienigenis tametsi publice inusitatum, tamen pri-
 uatim non incognitum, qui cūctas optimarū rerum disciplinas sub ænigma-
 te tradentes quosdam hoc in negotio sibi artifices faberrimos instituerunt,
 ut congrue totam rerum omnium uniuersitatem celte sculperent, eamq; in
 unam imaginem nostro conspectui formarent, ne crebro huius summi no-
 minis opus foret quod timebant uilitate contemni. Quam sane imaginem sa-
 cram uocauere, illiusq; sculptores hieroglyphi ea de re dicti sūt. Erat aut̄ hoc
 modo, Primo quidem oculus, secundo baculus, tertio scutū, quarto serpens.
 Videte quantū hæc apte ad figuras etiam prophanis atq; rudibus conspicu-
 biles. Sed multo simpliciores existunt numeri iidēq; formales quos & acuti-
 contemplamur q̄ figuras, & propius rebus diuinis accedere putamus, Quo
 plane multo extat optatius nobis philosophis hoc ipsum tam celebre nomē,
 qd̄ & figuris characterum geometrica, & formis numerorū arithmetica sa-
 cramenta simul complectitur, Vtq; mathematici officio promiscue fungar,
 rectissime profecto dixerim, Vnum par impar totum reductio. Nihil infini-
 to, nihil uno, nihil puncto prius est, & ipsum omnium rerum principium est
 Deinde usq; ad unum & usq; ad punctum omnia sunt, & ultra unū atq; pun-
 ctum nihil est. Hic igitur omnium rerum finis est. Tenetis modo primā Te-
 tragrammati literam, quæ & figuram puncti referat, & Iod id est principiū
 nominetur, & denarium id est finem numeri designet, & omnem numerum

LIBER SECVNDVS

simplicissime penetret, quoniam notam præ se ferat unitatis. Vnitas autem omnium numerorum mensura communis est. Et ea ut scribunt Arithmeticiuicem obtinet puncti, quæ cum sit principium interualli longitudinisque, ipsa nec interualli, nec longitudinis capax est. Sicut neque punctum quod puncto superpositum, nihil fit nisi punctum, uelut si nihil nulli iungas. Quo accidit ut etiam unitas in seipsam multiplicata, nihil producat aliud præterquam se ipsam, Vt si dixeris, semel unum, nihil nisi unum est, aut rursus semel unum semel non latius uagatur, sed in uno permanet. Est enim eadem semper immutabilisque substantia, princeps imparis ordinis, & effectrix quodammodo formæque imparitatis. Principium communicatio & finis omnium, supra numerum, supra totum, diuisionis expers, carēs partibus. Quapropter & commodissime nostris illis egrotis oculis summum huius mundi autorem demonstrat, & diuinitatis naturam humanæ imbecillitati describit, a qua & ex qua & per quam & in qua & ad quam omnia sunt. Vtatur si uultis diuinissimi theologi testimonio Dionysii Areopagitæ, de ente & exemplaribus ita scribentis. Etenim in monade omnis numerus uniformiter constat, habetque omnem numerum unitas in seipsa unice, & omnis numerus coniunctus quidem in monade est. Quantum uero ex monade processerit, tantum discernitur & multiplicatur, Diximus de immanentia, dicamus de processu, & sicut motus puncti facit lineam, & motus lineæ facit planiciem, ita motus unitatis creat alterum & alteritas binarium. Alterum enim apud Pythagoram & sapientiæ eius hæredes inquit Boetius, nulli alii nisi tantum binario adscribitur. Vnde Seruius grammatico autore, Alter de duobus tantum dicitur, binarius autem quandam indicat compositionem. Aceruus enim est unitatum, Compositio non sine materialis proportionis suspitione intelligitur. Materialis proportio absque formali nequit existere, sicut reuera neque materia sine forma. Formam esse quoddam diuinum recte arbitratur Aristoteles. Numerus impar & quidem ternarius maxime proprius rebus diuinis asseritur. Cui haud absimile Alphesibæus in pharmaceutria Maronis cecinit. Numero deus impare gaudet. Omne igitur quod primo extra deum fluit, simul atque ipsum iam deus non est, alterum ab eo & primæ multitudinipar fit. Vtque nihilominus habeat esse, conuertitur rursus ad diuinitatem, cuius insigne numerus est impar. Omnis enim processus (dixit Abucaten, per similitudinem secundorum ad primum efficitur. Angelica itaque natura impari numero significanda est, numero quidem quia est multitudo ab uno progressa. impari autem quia proxima deo & eius participatione freta. Nam quasi parua dei portio sunt angeli, quale per oraculum Apollo fatidicus quodam Colophone querenti responderat. Hic plane non deest quod expertos se aiunt philosophi Nam ubi natura superior tangit inferiorem, ibi ex infimo sui gradu supremum inferioris attingit. Sed mox ubi ad summum id est unitatem uentum est, contra erit necesse ut inferioris supremum ad totam conditionem aspiret unitatis, quoniam & unum & simplicissimum gradus non habet. Tota autem conditio unitatis est esse eandem

DE VERBO MIRIFICO

& semper sibi similem consentientemq; immutabilitatē, qua solus impar numerus, ut dicunt Arithmetici, maxime participat. Sane cuiuscunq; medietas est unum, hic impar est numerus. Cuius uero duo is & paritatē recipit, et in gemina æqua poterit disiungi. Ergo uidetis quoniam imparitas deo est cognatior, paritas autē dissimilior, ideo angelicā siue idealem seu totam archetypi mundi naturam, non quidem pari sed impari numero rectius fuisse designandam. Atqui cum solus deus multitudinē in se non admittat, cetera uero quantūcunq; simplicia quasi quædā coarctatio sint, & ex actu potentiaq; construuntur. Idcirco primus deitatis riuus non simplici aliqua imparitatis nota celebrari debuit, sed quæ simul et pari & impari numero cōstaret. Pari, ut esset aliquid. Impari, ut tantū esset, quippe istud quod effluxisset, hoc qd reflueret. Diuersum enim est esse & id quod est. Ex primo itaq; binario & primo ternario, constat quinarium qui productum a suprema luce, primū in intellectualis mundi radium uno sacro charactere, hoc est ipsa He litera demonstrat, quam & mathematici numerationis primū incompositum, & Hebraeorum grammatici prolationis spiritum, essentiaq; hypostasim (articuli officio) designare tradiderunt. Quod rudibus ac ineruditis oculis sapientissimus Salomoni fabre mihi pinxisse uisus est. Fecit enim super arcam duos cherubim in quibus sederet nomen domini exercituum, ut esset quinque cubitorum ala cherub una, & quinque cubitorum ala cherub altera, quasi effigies super coelestis citra deum essentia atq; naturæ. Volo & tertium huius ineffabilis & mirifici nominis characterem breui exponere, quem esse Vau perhibent. Hæc tametsi cōiunctio sit copulatiua, tamē & in oratione perpetua tempus uerborum commutat, & in mathematica senarium numerum significat. Aptissime igitur notula fit coeli & terræ, id est omnium ex materia & forma coniunctorū. Copulat enim Vau & partes orationis coniungit, unde cōiunctio dicta est. Deinde uerbis etiā tempora trāsmutat, ut natura rebus. Quid est quod fuit (inquit Ecclesiastes) ipsum quod futurum est. Quid est quod factum est, ipsum quod faciendum est. Temporis ergo mutationi subiacent quæcunq; corporalia tam in coelo q̄ in terra, horumq; mediis sita sunt. Sed ad Pythagorica mysteria & sacrorū arcana transeamus. Deprompsi ex antiquorum uoluminibus quosdam schytarū aliarū ue gentiū faberrimos homines uniuersitatis naturam una imagine sculpere solitos, & propterea hieroglyphos fuisse nuncupatos, quæ contineret oculū, spatam, scutum & serpentem. Secundū quos utiq; post oculū, id est punctū, & baculū siue spatā, id est linearē planiciē æquali ordine sequitur scutum hexagonū, id est corpus solidum quod propter longitudinē, latitudinem & altitudinem sex angulis clauditur. Est enim in longitudine ante & retro. In latitudine sinistra & dextera. In altitudine sursum et deorsum. Hic namq; senarius ita in natura solidorū cōstituitur, ut circa omne corpus inseparabili cōiunctione semper uerset. Tria igitur cum sint solidorū interualla, quorum cuiuslibet duo sunt motus, nihil mirum si post Iod, id est unum, & He, id est duo atq; tria, nunc suo loco Vau sequatur

LIBER SECVNDVS

sequatur, id est sex. Qui numerus priorū numerorū multiplicatione oritur, siue tu semel bis tria dicas, seu conuersa uice ter duo, quippe singulis materia libus congruentissimus numerus, q̄ & ipse alterna præcedentiū numerorū multiplicatione nascatur. Rebus autē alterutrū uicissimq̄ multiplicādis materia ipsa potissimū occasio est. Taceo q̄ ordinem hic suum ex anteriorū unitatibus nanciscitur. Ex uno enim & duobus atq̄ tribus senarius colligitur, ut iure optimo cognoscatis post Iod & He subito ipsam Vau literam sequi debere. Accedit q̄ quemadmodum totius uniuersi corporalis natura uel Aristotele autore perfecta undiquaq̄ asseritur, nō abundans superfluis, nec frustrata necessariis, Ita senarius numerus totius mundi corporei signaculū prebens, in omni numerorū contextu ab unitate prima usq̄ ad decē solus adeo perfectus est, ut comparatione suarū partiū neq̄ paupertatis egestate inops diminutus ue sit, neq̄ immoderata plenitudine superfluus. Habet em̄ partē mediam, id est tria, & tertiam, id est duo, & sextam, id est unum, quæ in summam unam redactæ, totum senarii corpus proferunt. Qua quidē perfectione cæteri carēt. Nam octonarii medietas est quatuor & quarta duo, & octaua unum, quorū collectio minorē toto corpore summā reducit, id est septē. Sic reperimus in reliquis summas partium congestas uel abundare uel a stipte numeri deficere, solus senarius eiusmodi totalitate perfectus est. Qua propter haud ab re mūdum hunc totum atq̄ perfectum solus ipse designat. Munienda est uallo sacrarum literarum hæc nostra sententia, ne uos excogitationem uacua aut meum inuentum suspicemini, & quod pauci animaduertunt id uobis amicissimis sodalibus reuelabo. Profecto quanquam plurimæ solent in sanctis scripturis generationes recitari, nullas tamen uspiam generationes in toto sacratarū literarum uolumine inspexeritis cui Vau character hic noster adiectus sit, nisi tunc solum quādo de generatione cœli & terre legimus, Iste sunt generationes cœli & terræ, ubi Tholdoth singulari diuinitatis dono per Vau in ultima scribitur. Quæ quidem litera reliquis omnibus in locis eidem dictioni subtrahitur, præter unam Christi genealogiam in libro Ruth prope finē exorsam. Hæ sunt generationes Phares, quæ utiq̄ prosapia omni alia generatione fuit perfectior. Perfectum itaq̄ esse totum uniuersum litera hæc tercia sacratissimi nominis senario numero commonet, quoniam die sexto uidit deus cuncta quæ fecerat & erant ualde bona. Igitur perfecti sunt cœli, & terra & omnis ornatus eorum. Reliquum erit ut de tertio progressu rerum, hoc est, quarta litera paucis edisseramus. Post subsistentias enim uere materia carentes, & substantias uere materiam possidentes, haud iniuria sequuntur res quæ cum sunt in materia formæ corporum, tum simul eadem a corporibus materiisq̄ sunt separatæ. Hoc genere accedit animus rationalis cui igneus est uigor, ut ait Virgilius et cœlestis origo quantum non noxia corpora tardant, terreniq̄ hebetant artus moribundaq̄ membra. Is quanquā secundū essentiam suam excellentiorem cum angelica natura pari congressu ambulat, ueruntamen quantum ad ipsum esse

DE VERBO MIRIFICO

inferius attinet, eo sit posterior quod immergitur corruptibilibus & cum corpore communicantibus iungitur. Hoc ipso ductus propheta Regius, Minuisti eum inquit paulominus ab angelis. Gratissimum amici uobis ipse facturus sum qui nunc ad uesperam audientes lassati estis, Causam enim quod breuissime absoluiam. Platonis in libro cui est inscriptio Timæus hoc dogma extat. Deum in exordio primum creasse ignem, deinde terram, Sed duo sola, et tam aduersa hæc absque tertio quodam commode coherere non poterant. Restabat igitur medium utrorumque, quod partim cum superiore, partim communicaret cum inferiore. Itaque cum sint archetypa, ut lucis quædam igneæ primum creata, deinde uniuersa corporea sæces materialium amplexatum fieri decuit aliquam substantiam quæ nec a materia penderet neque sine materia existeret, ut quo ad operationem suarum uirtutum habitaret cum corpore, & quo ad potestatem suæ essentiae habitaret cum angelis, & alterutra uirtute neutri mundo deesset. Rectissimum igitur medium est animus humanus qui cum sit neutrum cum utroque participat. Propter hoc ait Hermes Trismegistus, O Asclepi magnum miraculum est homo animal adorandum & honorandum. Hic enim in naturam dei transit qua ipse sit deus. Hic dæmonum genus nouit, ut pote qui cum iisdem ortum se esse cognoscat. Hic humanæ naturæ partem in seipso despicit, alterius partis diuinitate confusus. O hominis quod est natura temperata felicior. Hic diis cognata diuinitate coniunctus, partem sui qua terrenus est despicit. Cetera omnia quibus se necessarium esse cœlesti dispositione cognoscit, nexu secum charitatis astringit sicque suspicit cœlum. Sic ergo felicior loco medietatis est positus, ut quæ infra se sunt diligat, ipse a superioribus diligatur. Mediâ auditis inter mundum inuisibilem et mundum uisibilem esse animam rationalem, archissime nihilominus cognatam superis. Ob eas utraque causas alia nequiuit nisi numeri quinarum notula designari, quæ ultima est He uocata, totius denariæ numerationis iustissima proculdubio medietas. Nam si altrinsecus circa quinarium superius quatuor & inferius sex colligaueritis, decem uenient, quorum quinque medietas est. Rursus tria & septem, iterum duo & octo, denique unum & nouem, & identidem semper reperietis decem, & solum quinarium esse medium experiemini. Si percunctabimur accuratius, est profecto similis superiorum essentia haud indigne simili caractere monstranda, nec aliud differentiam quod ordo facit. Nam quo absolutior, purior, firmiorque constat angelicus mundus, eo est priori He litera & eminentiori loco nostris oculis ostendendus. Posteriori autem licet eodem caractere mens humana, quoniam affixa est corpori quæ cum corpore simul esse coepit, quia uero cum corporis interitu non desinet, sed si suam fuerit naturam sequuta & non aliene grauata illecebris redit continuo, & ascendit tam in corpore manens quam extra corpus uolitans ad consentaneam ei supercœlestemque habitationem, quam ego nominaui reductionem. De qua Zoroaster, Ascendendum tibi est ad lumen ipsum & ad patris radios, unde missa tibi est anima plurimam induta mentem. Et Pythagoras tradidit his uerbis, Si tu relinquendo corpus in ætherem libe

LIBER SECVNDVS

rem liberum trāſieris, eris immortalis deus. Hęc eſt ultima He reductiō quidē hominis ad diuinitatē, hic eſt finis, hic terminus, hęc meta, hic limes & perfectiō nominis huius tam ſacri, tam adorandi, tam potentis, tam admirandi, cuius coram Moyſe deus meminit, Ego oſtendā omne bonū tibi, & uocabo nomen Tetragrammaton coram te. Hęc eſt quarta litera, & apud Danielem ſpecies quarti ſimilis filiō dei. Dedit enim deus hominibus poteſtatē filios dei fieri iis qui in eius nomine credūt, Cuius ultima He quaſi facies quarta eſt aquilæ in rotis, quæ in Ezechiele gradiebantur iugiter & non reuertebantur. Huius literæ ui ac poteſtate Abraham centenarius ex Sara nonagenaria ſteriliq; ſcēmina præter naturæ leges genuit creuitq; in gentes. Et ob id Abraham fuit nūcupatus cum ante Abram uocaretur. Quid multis? Noſtra omnis ſcēlicitas hoc charactere numeri quinarīi exprimitur, quo unitur Alpha cum O, & aquæ ſub cœlo cum aquis quæ ſuper cœlos ſunt. Quo poſſumus quæ uolumus, & uolumus quæ ſuperi ipſi, Quapropter & quintā partem Aſſer ſortitus eſt, quoniā beatitudo He litera exuberantiſſime conſumatur. Aſſer enim ſcēlicitatem beatitudinē ue interpretamur. Nox ruit optimi uiri nimis longo ſermone quæ dei eſſentiā ſignificare nomina uidebantur tractaui. Cętera uoſipſi ex Dionyſio Areopagita Hieronymoq; cognoscite uel dei uirtutem uel eius operationē uel noſtram erga illum affectionē ſignificantia. Quanq; ſunt nonnulla nec ab iſtis necq; ab aliis græciæ latinorūq; autoribus, ſed tantum a noſtris expoſita, ut eſt hoc nomen Iſth, quod & uirū & deum inſinuat, cum quo in libro Geneſeos Iacob ipſe ſolus eſſe luctatus perhibetur. Et ſequitur, Nequaq; Iacob appellabitur nomē tuum ſed Iſrael, quoniam cum deo & homine præualuiſti, ut eſt item uocabulū Na, quo in animi moleſtia turbationibuſq; utimur. Sicut Moyſes in numeris, Dimitte Na peccatum populi tui, quod uos interpretatum habetis, Dimitte obſecro. Et pſalmo cēteſimo ac decimo ſeptimo, A na domine ſaluifica na. A na domine fortunifica na, quod uos elegātius ſic, O domine ſaluū me fac, o domine bene proſperare. Nā & Iah in Halleluiah legitis, & Zabaoth in ſacrificiis, & Adonai in Exodo, & El in Immanuel, & Iſchyros quod eſt Sadai. Et ante ſolem Innon nomen eius, quod uos dicitis, Permanet nomen eius. Elion quoq; & q̄ plurima nō ualde uſitata, ut eſt Macom & Caphu. Sed & angelorū ſane generatim uocabula permulta ſūt, ut Haſmalim, Haiioth, Ophanim, Tharſiſim & reliqua. Deinde priuatim non utiq; pauca, ut Vriel, ut Afariel, ut Zuriel, ut Abir, ut Mætattron, hiſq; ſimilia. Tenetis quid tandem audiēdo nominū ſacrorum mandauerim memorię, qđ certe q̄ breuiſſimū eſt & perexiguum. Quanquā ſunt id genus & nōnulla quidē alia, quæ & proponerē & explicarem nihilominus quantūcūq; eſſent uel ampliora hiſ uel mediocria magis, ſed iandudum ſol occidit, & uos auſcultando deſeſſi eſtis. Cęteras ego partes Capnioni delego in craſtinum. Nunc eamus intro hinc ad cœnam.

Tum SIDONIVS, Fiat inquit. Et CAPNION, Fiat. Nam opipare præſto eſt.

DE VERBO MIRIFICO
IOANNIS REVCHLIN PHORCENSIS LL.
DOCTORIS CAPNION VEL DE
VERBO MIRIFICO

Am tertius illucescit dies uenerande Antistes, in quo post ueterum
i philosophorum græcæ gentis & Hebræorum exposita sacra nomina,
opus sit ut Capnionis natione Phorcensis professione christiani au
diatur perpetua tandem declamatio. Ante cuius tamen exordium iterum Si
donius ingenti pertuestigandæ disciplinæ ardore affectus, prior cæteris ita
incipit. **MOVERE** mihi uisa sunt mi Capnion hoc noctis cubiculū to
tum Sidonius ait, & ipsos concutere parietes ea portenta uerborum quæ hic
Baruchias hesternia illa oratione sua nobis audientibus, non tantū iocundissi
ma, uerū etiam maxime admiranda per quā docte recitauit. Credo quod ex acer
rima & attentissima cogitatione (ut sit) comprehenderit animū sopori proxi
mum, eiuscemodi uocabulorum inaudita nouitas & in diuersa traxerit, ut inde
parietum quosdam gestus imaginatio fabricaret. Vel si uerum est quod iste
putat & ego non ualde repello, facile potuit illa diuinitatis symbola, celestium
ingens chorus sequi. Nullus enim deorum ausit, iuxta Homeri uersus, in suis
sedibus permanere moto Ioue. Sed age Capnion, tempus nunc est de uerbo
mirifico ne tu spem nostram frustreris. Hic ille. Cæses ne quid heri fuisse reli
ctum ait ab hoc concionatore Baruchia quod ego absumam hodie, qui tanta
uarietate nominum plenus, mirum si non omnia effudit irritamenta stupenda
rum factionum. Et Sidonius, censeo uero inquam respondit. Nam sese admo
dum attestatus est, nihil hactenus horum uerborum uis ac potestate supra com
munem naturæ cursum præualuisse, nec uel cæteros etiam suos gentiles un
quam potuisse. Tum **BARUCHIAS**, uera quidem refert Sidonius
quare Capnion quæ nobis es pollicitus uide num ad fidem tuam pertinere
arbitraberis, ut & certum illud uerbum quo miracula fiant, & eius simul ritum
infallibile explices, neque nos ultra suspensos animi teneas. Tum ille, quando
inquit tantopere mihi eripitis libertatem recusandi, faciam non quantum for
tasse optatis, sed quantum ualeo. Vbi namque constare uobis iam arbitror ali
quod fuisse maioribus nostris siue nomē seu uerbum, quo portenta miracu
la prodigia fecisse olim habiti sint, ubi pauca utique restabunt quæ uobis nega
re tanta inter nos amicitia me non sinat. Si enim uerbum ipsum nominauero
& utendi ritum tradidero, quod postulatis officium iure meo satis expleue
ro. Hæc omnia quamuis in promptu & ad manū futura sint, tamen ante pau
lo altius esse res ipsa mihi petenda uidetur. Cogitate cum animis uestris et di
ligenter recordamini disputationis nostræ primū diem, quando pro singu
lorum sententia id conuenerat inter nos, quo nesciam plane si quicquā aliud
omniū nostrum menti atque iudicio profundius sederit, firmitus hæserit consti
terit ue solidius, quā siue ad sit hominibus nobis quædam sempiternorum sapient
tia, siue scientia perpetuorum, seu cognitio momentaneorum, nihilominus quod
semper illis recta fides superior certiorque sit, quippe quæ non inanibus nostris
commen

LIBER TERTIVS

commentationibus, sed diuinæ reuelationi tota innititur, ab hac petendus est mundi ortus, et omnia quæ in mundum a deo prodeunt. Pauli Tarsensis insigni testimonio, qui ad Hebræos, Fide ait intelligimus aptata esse secula uerbo dei, ut ex inuisibilibus uisibilia fierent, Quod regius uates ex reuelatione diuina patefecit mortalibus hoc carmine, Verbo domini cœli creati sunt & spiritu oris eius omnis & ornatus & uirtus & exercitus eorum. Est & fidelis dominus in omnibus uerbis suis, quapropter nemo audeat mutare uerbum dei, In æternum enim permanet, cui omnia creata obtemperare necesse est, quia ipse dixit & facta sunt. Nam & ignis & glacies & spiritus procellarum faciunt uerbum eius. Quod & liquefacit crystallum, & uiuificat hominem, & sanat ægros, & occidit transgressores, totum hoc sacrae literę prodiderunt. Supra naturam itaque præficitur & tanquam in latissimo imperio id uerbum constituitur, quod iuxta Ioannem theologum & euangelistam, In principio erat apud deum, omniaque per ipsum facta sunt, & quod illo maius est, Deus erat uerbum. Nihil igitur illo potentius nobis erit maxima ui, uehementi robore, suprema potestate plenissimo, Quæ est uirtus dei opus quodlibet agere uolentis, immo uoluntas ipsa uolentis, diiudicare nequimus dum in hac fragili cute hospitamur, quantus & quam spaciosus isti uoluntati & isti uerbo sit uirium suarum campus, de quo uaticinii oraculum illud extat. Omnia quęcumque uoluit dominus fecit in coelo & in terra, in mari & in abyssis. Habetis omnium primum quonam potissimum uti oporteat in miraculis, quæ consuetum naturæ morem, tritam semitam, statutos limites excedunt & ordinem uniuersi, tunc enim non erit terminata & angusta uirtute qualis est omnium rerum natura subsistentium, sed infinita potentia amplissimo ditionis spacio, & latissimo campo eius diuinæ uoluntatis opus quod est uerbum dei, recte per Apocalypsim inscriptum, Rex regum et dominus dominantium, qui tenet imperium omnipotentia tam super ea quæ sunt quam super ea quæ non sunt. Ineptus hic sermo peripateticis quicunque Physicam profitentur haberi posset, at contemplatiuis hominibus apta & uera constat esse oratio. Deus enim inquit Apostolus uocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Cuius disciplinae affecta Dionysius, Hoc audebimus quoque ratione inquit affirmare, quoniam id quod non est, pulchri & boni particeps est. Siue autem uerbi hoc appellabitis seu alio quouis uocabulo nihil refragor, modo primus diuinitatis intra se ab immanencia intelligatur exitus ut lucis ad lumen, & resplendentia luminis rursus ad lucem, aut mentis ad rationem & conuerso ita ordine, Quod quidem a grecis uel uerbum rationale, uel ratio uerbalis uocatur, λόγος enim & ratio dicitur & uerbum. Siquidem uniuersitatis opificem & naturę dispositorē Zeno ille uetustus autor Logon nominat, & Hermes philosophorum antiquissimus ad filium scribit (Nam sermonem ex sermone interpretabor in causa tam necessaria) Est enim inquit O fili arcanum uerbum sapientia, sanctum sancti solius domini omnium & præintellecti, quod effari supra hominem est. Hoc uerbo constare Plato uniuersa quæ in mundo fiunt in Epinomide uoluit, cum

h

DE VERBO MIRIFICO

cum de diuinorum consortio & æqua dignitate sic differuit, & nos honores inquit reddamus, nō alii annū, alii mensem, aliis nullā sortem destinātes, nullum ue tempus in quo suum circulū percurrit ipsum complens mundū, quē ordinauit uerbum omniū diuinissimū. Quod scilicet quidem admiratur primum, deinde amorem concipit eius discēdi quantū mortalis ferre potest natura. Necq; uero illud ipi iudicabitis uerbū nostro more, ut sit aeris inter dentes fracti nuncius, qualem esse uocem mortalium describunt. Quod si utiq; fragilia sempiternis, terrena supercoelestibus, humana diuinis comparare oporteat, saltem uerbum hominis internū, quam supremam in nobis rationem appellatis ex mente progredientē, necq; cum mente omnino idem, necq; omnifariam ab ea diuersum illuc cōferri patiendū est. Humana etenim ratio ex mente profluens, haud ab re a suo intellectus fonte aliena censebitur, sed cum mentem secum in propatulum educit, aliud quicquā nequit a mente uideri. Natura itaq; mentalis substantiæ cum sit eadem, ex subiectis officiis existimatur diuersa. Huius instar adumbratæ imaginis in augustissime deitatis penetralibus arbitrari licet, ipsum paternę mentis uerbum siue rationē quia per se queat subsistere. Iccirco a patre alterari a quo simul existentiam habet. Atqui cum uniuersa quæ in deo uel circa deum esse contemplamur in seipso plane ostendit, tum illud ipsum cum substantia mentis paternæ idem affirmamus unumq;. Nec est aliud usquam quod inter deum dicentē & deū uerbū distantiam indicat nisi sola prolacionis natura. Nam paria immo eadem in utrisq; cætera sunt. Vterq; deus, uterq; æternus, uterq; igit̃ ante omne tempus. Hic semper protulit, hoc semper prolatū est, æquipotens proferenti uerbum, & proferens uerbi pater, quod Plato ipse nō deses scrutator diuinorū in Epistola ad Hermiam & Erastum & Coriscum religiosi literis insinuat, quando ad finem usq; sic ait, Hanc epistolam omnes uos quippe tres existentes legere decet, potissimū uero tum simul congregatos. Sin aliter at saltem duos cōmuniter pro uiribus q̃ maxime fuerit possibile, deniq; uti confederatione & lege propria ut æquum est, iuramento interposito nō sine elegantii studio & eius studii sorore disciplina, testando deum rerum omniū ducem cum præsentiū tum futurarum, ac ducis & causæ patrem dominū quem si recte philosophemur cognoscemus. Nonne aperte uidetis quod in Epinomide uerbum docuit Plato mundi ordinē disposuisse, id hoc in loco deum causam & ducem rerum omniū uocari & habere patrem. Est ergo filius uerbū cuius pater dominus nominatur. Veniat nunc uelim nobis in mentem eius sermonis quem Baruchias heri circiter meridiem & docte simul & copiose fecit, quo nos instituendo prudenter adorsus est de nomine ineffabili, solum deo summo proxime conuenienti, perhibens interpretes loco Tetragrammati dominū posuisse, quoniam in nulla lingua parem illi dictionem inuenirent. Iungite si uultis & eam orationem quam ego ipse nudiustertius habui. In qua memini me uobis affirmare Thaletem & Pythagoram & Platonem in hebraicis quoq; disciplinis erudiendos Syriam perlustrasse, unde non pa-

LIBER TERTIVS

rum suis literis contulerint, eius hic uestigium cernitis. Dominum uocat Plato dei omnium rerum & ducis & causæ patrem. Deus itaq; ille omnium & dux & causa præsentium & futurarum, quia mundum ordinauit, quis iam dubitabit quin uerbum sit illud diuinissimum iuxta Platonem, quo foelix quisq; futurus sit qui in admiratione, amorem & perceptionem eius rapiatur? Verbum igitur filius domini est, quapropter & deus & dux & causa mundi est. Sicq; pluribus uocabulis & a multis uarie ac ab aliis aliter nominatur. Sed inter tot illius diuinissimi filii nomina unum extat ad miracula electissimum in quo summo patri plus complacuit. De qua re nos ipse per uaticinium in suo spiritu fecit certiores. Audite obsecro Esaie sacrum oraculum, Puer natus est nobis & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum eius, & uocauit nomen eius mirificum. Quod si tot & tam uaria illius sint nomina, querarius oportet accurate quodnam sit ex omnibus illud insigne nomen quod pater appellauerit mirificum. Dicitur enim a Ioanne Unigenitus filius qui est in sinu patris. Primum, Filius tametsi & cæteris hominibus accedat, tamen huic diuinissimo uerbo magis proprie, mortalibus uero iniquius conuenit. Hic enim est idem q; pater & non solum illud sed etiam inde. Nam pater est qui essendi secundum similem sibi ipsi naturam initium præbuit, filius autem qui natus ab altero essendi originem sumpsit, quare additur unigenitus quod isti filio est maxime proprium & peculiare & suum, non tantum quia unus de uno sit genitus, sed etiam q; unice atq; uno modo & multo secius atq; corporea natura. Decernatur deinde quid nobis sinus patris uelit esse. Et recte prius qui est dicitur ut eius cum patre coeternitatem cognoscamus, qui Moyse præcepit, Sic dices filiis Israel, Qui est misit me quasi ab eterno sit in illo filius tanquam in sinu. Idcirco subdit, Qui est in sinu patris. Quo sermone intimam filii ex patre natiuitatem declarat & perquam familiarem. Hunc alio nomine maximum Dauid appellat quando ad patrem ita loquitur, Vt quid auertis manum tuam & dexteram tuam de medio sinus tui? ergo & manus in sinu patris est filius, & in sinu filius est manus patris, per quam fecit omnia, qui ait, Ego ipse ego primus & ego nouissimus. Manus quoq; mea fundauit terram, et dextera mea mensa est coelos. Nec omittam uobis ostendere certitudinem causæ. Quod enim ex patre manus ista sumpserit exordium de psalmo ceteresimo octauo prompta est ueritas. Sic enim propheta optat, Adiuua me domine deus meus, saluum me fac propter misericordiam tuam, & scient quia manus tua hæc, & tu domine fecisti eam. Sed q; pater & manus eadem sit unaq; substantia & unus deus & idem dominus, facile aspectu erit in psalmo quadragesimo tertio, si Hebræorum more uersus legatur. Ait enim, Tu es manus tua, gentes disperdidisti & plantasti illos. Nam quod illic parum longe comitat de illuminatione uultus, non mediocriter trinitatis diuinæ arcanum est. Redeamus iterum ad filium a latinis uerbum, a græcis multo significantius & fortasse rectius logon dictum. Est enim λόγος & ratio, & definitio, & uerbum, et sermo. Itaq; post impetratam ueniam nostra fragilia diuinis inseramus.

DE VERBO MIRIFICO

Nam ut humana ratio ad mentem, sic subsistens dei ratio ad patrem sese habet, non tantum propter impassibilem utriusque generationem, uerum etiam cohaesionem. Nec enim absque mente ratio erit, neque mens ulla sine ratione. Verbi autem officium cum sit interiora mentis enūciare, ut in libro de interpretatione Stagirita arbitratur, ac de penetralibus cogitationum secreta depromere uoluntatemque pandere loquentis, ea propter & filius iste uerbum patris aptissime censetur, Quoniam deum nemo uidit unquam inquit Iohannes, At unigenitus filius qui est in sinu patris ipse nobis enunciauit, Magni consilii nuncius, ideo siue angelus cognominatus qui mortalibus supercoelestia dei meditata reuelauerit. De diffinitione haud clam uobis extrat eius illam esse conditionis debere quæ totam rei diffiniendæ naturam quodammodo euiscerare uideatur. Ratio autem quam nomen significat iuxta metaphysicam Aristotelis editionem est ipsa definitio. Ad istum proinde modum, hoc diuinissimum & substantiuum uerbum, immo supersubstantialis ratio dici iure queat naturæ paternæ quædam euidens demonstratio, cuius totum adæquatum uniuersaleque generatum, tacita generantis & certa descriptio fuerit per quam cōfestim notiori intuitu eum cognoscimus, quem paulo ante ignorauimus. Ergo qui uidet me inquit, uidet et patrem meum, aspectum eius cernendi uocās intellectus cognitionem. Est enim oculus animi mens ipsa. Eiusdem igitur uisio erit rerum noticia, quæ maxime tum innotescit cum tota substantia breui sermone fit aperta quem dialectici terminum appellant. Si enim hoc est gigni scilicet ex substantia generantis produci genitum secundum naturam simile, profecto non erit iam occultus pater cui filius ostenditur, qui patris imago perfecta est, quam Paulus literis expressit Colossenses hortatus, ut gratias agant deo & patri qui transtulit nos in regnum filii dilectionis sue qui est imago dei inuisibilis. Atqui oro uos sapientes uiri quo iam pacto aut quomodo inuisibilis rei aliqua constabit imago, quibus circumductionibus quibus lineamentis, qua effigie, quo colore imitabitur exemplum id aliquid quod nemo uidit unquam, quod nemo nouit nisi filius. Sed considerate quod sequitur, Nemo patrem nouit nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare. Est ergo imago uiuens & uolens ipse filius, non ab Apelle coloribus assimilata non a Pyrgotele coelata, non ære a Polydete ducta, non cuiusquam artificii coagulo fusa, celte sculpta, acu picta, limo cæraue ficta, non sicut Didonis optatus & imaginarius ille paruulus Aeneas qui patrem tantum ore referret, non sicut Seth ad imaginem Adæ genitus, nec ut cæteri nostræ propagationis filii quos matres cupiunt esse maritis effigie quam simillimos. Paternitas enim & primo & uerius de diuina generatione dicitur, de nobis et posterius & umbræ cuiusdam modo, Scribit namque Apostolus Ephesiis, Huius rei gratia flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in coelis & in terra nominatur. Sane in istis mortalibus quod imitatur suum exemplar, aut non est unius cum eo substantiæ quauis sit æqualis figuræ, aut si forte unius fuerit, non tamen in reliquis omnino erit uirtute

LIBER TERTIVS

idem, consilio simile, effectū æquipotens, motu par. Illa uero diuina effigies tam est proxima patri q̄ quod est maxime adeo ut rectius idem q̄ imago dicenda esset. Vbi autem imago est identitas homouosios, ibi res ipsa cernitur tota in effigie. q̄uis in sua natura uideri tangi ue nequeat. Imaginē quoq; hāc ipsam summo patri consubstantialē sigillum quandoq; nominant, eadem qua supra interpretatione. Quod enim annulus operatur in sigilli forma lineariter cum tempore, id hic pater in uerbo suo exprimit substantialiter cum æternitate, ac longe item excellētius. Sed de charactere quoniam etiam hoc nomine ornatur filius alia mihi opinio erit, qualē mox uobis quia me in multiloquium non modo coniecit aut commendauit, uerum etiam tradidit mea temeritas, uel ut uerius loquar, nimia fortassis de uestra erga me humanitate confidentia, tamen utcūq; sit exponam libenter, si prius hoc uos commonuerō, trifariam uniuersa diuinissimi & mirifici uerbi nomina intelligi oportere, pro eius diuersa conditione cuius sunt nomina. Esse namq; uerbum et uniuersitatis causam, & deum & naturæ dispositorem, deinde in principio fuisse apud deum ut manus in sinu patris, de superiori sermone quanquā breuī, tamen aperto ut arbitror palam uobis innotuit. Nūc etiam haud ignorare fuerit reliqui, quod in rem nostram de miraculis conficiendis, omniū q̄ maxime futurum est, eūdem deum dei patris uerbum de sui ipsius spiritu a patre procedenti, tandem ex incorrupta uirgine superioribus annis esse incarnatum, q̄d multis ante seculis prophetarū uaticinia sic fore prædixerant. Legamus Hieremiæ oraculum, Quia creauit dominus Tetragrammus nouum in terra, foemina circundabit uirum. Hoc est stupendum, hoc nouum, hoc admirabile q̄ sexus foemineus absq; concubitu sine uiri complexibus sed deo solo non faciente modo sed & creante non embryonem sed uirum perfectum in utero gessit & utero circundedit. Propter quod inquit Esaías, Dabit dominus ipse uobis signum, Ecce uirgo concipiet & pariet filium, et uocabit nomē eius nobiscum deus. Quid em̄ aliud propheta uoluit eo sermone Immanuel exprimere, præter hoc solum uidelicet incarnatum uerbum, ut quia uerbum est, deus sit, quia nobiscum conuersatur appareat incarnatum. Aliter em̄ nullius frugi signum esset a rege tantopere petendum, aut quo deum tentasse non frustra crederetur ueritus, si pro sua tantum diuinitatis natura deus qua coelum & terram adimplet, nobiscum fuisset conuersari pollicitus. Nullus enim locus deo uacuus est, sed tria erant in isto præcellenti signo nequaquā absq; ingenti hominum admiratione pensitanda. Principio quoniam conciperet uirgo, deinde q̄ pareret uirgo, postremum q̄ inde natus & deus esset simul & homo, quæ singula etiam hebræis malignantibus & inuitis ita significari deprehēsa sunt. Testis erit uniuersalis maiorum nostrorum ecclesia, qui tantæ rei præsentēs fuerunt, & theanthropum illum, id est deum hominem pedibus sequuti sunt. Quare Ioannes illius discipulus per Epistolam ita diuulgauit. Quod erat a principio q̄d audiuius, q̄d uidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de uerbo uitæ,

LIBER TERTIVS

& uita manifestata est, & uidimus & testamur & annunciamus uobis uitā æternam quæ erat apud patrem & apparuit nobis. Et non solum ea tantum de causa tam supereminens illud datum a deo signum æstimatur & tam admirabile, quia nobis apparuerit obtutu corporeo atq; adeo in corpore humano quasi non idem & angeli quondam patribus ostenderint cum quibus & humaniter conuersati & confabulati sunt, & ipse quādoq; dominus deus, Sed quoniam humanæ substantiæ totam massam aduentu suo tinxit, haud secus atq; præstantius fermentum aliquod integram conspersionem & lata quælibet suffire dicitur. Hoc illud est qd omne miraculum excellit, quod iure maximi pendimus, quod præconio indefinēti prosequimur. Deitas namq; huius diuini hominis, id est incarnati uerbi unita toti fermento, id est nostræ naturæ intantum suffitu suo nos sublimauit, ut proaudrum & uitæ condemnationis obice sublato, per eius nomen filii nos fieri diuini & inter deos referri possimus. Habetis igitur tres status uerbi, Est deus, est filius, est incarnatus. Pro quibus singulis religiosissimas appellationes in sacris literis comperimus, uel negantes, uel aientes. Nulla enim re alia certius deum q̃ aut priuatiua particula, aut uocabulo negatiuo enunciamus, quanquam neq; id quidem certum est, cum ipse quoad suam substantiā attinet, nulli sit nomini subiectus, quicquid enim aientia symbola de deo asserūt, id totū neq; sua essentia neq; natura est, sed qd proxime circaq; ipsam esse creditur. Vnde illud Hermetis, Quoniam eius nomen non potest humano ore dici, quod effari supra hominem est. Nec nō illud in reuelatione nostri theologi, Et in capite eius diademata multa, habens nomen scriptum quod nemo nouit nisi ipse, et uestitus erat ueste aspersa sanguine, & uocabatur nomen eius uerbum dei. Quo in loco non obscure nos erudire poterit istius exulis sacratissima diuinitatio de hoc dei filio, & quando nomen habeat proprium & quando nō habeat. Hic enim opto ueniat in memoriam nostram Baruchiae oratio qua primam ex deo emanationem asserbat, quod iuxta Hebræorum philosophiā Kether uocatur, id est diadema & regia maiestas. Ea enim quia summa est et amplissima, iccirco multa continet in se diademata quæ sunt in capite, hoc est multiformi sapientia eius. Primus igitur is tantæ maiestatis exitus a patre luminum, quoniam est ineffabilis, peculiare uocabulum sortiri nequit, In spiritu enim Esaias exclamat, Generationem eius quis enarrabit? Nam si propheta non enarrabit, quis enarrabit, cum nihil de diuinis nisi prophetico spiritu, id est per reuelationem in nos superne prolapsam sentimus? Quare paulo ante, Brachium (inquit) domini cui reuelatum est: Iam manifeste constat ex superioribus quidnam manum esse siue brachium sanctæ proferant literæ, utpote aliud nihil in deo q̃ substantiam, cuius natura per se subsistens, semper cum altero & ab altero pendeat. Sicut enim semper integer nunquam mancus pater, ita nunquam sterilis fuit sed semper genitor, quoniam semper pater. Genitor autem absq; tempore, igitur perpetui filii perpetuus pater. Talem nos discretionem sub obscuro cogitationis nubilo mente concipimus.

At quæ per speculum in ænigmate ac ex parte uidemus, nullo nimirum possumus commensurato, claro ac integro proferre uocabulo. Quare diademata gestans in capite nomen habet in Apocalypsi quod nemo nouit nisi ipse, quod de proprio adæquato & totam rei diffinitionem comprehendenti nomine merito dictum est. Hoc enim & de tota trinitate nemo nouit neque angeli, nisi quantum de se diuinitas ipsa prodidit gratuito pro nostri mensura, non quanta est, sed quanta capimus. Satis ne cernitis diademata ferentem carere apud nos æquali nomine. At sanguinolentam uestem indutus uidetis ut incipiat ab hominibus uocari filius dei? De filio enim nihil stabile, nihil firmum nihil cognitum ante incarnati uerbi aduentum, & eiusdem aspersum sanguine indumentum tenuimus. Quantum prophetis, quantum philosophis, quantum poetis docti eramus, totum fumo & caligine plenum iudicauimus. Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis, filius meus es tu ego hodie genui te. Et egressus eius ab initio a diebus æternitatis. Et lapidem quem reprobauerunt ædificantes factus est in caput anguli, Ademum factus est iste, aut uerius a domino fuit iste, hoc est mirabile in oculis nostris. Immo hæ sunt tenebræ in oculis nostris, hæc ænigmata, hæc dubia oracula. Quis enim in illo mihi seculo tunc ostendisset patrem & filium in lapide, quem sancta scriptura Aben hebraice protulit? Constat uero, ab, in ea lingua patrem significare, & ben filium, quæ tres literæ in duas syllabas cōnexæ Aben, id est lapidem conficiunt. Hoc mysterium est, hoc secretum est, quod arbitror tunc non sensissem, Dauus non cedippus fuisset. Similiter in uerbo Bra quod est creauit, & quo in principio Moyse liber incipit eum nodum in hoc scirpo non quæsissem ut eiuscemodi literas essem rimatus, in quibus. A. patrem. B. filium. R. spiritum deprehenderem, aut simul illam ipsam Bra uocem, in principio primam esse syllabam coniicerem, quo argumento pateret uel trinitatem sanctissimam principium mundi fuisse, uel patrem in filio coelum atque terram creasse, quale hoc modo fit. Si quis enim ex tribus. Bra. literis ultimam primæ iunxerit, confestim. Ab. restabit quod patrem esse supra monstrauius. Deinde. B. sibi ipsi congenians, reliquum. R. addiderit, quod Bebar, id est in filio resonabit. Vocales namque ut nostis apud Hebræos in uersu literarum ut tales non collocantur. Postremo totam dictionem sumpsit. Is certe hoc integrum in unica syllaba late re senserit, uidelicet Pater in filio creauit. O rem mirandam, sed prophetalis spiritus uel diuini afflatus egentem. Ad hunc modum sunt infinita sacratissimis characteribus comprehensa, non solum præteritorum complementa, sed etiam futurorum certa præsagia, modo adsit qui ea non tam interprete tur quæ prophetet. Sic enim spiritus prophetarum æui præteriti futuris prophetis subiecti fiunt, quare ait Apostolus, Volo autem omnes uos loqui linguis, magis autem prophetare. Nam maior est qui prophetat quæ qui loquitur linguis. Et alii sunt uates, Plato ait in Timæo, alii uatum interpretes. Quia uero poetas quoque idem Paulus doctor gentium cognomento dignatur

prophetarum, etiam de poetis uel hoc dicamus. Quis ante uerbum incarnatum ausus esset Orphei mysterium de Nocte Coelo & Aethere, cuius tu quoque Sidoni nuper memineras, ad simplicissimam dei summi trinitatem applicare, ut de patre cum Orpheo diceret, Nox generatio uniuersorum, ergo nox pater est. Malachiam audite, Nunquid non pater unus omnium nostrum? Nunquid non deus unus creauit nos? Qui psalmis testantibus posuit tenebras latibulum suum, in circuitu suo tabernaculum eius. Nec id quidem super unius filii sui natiuitate satis dederit, nisi & in eodem noctis orphico hymno sequeretur, Nox quae lucem emittis. Quapropter ad deum patrem prophetas sic uota sua dirigit, Emitte lucem tuam & ueritatem tuam, ipsa me deduxerunt & adduxerunt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua, id est ad te patrem cuius tabernacula ut ante apparuit sunt tenebrae & latibulum, ambo ipsi me tam filius tuus in gazophylatio locutus, Ego sum lux mundi, & spiritus ueritatis qui a te patre procedit, ut est apud Ioannem, deduxerunt & adduxerunt in sublimem contemplationis genus. Sic enim montem dicimus quem Moyses ad deum ascendit. Vultis longe clarius apostolum audire docentem. Quoniam deus qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem notitiae claritatis dei in persona Iesu Christi. Nam ita noueritis uerbum incorporatum posthac apostoli more appellari, cui addidit prosopeon, id est personam quod esse uoluit trinae discretionis signaculum. Pergite nunc Orphea ueterem poetam, de coelo etiam quid canat accipere quem pariter omnium parentem uocat. Si nox genuit omnia ut prior hymnus demonstrat, genuit & coelum, erit igitur coeli parens nox. At non sicut communis uniuersorum parens, sed sicut de se coelestem emittens lucem. Vnde olympus iccirco coelum quasi ololampes dicitur, quia totus luceat quem mox Pangenetora, id est omnium genitorum Orpheus appellat, qua bonitate amplissima cum nocte omnium opifice conueniet. Nam ut uniuersorum nox esse generatio, ita & coelus iisdem carminibus omnium genitor praedicatur, ut uerum sit quod Dauid cecinit, Quia tenebrae non obscurabuntur a te, et nox sicut dies lucebit, sicut tenebrae eius, ita & lux eius. Considerate modo consubstantialem noctis & lucis aequipotentiam. Sicut enim tenebrae eius, ita et lux eius. Vterque creator omnium, uterque deus, uterque lumen, pater in filio, & filius de patre ut lumen de lumine & candor lucis aethernae. De quo Ennius noster, Aspice (inquit) hoc sublime candens quem inuocant omnes Iouem. Non de Stygio sed coelesti Ioue loquutus est, quemadmodum & Euripides his uersibus. Vides excelsum, qui illum infinitum aetherem & terram undique complectitur humentibus ulnis, hunc crede Iouem, hunc arbitrare deum. Hic est ille sublimis candor, de quo nos Ennius docuit, quem ueteres Diespitem & Lucecium nominarunt, propter diurnam lucem. Vnde a nostris sol quoque dictus est, ut Malachias ait, Orietur uobis timentibus nomen meum sol iustitiae. Quem in Pathmo Ioannes per reuelationem uidit, Et erat facies eius sicut sol, lucet in uirtute sua, & dixit, Ego sum primus & nouissimus

LIBER TERTIVS

& nouissimus. De coelo igitur nostro quem in Orphico mysterio filium opⁱnabimur, simile canitur in eius hymni uersu altero, Natiuitate senex, principium omniū, omniūq; finis. Quinimmo & de Ioue pariter sic dicit, Primus genitus est Iupiter, & nouissimus & princeps fulminū. Huius autem uos ipsi causam nostis, quoniā quidem deus filius est, & cum sit deus nihilominus homo natus est. De quo ad Corinthienses scribitur, Primus homo de terra terrenus. Secundus homo de coelo coelestis. Facilis est de æthere coniectura, quē Orpheus Pyripnon, id est igneum spiraculū nominat. Cuius hymni uersum primum ita interpretor, supplicat enim ætheri hoc modo exclamans, O Iouis augustalem habens potestatem semper insuperabilem. Nonne iam cernitis æquipotentiam? Cernitis Iouialem unionem, id est cum coelo consortiū. Nam iuxta Termaximū Hermetem Iupiter est coeli V^sia, id est essentia, per coelū Iupiter omnibus prebet uitam. Quare illum Zina græci iusto uocabulo nuncupant. Zin enim uiuere dicimus. In ipso (inquit theologus noster) uita erat. Vel Dia quoq; sicut apud Platonem in Cratylo, quod significat præpositionem per. Omnia namq; Dia, id est per ipsum facta sunt. Is complectitur suis humentibus ulnis & spiritum & corpoream naturam, id est ætherem & terram Euripidis sententia quam ante audistis. Cum enim sit aqua uitæ unigenitus dei filius uelut sacra tradunt eloquia, descendens sicut pluuia in uellus, & sicut stillicidia stillantia super terram, clarum est illum complecti suis humentibus ulnis, suo splendenti fluuio, suo illo effluxu, ex paterna manante substantia ætherem, id est illum cuncta intus alentem spiritum & igneum uigorem, ut ait Virgilius, & coelestem originem non ab eo coelo quod corporeis cernimus oculis, sed ab inuisibili, hoc est diuino filio & ex seipso coelorum procedentem. Ob hunc itaq; complexum Hebræi coelum Schamaim nominant, quasi Elchumaim, id est ignem & aquam. Aether namq; dicitur quasi æthaer ex ætho, id est ardeo, & aer id est spiritus, nomen iuxta græcorū grāmaticam, ardentem spiritum significans. Ex nocte igitur secundum Orpheam coelus nascitur, ex coelo procedit æther. Et fuit uespere & mane dies unus. Res miraculo simillima uixq; credibilis uel potius incredibilis, nisi dei uerbū esset incarnatum, quod nos in tantis mysteriis instituisse. Vnum fuit quod simul erat & uesper & mane & dies, triduo antequā sol & luna & stellæ nascerentur. Vna lux erat in mane & uesper & diem discreta, quæ idem cum eodem dispositore fuit, qui dixit, Fiat lux. Considerate uerba, librate mysteria. Verba hæc sunt, In principio creauit deus coelum & terram. Ecce breuissimū totius creationis summarium. Sed quid fuit quod factum est, & quid fuit in principio antequā quicquā factū est, & quo erat modo id quod fuit in principio, & quis aut qua cōditione is iam fuit qui genuit principiū. Inde sequitur, Quia terra erat uasta deformitas. Deniq; coelum, quasi uestimentum quod terram ambibat atq; celabat, & tanquā proximus amictus palliabat. Vocabaturq; abyssus, ut psalmo centesimo tertio, Qui fundasti terrā super stabilitatem suā, nō inclinabitur in seculū seculi. Abyssus sicut uestimentū amictus

DE VERBO MIRIFICO

eius. Supra cœlum erat tenebra, post tenebram aqua, super aquam spiritus domini. Fecit itaq; deus dicendo coruscare uerbum & fuit lux, Et diuisit lucem a tenebra, appellauitq; lucem diem, & tenebram noctem, & fuit uesper & fuit mane dies unus. Enimvero tenebra & uesper Orphicam noctem pre se ferunt. Lux & dies, cœlum. Mane uero ætherem. Antiquissimi namq; latinorum manum idem quod clarum dicebant, quomodo græci æthron. Inde mane deriuatum est. Progreditur quidem ex nocte dies, & mane ab utroq; pendet, sed non modo ante cœli & terræ creationem, uerumetiam ante omnem æternitatem. Hæc nobis iccirco exciderunt ore nimis forsitan temere, attamen disputationis nostræ gratia, ut uidere uideor satis opportune, quatenus ne ullum fuisse tempus patrum memoria putetis, quo hæc & plura id genus maiores nostri tam accurate, tam proprie ac cū tanta opinionum firmitate potuissent ante filium incarnatum extricare. Post uero q̄ illud uerbum dei aduenit in hanc nostram carnem ut homines illuminaret, tum aperti sunt mentis nostræ oculi, ut multa diuinitus ante promulgata, nunc ferme clarius suis autoribus cognoscamus, præsertim quæcunq; ad diuinitatem uerbi attinent. Sed rursus ad eius nomina transeamus, ex quibus legere unum oporteat mirificum, in quo solo mortales nos in natura constituti supra naturam, supraq; fatum dominemur, & monstra, portenta, miracula, diuinitatis insignia conficere possimus. Atq; ut intelligatis uarie illi uerbo tributa esse nomina, commemorandum fore censui quæ sunt ei cum patre & spiritu communia. Deinde quæ putantur suæ diuinæ subsistentiæ propria, tertio quæ carnis, postremo quæ incarnati. Principio hic tu mecum Sidoni quantam hesternæ suæ oratione commoditatem Baruchias attulit non poteris non admirari. Vnum hoc scio mihi quidem gratulaberis qui me tanta nominum enumeratione leuatum cernes. Omnia namq; diuinam & ineffabilitatem, & essentiam, & abstractionem, & relationem præter discreta & uirtutem & operationem & similitudinem, & quicquid supremam naturam sequitur aut cohæret significantia, de filio quoq; dei cuius nomen est mirificum, & simul de tota trinitate prædicantur, quæ hōc modo inuicem duximus segreganda, ut alia eorum quæ non quid natura diuinitatis existat. (Hoc enim secundum humanam institutionem foret impossibile) sed quid circa ipsam sit indicare uidentur, ea quidem ad essentiam quam tu mi Baruchia quantum mea ualebit sententia copiose abundetq; absoluiisti. Alia uero ad uariam dispensationis procurationem referamus. Nouissima hæc radix in duos exurgit ramos, in rerum absq; corpore gerendarum dispositionem, & in carnis sumptæ, id est hominis affectum, Priora communiter, posteriora proprie uerbo tribuuntur. Nam Vñas uniuerſa quæ añ unitum illi corpus uocabula congruunt, supersubstantiali & uni trinitati sunt communia. Igitur quæ sunt essentiæ relinquentes tanquā de eis hesternæ disputatione satis edocti. Nunc recitare summam illa tentemus quæ dignitatem & potestatem creduntur imitari, Etenim qui est, & ego ipse, & ignis consu

LIBER TERTIVS

consumēs, & Tetragrammaton quod ineffabilitatē significat, per te satis Baruchia mihi exposita uidentur, & peritiori studiorū tuorū acrimonia, q̄ qua ego sim præditus quæ tu substantiæ putasti. Negare uero nō possumus quin imperatoriā maiestatem Dominus significet, & Rex, & Deus, si Damasceno Iohanni obsequimur. Gregorius certe ille Nazianzenus inter ea collocat, quæ ad aliquid referuntur. Legimus enim Dominus dominantī, & rex regū, & sanctus sanctorū, & deus deorū, Solū On, id est qui est, potissimū per se esse dei nomen arbitrat. Et quanq̄ deus a theos immutatū uocabulū grammatici tradunt, quod ab Aethin iuxta Platonē, id est ardere delapsū creditur, quoniā deus ignis consumens est, unde queat substantiæ nota uideri, tamen nō est eiusmodi, quod esse aliquid secundū seipsum explanet sine alterius comparatione. Dixit enim dominus ad Moysen, Sic dices filiis Israel, Dominus deus patrum nostrorū, deus Abraham, deus Ishac, deus Iacob misit me ad uos, hoc est mihi nomē in æternum. Expectabit ergo uox ea quosdā alios quorū sit deus, ut dominus subditorū est dominus, & rex inferioribus præfectus est, ita solus, altissimus & excelsus. Ego dixi dii estis & filii excelsi omnes, & sublimis habitans æternitatē. Causa & princeps & dux, & primus & nouissimus, & Alpha & ω, & principium & finis, & caput, & oculus hominis, singula hæc ad aliquid intelliguntur relata. Virtute uero sua deus est admirabilis, omnipotens, magnus, terribilis, uiuens, uidens, æternus, antiquus dierū, permans, fortis, uita sempiterna, & dominus uirtutum. Energiam item Deus præ se ferre quibusdam iudicatur, qui theos a thein, id est percurrendo, mouendo, penetrādo deriuare solēt. Quapropter in Exodo loquitur dominus Noli adorare deum alienum, dominus zelotes nomen eius, deus est æmulator. Sed et ex aliis operibus quæ Dionysius causata, Nazianzenus quæ assūt, appellat, ipse quoq̄ deus cognomenta possidet. Ex magnitudine profecto pulchritudine factorum contingit rationabiliter opificem æstimari. Non enim summus creator ex sua substantia quæ formam non habet, sed ex his quæ assunt & ipsis rebus effectis facile nobis manifestus fit. Hoc pacto dicitur, Faciens mirabilia, uir pugnator, conterens bella, protector, uiuificus, pater omnium, creator, redemptor, saluator, & id genus reliqua. Similitudo sequitur quæ late patet, & quædam ex pluribus collationibus peruenit, ut ex uniuersis bonis uictualibus, corporalibus, rationalibus, legalibus, mentalibus, angelicis in unum autorem coniectis appelletur pelagus bonitatis, & ex omnibus uiuendi conditionibus in unam originem coactis dicatur fons uitæ, & ex omnibus candoribus, splendoribus, luminibus, uniuersaq̄ luce in unam claritatem intrusa nominetur sol. Scripsit enim diuinus philosophus, qd̄ sensibilibus sol est, id est intellectualibus esse deum. Alterum similitudinis genus collatione unius ad unum & paris ad par sumitur, quemadmodum si ad claritatem solis diuinissimam trinitatem comparare uelim, iam quoduis illius lumen ad quamlibet huius subsistentiam conféro. Sic enim hypostasim ut apertius post hac audietis appellare consueui, maxi-

[illegible]

•

LIBER TERTIVS

mus peculiari ornamento explicabunt, quemadmodū unigenitus in sinu patris, de quo ante locuti sumus, & character hypostaseos eius de quo loqui promissimus. Pro eo plane in Paulo sic hodie legitur, Qui cū sit splendor gloriæ & figura substantiæ eius, ea forsitan consuetudine, qua hypostasis a substando substantia, & non a subsistendo subsistentia per quosdam traducitur etiam doctos homines, quod ita interpretandū esse in libro de duabus naturis, qui fertur Boetii instituimur. Quāq̃ is demum Aristotelis uolumina in latinum uertens, Viam similiter nōminat substantiā, suaq̃ ipsemet præcepta transgreditur, quæ quidem mobilitas haud exiguam plurimorū oculis obfundit nebulam, ut uarietatem fere nulli hanc theologiæ latinæ studiosi æquo animo ferre ualeant. Estq̃ tedio plenum uel potius odio, diuersas conditiones uniuoca explanatione interpretari, præsertim in re non oratorio fūco & sermonū flosculis ornanda, sed robore ueritatis & firmitudine disciplinæ. Vos quid sit negotii obsecro attente ac impigre audiat. Deceuit reipublicæ christianæ senatus populusq̃ fidelis ita sentiendum, ita profitendū fore, q̃ unus solus sit uerus deus æternus, immensus, incommutabilis, incōprehensibilis, omnipotens & ineffabilis pater & filius et spiritus sanctus, tres quidem personæ sed una essentia, substantia, natura, simplex omnino. Hæc ipsa senatus consulti uerba sunt, hoc est ius, hoc edictum, hæc iustæ religionis uera lex qua docemur unum idemq̃ penitus esse substantiam, essentiam & naturā. Hypostasis uero in summa diuinitate nō mediocriter diuersa est, unius enim & solius essentiæ, naturæ, substantiæ. Tres sunt hypostases quas latine uel ille idem Boetius personas transtulit, & in una simul hypostasi duæ constant substantiæ. Non igitur uel idem dictu uel eodem modo erit hypostasis & substantia, sicut neq̃ persona & substantia. Fides autem catholica hæc est, ut unum deum in trinitate & trinitatem in unitate ueneremur, neq̃ confundentes personas, neq̃ substantiam separantes, in quo cognoscimus aliter significare substantiā, aliter hypostasim. Pater enim ab æterno filium generando suam substantiam ei dedit ac nihilominus retinuit, & filius nascendo substantiam patris accepit, sed neq̃ hypostasim suam neq̃ personam propriam uel ille in hunc transtulit, uel hic ab illo assumpsit. Sunt enim ambo & duarū hypostasium & duarum personarum, at uero unius ac eiusdem substantiæ. Quapropter facile crediderim Hieronymum isto in loco pro hypostasi nō substantiam sed magis subsistentiā traduxisse, potissimū in causa tanti ponderis, ubi nō minima latere differentia inter hypostasimprehendit & Viam; Quam in Lucæ primo uolumine ac eius libri capite quinto decimo, pariter & recte substantiam uertisse reperitur, est enim nostro more Viam substantiā at hypostasis subsistentia nominanda, ut cum dicat Apostolus, Character hypostaseos nos intelligamus figuram subsistentiæ. Quo modo nāq̃ uerbū, character, signaculum uel figura sit paternæ substantiæ quod nō similiter sed uere illa ipsa est tota patris substantia, præterq̃ id nihil aliud? Igitur si character ab eo alter est cuius enūciat formam, Chrysostomo testante, necesse fuit

LIBER TERTIVS

characterem paternę hypostaseos, hoc est subsistentię dici filium, non autem Vñas, id est substantię signaculũ. Pater enim generando signauit personam filii, sicut annuli signatorii figura exprimit formam sigilli, uelut ipse de seipso docuit, Operamini ait non escam quę perit sed quę permanet in uitam æternam, quam filius hominis dabit uobis, hunc enim pater signauit deus. Nominatur præterea splendor claritatis seu glorię, quia lumen de lumine quasi cõmunione indicans unius essentię, quo nobis uerius duæ innotescant subsistentię. Imago autem siue Icon quãuis tota patris sit ostensio, ut non multo ante momento patefecimus, minime tamen secundũ rem accipienda est sed cum re, quippe non artificialis sed naturalis nata sine tempore, causa æternitatis. Sequitur, Dei uirtus & dei sapiëntia, quo illum sermone sol noster Paulus ad Corinthios scribēs cognominat. Nos inquit prædicamus ipsis uocatis iudeis atq; gręcis christum dei uirtutem & dei sapientiam. Omnem enim in se uirtutem supreme habet & præhabet ut omnis uirtutis autor, & omnia per uirtutem firmissimam non limitatam producens. Quam cum mentis suę oculis esset contemplatus propheta exclamauit, Exaltare domine in uirtute tua. Quid dicemus de sapientia eius, cuius stultum sapientius est hominibus? Est enim plenus omnis sapientię & intellectus, & sapientię eius nõ est numerus. Sed & super omnem rationem & mentem et sapientiam supereminenter locatus, omnis sapientię largitor, & omnis intelligentię causa, & ex capite dei progressa est. In eo nancq; omnes thesauri sapiëntię & scientię sunt absconditi. Porro quoniam seipse uiam, ueritatem & uitam nominat dei filius, decebit utiq; religioso nos cultu ea uocabula uenerari quę sint omnipotētis opificis proxima signa, in summam animi nostri beatitudinem nos sollicitantia. Beati (ait propheta) immaculati in uia. Nanciscuntur enim dei uisionem in corde mundo, quę est sola hominum beatitudo, sola foelicitas, quę per hanc unã uia nobis conceditur. Audiamus ab ore ipsius, Nemo inquit uenit ad patrē nisi per me. Via igitur qua itur ad patrem filius est, & propterea uita est, quoniã hæc ianua, hoc iter, hoc ostium nostra de patre scientia & cognitio est, ueritas ergo est, aliter enim error esset, non scientia, non cognitio. Adhuc etiam ueritas est, quia unus est, falsum enim plura non unum est, sed nouissima duo fortasse toti sunt trinitati communia. Filio autem uia suum uidetur & proprium uocabulum. Tales quidem in sacris literis plurimę continētur forme nominandi, specie dispares, genere laudabiles, quę in hanc metam uniuersę consonant, qđ dei uerbum id est filius ex substantia patris absq; principio solus genitus est unigenitus. Character & figura paternę subsistentię, splendor glorię, filialis hypostasis & persona uerbi, sigillum patris, lumen de lumine, Imago uel Icon, dei uirtus & dei sapientia, uia & ianua & ostium. Nunc restat quę humanam sequuntur naturam oratione perq̃ breui commemorare Verbum itaq; hoc tametsi est dei filius sempiternus, ex substantia patris ante secula genitus, tamen est nihilominus ex uirginis substãtia in tempore natus, perfectus deus & perfectus homo ex anima rationali & humana carne sub-

LIBER TERTIVS

sistens. Homo igitur cum sit nihil humani ab illo putetis abesse nisi peccatū quippe pro omnibus omnia factus quęcunq; & nos excepto peccato, quare hominis mores & cognomenta non abhorret, non dedignatur, non recusat. Filius hominis, pastor, pontifex, obediens, seruus, mandatarius, missus, nihil a seipso loquens, neminem iudicans, non dans sedere neq; a dextris neq; a sinistris, suam uoluntatem non faciens, ignorans consummationis diem, subiicienti omnia subiectus, pernoctans in oratione, orans in monte, rogans patrem, interrogans quo Lazarum posuissent, proficiens sapiētia ætate & gratia apud deum et homines, dormiens in nauicula, esuriens post ieiunia, fatigatus exitinere, flens, anxius, confortatus ab angelo, sitiens, baiulans crucē, crucifixus, mortuus. Iam ad carnem transeo q̄ & uermis fuerit & non homo, q̄ serpens in deserto, q̄ granum cadens in terram, q̄ uitis, q̄ ouis, q̄ agnus, q̄ sacrificiū, q̄ sindone inuolutus, q̄ sepultus. Vos igitur quibus est ea sollicitudo ea cura & qui miraculorum conficiendorū auidi estis, eligite ex hoc conuentu, de hoc exercitu, ex hac ferme nominū sacrorū legione, quo sit potissimum in eiusmodi operationibus utendum. Tum SIDONIVS. Ego inquit sacerdotiū hoc munus uolēs libensq; subterfugio ac in unum te transfero, qui hodiernę disputationi ordine præsides, aut si optabit Baruchias iste concedendum fuerit pulpito. Ego enim aliis ab ineunte ætate & a teneris unguiculis initiatus sum sacris, maiestatem nullam, neminem deum, nullum præstabilem noui, nisi quę uidemus clarissima mundi lumina, solem diei opificē, & lunam noctis decus, seu forte alia lucibula, quę uos sydera & stellas nuncupatis. Et post si quando penitissime religiosus esse uolui, occurrerunt inuisibilium numinum ea nomina quę duobus his uersibus est Ennius rite complexus, Iuno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars, Mercurius. Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo. Vel quę antiquissimus Orpheus ad Musę scribens amplius istis enumerat, Tellus, Proserpina, Liber, Spumigena, Hebe, Hercules, Nymphę, Pan, Memoria, Musę, Gratia, Horę, Annus, Latona, Dione, Curetes, Corybantes, Castor, Pollux, Themis, Nox, Dies, Fides, Iusticia, Rhea, Saturnus, Tethys, Oceanus, Aeternitas, Tempus, Styx, Pronœa, Dæmones cœlestes, aerii, aquatiles, terrestres, subterranei, ignicolę, Semele, Bacchus, Ino, Leucothea, Palæmon, Victoria, Adrastia, Aesculapius, Pallas, Ventus, Tonitrua, Mensis, Adonis, Eumenides, Hecate, alię quoque idem grauis autor in hymnis meminit. Inter legendum autem aliquādo dum cætera non urgebant prolapsus obiter in externa sum, & explorator in aliena castra irrepsi. Sic Euangelia christianorumq; libros legi. Et ego quoq; BARVCHIAS ait. Nam tuos illos dæmones Sidoni quanquā cum horrore ac tremore, tamen & legi nonnunquā & semper non tam legendos q̄ negligendos censui, eo q̄ a patria distabant institutione & rationi non congruebat quod ab alio factum est; id deum nominari, quo facilius accepi uerbum dei deum esse, quoniam idem cum deo & absq; principio simul cum patre, & simul ex patre natum est ante omnē æternitatē, & ante omnia

DE VERBO MIRIFICO

secula. Nam quod ex uirgine natum est, non tam essentiae quàm dispensationis fuit. Ita enim uoluit, sic ergo fuit, aliam potuisset assumere naturam si uoluisset. Omnia namque quaecumque uoluit dominus fecit in caelo et in terra. Cum uero inter tot mihi nomina eligendi optionem datis, quodnam in miraculorum operationibus uideatur fore omnibus efficacius, ante quidem professus ipse me sum de iis nihil admodum scire, quoniam potestas sacrorum nominum ad hanc usque aetatem maiores meos comitari noluit, quomodo patrum memoria in nomine Tetragrammato ingentia supra naturam supraque fatum opera facta leguntur, nisi reperti sint ut alias in orbe terrarum, sic & apud Hebraeos sacrilegi, uenefici supersticiosique exorcistae, quorum & in omni gente maligni spiritus obstruunt mentes. Quare oramus te Capnion, perge ut ex omnibus sacratissimis nominibus non ignoremus quid potentius ad miracula, quod promptius, quid maxime paratum sit. Ita enim & Sidonius mecum desyderat. Equidem desydero nihil a iud inquit ille, & ut pergas oro iterum atque iterum. Hic CAPNION, manifestum est inquit nullam aut uocis nostrae uerba, aut lineamentorum signacula uim, potentiam, imperium, non tantum in eos qui fiunt supra naturam effectus, uerum neque in eos quorum natura mater est aliquatenus habere nisi iuncta nobilioris operationis uirtute. Nam Aristoteles in libro quem de Anima edidit, satis superque peripateticis probatum reliquit, neque sonum neque odorem, nisi per quiddam accidens, aliter nullum in corpus sortiri dominum, nullum in substantiis operari effectum. Ex primis enim non tertiis qualitatibus constamus. Virtus igitur nobilior qua rebus uerba praeter immo supra naturam perpetuumque mundi cursum uim afferunt, non interim naturalis aliqua sed supra quoque naturam est, eo quod eiusmodi quaelibet quae natura duce agit, uel simile uel inferius, non autem supra suam speciem operatur. Itaque cum inter nos sine controuersia hesterno die conuenit, solam dei omnipotentiam miraculorum esse creatricem. Benedictus enim dominus deus Israel ut rex prophetauit, qui facit mirabilia magna solus, haud ab re sentiemus, mirifico cuiusque uerbo deum ipsum omnipotentiae suae radium singularem indidisse, quae sit uirtus operatiua mirabilis effectus in nos usque angelorum ministerio perlata, sicut & de figuris quibusdam aut confessionibus arcanis attestante sacro eloquio habemus compertum. Fac serpentem aeneum & pone eum pro signo, qui percussus aspexerit eum uiuet. Item Si te spiritus zelotypiae concitauerit precedente oblatione assumet sacerdos aquam sanctam in uase fictili, & pauxillum terrae de pauimento tabernaculi mittet in eam. Cumque steterit mulier in conspectu domini, discooperiet caput eius. & ponet super manus illius sacrificium recordationis & oblationem zelotypiae. Ipse autem tenebit aquas amarissimas in quibus cum execratione maledicta congeffit, adiurabitque eam & dicet, Si non dormiuit uir alienus tecum, & si non polluta es deserto mariti thoro, non te nocebunt aquae istae amarissimae in quas maledicta congeffi. Sin autem declinasti a uiro tuo atque polluta es, & concubuiisti cum altero, his maledictionibus subiacebis, Det te dominus

LIBER TERTIVS

in maledictionem, exemplumq; cunctorum in populo suo, putrescere faciat femur tuum, & tumens uterus tuus dirumpatur. Ingrediantur aquæ maledictæ in uentrem tuum, & uterò tumefcente putrescat femur. Et respondebit mulier, Amen amen. Scribetq; sacerdos in libello ista maledicta et delebit ea aquis amarissimis in quas maledicta congeffit, & dabit ei bibere, Quas cum exhauserit tollat sacerdos de manu eius sacrificium zelotypiæ, & eleuabit illud coram domino, imponetq; super altare, & sic potum det mulieri aquas amarissimas, quas cum biberit si polluta est & contempto uiro adulterii rea, pertransibunt eam aquæ maledictionis, & inflato uentre cōputrescet femur eritq; mulier in maledictionem & in exemplum omni populo. Q; si polluta non fuerit, erit innoxia & faciet liberos. Audiamus & tertio dei doctrinam, Sic benedicetis filiis Israel et dicetis eis, Benedicat tibi dominus et custodiat te. Ostendat dominus faciem suam tibi & misereatur tui. Conuertat dominus uultum suum ad te & det tibi pacem. Et ponant nomē meum super filios Israel & ego benedicam eis. Tali uerborum ui, ea figurarum potentia, huiusmodi confectionum uirtute, his siue maledictionum seu benedictionum carminibus & compositis uerbis res ipsa miro artificio fabricatur, non a nobis sed per nos. Etenim si diuinam oportet nominibus istis inclusam esse uirtutem, & infallibile numen accurrere, potentiamq; omnes leges rerum & superantem & penetrantem delitescere, opus erit non ignorare. Primū quod sit illud nomen cæteris præstantius, immo solum illud ex omnibus reliquū cuius energia secreta & suppetiis arcanis totum admirationis negotium conficiatur. Deinde quomodo cognitū quod illud ipsum sit, nec præter id aliud. Postremum uerò qua uia utendo adoriāmur quod cupimus. Et est id quidē magnum & haud scio an maximum, sed tamē facile quidem gradatim & prudenti maturaq; indagine causam nominum quasi lanam decerptu extenuare usq; dum quod latet comprehendas idq; illud esse qd desyderas statim probes. Ex ingenti enim sacrorum uocabulorum aceruo quædam accepistis ineffabilia. quædam fabilia, durum & si non impossibile. At est difficile nobis ex ineffabili uocem fieri qua obediēter utamur, quæ ue nobis quolibet casu quauis affectione, quibuscūq; in periculis in promptu sit & ad manū. Quare fuerit reliquum ut ducente necessitate ad scrutandas acri iudicio nominatas uoces conuertamur, si ante paulo altiori studio tam ingentis potentiae ac tante nominum uirtutis causam q̄breuissime inuestigemus. Quapropter uisum est apertius iam agendum. Sicut enim clemētia coeli & syderū radii & ignes astrorum sempiterni suo defluxu in subterlunaria non nihil moliri creduntur. Hinc tempestates dubio prædiscere coelo Possumus, hinc messisq; diem tempusq; serendi, Et quādo infidum remis impellere marmor Conueniat, quando armatas diducere classes, Aut tempestiuā in syluis euertere pinum. Nec frustra signorum obitus speculamur & ortus, Temporibusq; parem diuersis quattuor annum. Hoc nature opus, hæc radiorum influentia, hic subtili uiuacitate penetrans omnia descensus, luminis, commotionis & caloris. Hinc

ut idem poeta Mantuanus ait, Vertuntur species animorum & pectora motus Nunc alios, alios dum nubila uentus agebat Concipiunt, hinc ille auium concentus in agris, Et lætæ pecudes & ouantes gutture corui. Et ut paucis cōplectar sicut natura uniuersi ordinem suum præscriptum in singulas agit res naturaliter, ita præeminens naturæ domina, omnium causa, diuina uoluntas gratiam suam illimitatam, in uniuersas & singulas agit res supernaturaliter. Et sicut illa medio qualitatū sensibilibū euidenter, ita ista quādoq; medio nominum intellectualium confœderanter sine proportionē, absq; similitudine, sine causæ ad causata comensuratione. Quod nos deus superna reuelatione per Esaiam docuit. Quomodo inquit descendit imber et nix de cœlo & illuc ultra non reuertitur sed inebriat terram & infundit eam & germinare eam facit, & dat semen ferenti & panem comedenti, sic erit uerbū meum quod egredietur de ore meo non reuertetur ad me uacuum, sed faciet quæcūq; uolui & prosperabitur in iis ad quæ misi illud. Cum igitur de superioribus ut arbitror, liquido nobis uerbum dei (quod alio nomine ratio dicitur, quoniam utrunq; a græcis una enunciatū dictione λόγος) apparuit id esse quo deus omnia facit, omnia operatur in cœlo & in terra & in omnibus abyssis. De quo uel mathematicū audite obsecro. M. Maniliū in astronomicis ad Augustum, qui carmine sic ait, Hoc opus immensi constructum corpore mundi Membræq; naturæ diuersa condita forma, Aeris atq; ignis terræ pelagiq; iacentis Vis animæ diuina regit, sacroq; meatu Conspirat deus & tacita ratione gubernat, Et multa in cunctas dispensat fœdera partes. Cūq; sit ea ratio & idem uerbum humanam carnem indutum quo magis nos eius saluari contrectatione possemus nostram commoditatem consequi, quando his oculis cerneremus & singulis sensibus complecteremur illud ipsum qd non ultra ineffabili ut antea literarum circumscriptione sed enunciabili uoce comprehensibilisq; sonitu nominare possemus, decuit iam singula dei cū nostris maioribus pacta, omnē confœderationē super ineffabili & Tetragrammato nomine, omnem deniq; pollicitationem cessare ac trāfferri posterius in ipsius uisibilis uerbi enunciabile nomen, per quod fœdera dispensat, uelut paulo superius ex carminibus accepistis, & non solum ita fieri decuit sed ita deus uoluit, & ita multo ante prædixit, qd ego si æquo fertis animo ex oraculis uatum affirmabo. Ecce dies uenient dicit dominus & feriam domui Israel & domui Iuda fœdus nouum, non secundū pactum quod pepigi cum patribus uestris in die qua fortificaui manum eorum ut educerem eos de terra Aegypti, quod ipsi irritum fecerunt. Hæc ita in Hieremia leguntur. Ex quo plane intelligimus pacta cum deo, memoria patrum inita, posterioribus annis cassa fieri & irrita, in aliudq; pactum translaticia. Est autem ex omnibus legibus edictis & interdictis numero sescentis & tredecim, præcipuū de nomine ineffabili hoc pactum quod iniit deus cum Israel filiis & filiabus suis, hoc promissum, hoc fœdus. Ego inquit sum ineffabile Tetragrammaton deus tuus fortis zelotes. Et sequitur, Altare de terra facietis mihi & offeretis su-

per eo holocausta & pacifica uestra, oues uestras & boues, in omni loco in q̄ memoria fuerit nominis mei, ueniam ad te & benedicā tibi. Hæc promittunt Exodi capite uigesimo. Atqui diruptum hoc foedus, audite rursus in Esaia; Hæc dicit dominus, Coelum sedes mea, terra autē scabellum pedum meorū, quæ est ista domus quam ædificabitis mihi, & quis iste locus quietis meæ? Omnia hæc manus mea fecit, & facta sunt uniuersa ista dicit dominus. Ad quē autem respiciam nisi ad pauperculū & contritū spiritu et tementē sermones meos? Qui immolat bouem quasi qui interficiat uirū, qui mactat pecus quasi qui excerebret canem, qui offert oblationem quasi qui sanguinem suillum offerat, qui recordatur thuris quasi qui benedicat idolo. De nomine uero in ineffabili per Hieremiam, Ecce ego iurauī in nomine meo magno ait dominus quia nequaquā ultra uocabitur nomen meum ex ore omnis uiri iudæi dicentis Viuit dominus in omni terra Aegypti. Cū itaq; ostēderimus id quod deus cum filiis & filiabus suis de populo Israel pactum conuentum super nomine Tetragrammato habuit, omne in nihilum dei quoq; sententia esse redactū. Adhuc explanare oportebit nomē illud commutatū in quoddam aliud esse, quod uel parem cum ineffabili uel maiorem uim obtineat. Super quo iterū Esaie animaduertam⁹ oraculū, q̄a hæc dicit dominus Eunuchis, qui custodierint sabbata mea, & elegerint quæ ego uolui & tenuerint foedus meum, dabo eis in domo mea & in muris meis locum & nomen melius q̄ filiis & filiabus, nomen sempiternum dabo eis quod non peribit, quasi dicat, filiis & filiabus meis dedi nomē quod cessauit, Nunc uero Eunuchis qui se castrant propter regnum cœlorum dabo nomen melius & permanētius quod nunquā cessabit. Pro eo autem q̄ in hoc uaticinio locum interpret iuste quidem traduxit, scitote in hebræo magnum contineri mysterium quod christianis nobis reuelatum est. Illic enim hebraice Iad ponitur, quod & manum significat. Vnde castis hominibus promitti filium dei qui manus est patris, & eiusdem quoq; nomen datum iri non ab re iudicamus. De qua nominis translatione iterum dominus per Esaia sic iudæis loquitur, Et dimittetis nomen uestrū in iuramentum electis meis, & interficiet te dominus deus, & seruos suos uocabit nomine alio. In quo qui benedictus est super terrā benedicetur in deo amen, hoc est in deo qui nō tantum manus ut supra sed etiam qui est ueritas, uerbum dei incarnatum qui dixit, Ego sum uia, ueritas & uita. Videtisne huc accedere quod principio attulimus oraculum, Puer natus est nobis & filius datus est nobis, & fuit dominatio eius super humerū eius, & uocabit nomen eius pele, id est mirificum. Hoc est illud nomē quod quærimus. Hoc est illud uerbi mirifici nomen mirificum quod expectamus, quod ante æternitatē & supra æternitatem deus est & factus est homo. Res primo admirabilis deus & homo, una persona duæ naturæ, uel quod maius est in uno corpusculo nature dominus & natura. Natus est, sed & ante genitus fuit. De sexu muliebri quod humanū est, sed & de uirgine incorrupta, quod diuinum. Hinc sine patre, illinc sine matre, utrunq; diuinitatis. In utero portatus, sed in utero por-

tato prophetæ cognitus, & exultanti coram uerbō quo nascebatur. Pannis inuolutus in turgio, sed etiam sindone ac sudario euolutus resurgebat a morte. In præsepio reclīnatus, sed ab angelis glorificatus, a stella demonstratus, a magis adoratus. Fugit in ægyptum, sed Aegyptiorum idola fugauit. Non habebat speciem necq̃ decorem apud Iudæos, sed speciosus erat præ filiis hominū coram Dauid. In monte ut sol transfiguratus splenduit, & qua maiestate in iudiciū uenturus esset aperuit. Baptizatus ut homo, peccata dimittens ut deus, non indigens ut aquis mundaretur, sed ut aquas munderet. Tentatus ut homo, sed uictor ut deus, & confidere iubens quoniam uicerit mundum. Esuriit, sed pauit multa millia, panisq̃ de coelo uiuus descendit. Sitiuit, sed & exclamauit, Si quis sitit ueniat ad me ut bibat, & cuiuscūq̃ in se credenti est pollicitus, quoniam flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Fatigatus est, sed fatigatis ad se uenientibus requiem promisit. Somno grauatus est, sed tempestate orta euigilans imperauit uentis & mari. Telonium persoluit, sed expisce. Samaritanus conuictio nominatus, sed relictum a sacerdotibus & leuitis saucium curauit. Dæmonium habere dictus, sed a gadareno dæmoniaco, excelsi dei filius agnitus, de quo legionem dæmoniorum eiecit & in mari submersit. Ipse est qui uidit sathanam ducem dæmonum tanquam fulgur de coelo cadentem. Lapidibus etiam obruendus, tamen abscondit se per medium illorum transiens. Orauit, sed & orationes exaudiuit. Fleuit, sed absterfit omnem lachrymam. Quæsiuit ubi Lazarus, homo enim erat, at suscitauit Lazarum, deus enim erat. Venditus paruo triginta scilicet argenteis, sed mundum precio magno redemit. Tanquam ouis ad occisionem ducebatur, sed regit, id est pascit Israel & omnem orbem. Agnus obmutescens, sed & uerbum & uox clamantis in deserto. Contunditur, uulneratur, sed & curat omnem infirmitatem & omnē languorem. In ligno suspensus occiditur, sed ligno uitam restaurat & latronem saluat, & morti tenebras inducit. Potatur aceto, sed & aquam in uinum mutauit. Tradit spiritum, sed & potestatem habet resumere illum. Et scinditur uelum, quoniam quæ sursum sunt reuelantur. Rumpuntur lapides, mortui resurgunt. Moritur, sed uiuificat, & morte mortem resoluit. Sepelitur, sed resurgit. Ad inferos descendit, sed animas reducit, & in cœlum ascendit, & uenturus est iudicare uiuos et mortuos. Recte igitur nomen eius uocatum est mirificum, qui plenissimus ipse miris sit mirabilibus. Et scitote quoniam hunc sanctum suum qui est sanctus sanctorū mirificauit dominus, adeo ut exaudiat nos cum clamauerimus ad eum. Habetis quodnam sit uerbum mirificum. At quomodo enūciatur illius nomen? Et est ne unum e multis prius enumeratis? An præterea erit aliud quæritis? Nos uero scripturam sanctam imitari oportet, quæ de rebus abstrusis & arcanis nos edoceat. Itaq̃ si memoria cōplectimur disputationis nostræ anteriora colloquia, reperitur uerbū in patre & manus in sinu, & deus inuisibilis, & nomē ineffabile, sicut oleum in lenticula. Post uero q̃ est incarnatū, exiuit a patre uerbū, inclinauit cœlos & descendit, &

LIBER TERTIVS

dit, & emisit dominus manum suam de alto, & deus in terris uisus est, et cum hominibus conuersatus est. Et uocatum est illi nomen nouum uoce articulata, qđ os domini nominauit, & oleum effusum est nomē eius. Aperta est ampulla lenticulari forma, tereti ambitu, & cornu filii olei, uinea dilecto factum est, in qua ipse filius uera uitis est, & oleū effusum nomē eius, iccirco prę omībus participibus & prę omnibus confortibus suis unxit eū oleo laticię deus. Quo quidem oraculo, quibus adytis, qua diuina uoce conuicimus, Messiah, quod ab unctione interpretatur christus illud nomen esse, uel aliud quippiā quod christū dei filium propiori sono ac peculiarius significet. Nam christus nō propriū sed cōmune uocabulū & nuncupatio est potestatis & regni. Singuli reges, omnes sacerdotes quicunq; uncti sunt, christi sunt. *χριστος* nanq; ungo interpretatur & christus unctus. Magis ergo propriū illius nomē accipandū nobis est, in quo facile cuncta possimus obtinere q̄ uolumus. Quod iterum ex sacris characteribus rimari nō sine accurata quidem diligentia iubemur hortante hoc ipso de cuius nomine agitur, Scrutamini ait scripturas, illę sunt quę testimoniū perhibent de me. Quid de causa nostra sancti libri continent? Oro uos optimi uiri audite absq; tedio, erigite animos. Iam enim prope tandē accessimus, & adsumus pene ad ipsas fores inueniendī nominis Historia sacrosancti Euāgelii hæc est. In mense autē sexto missus est angelus Gabriel a deo in ciuitatē Galilęę cui nomen Nazareth ad uirginē desponsatam uiro cui nomen erat Ioseph de domo David, & nomen uirginis Maria. Et ingressus angelus ad eam dixit, Ave grātia plena dominus tecū benedicta tu in mulieribus. Quę cum audisset, turbata est in sermone eius, & cogitabat qualis esset ista salutatio. Et ait angelus ei, Ne timeas Maria inuenisti em̄ grātiā apud deum. Ecce concipies in utero & paries filiū & uocabis nomē eius *ih̄suh*, hic erit magnus, & filius altissimi uocabitur, Verum ego non omnem gestorū seriē recēsebo, sed qđ nostrū negociū attinet retro incipiā. Et postq̄ consummati sunt dies octo ut circuncideretur puer, uocatum est nomē eius *ih̄suh*, quod uocātū est ab angelo priusquā in utero cōciperetur. O foelicem hanc horā, O faustū huius lucis momentū clarissimi homines & amātissimi studiorū sodales, in qua tam excellens, tam potens, tam uictoriosum inuenimus nomen, cuius nutu ac ditione nō tantū amplissimus orbis terrarū ambitus, uerū etiam tota mundi hæc machina & supermundialis illa indyta regio, superi atq; manes reguntur. Quem scripsit Moyfes in lege & ceteri prophę inuenimus *ih̄sum*, sæpe desyderatū, diu quæsitū, ualde inuestigatū, iucundissimo cum fructu uoluptatis & cum infallibili, ut arbitror, inter nos charitatis uinculo perpētuis temporibus duraturo. Nomen summū & exuperantissimum, nomen religiosum, sanctum & honorandū, nomē in quod omnia sacra nomina sunt referenda, quod est super omne nomē, quod nominatur in cœlo & in terra, etiam in futuro seculo. Nomen miraculosum & mirificū, nomen sono uocis enunciabile, nō ultra ineffabile, nō Tetragrammaton sed pentagrāmaton. Nec est ulla uirtus in cœlo & in terra quę nomini *ih̄suh* re-

sistere audeat. Nec est ullum aliud nomē quod sanctius & religiosius constat
 cuius literæ deus, cuius syllabæ spiritus, cuius dictio deus & homo est. Quid
 attoniti obstupescitis? Quid in me fixis oculis intuemini? quid intenti ora te
 netis? Si miramini uel hoc addam q̄ prius tanto tempore, immo tot sæculis
 fuit ineffabile, iuncta nunc una non sonante sed consonante litera effabile fa-
 ctum est. Etsi adhuc admiramini, adhuc addam quando uerbum descendit
 in carnem, tunc literæ transierunt in uocem. Videte q̄ aperte uobis & q̄ fide-
 liter totum pando arcanum. Conceptio literarum syllaba dicitur, unio sylla-
 barum dictio uocatur. Redigitis me ad grammaticorum tandem elementa,
 quanquam uisui parua, tamen uirtute maxima. Non mediocris est ponderis
 si Platoni credimus negotium de literis, probat ipse summa industria & acri
 studio & ingenio sagaci earum diuitias, immo delicias in libro cui Cratylus
 inscriptio est. Sed redeam⁹ enim uero ut in hoc tam excellēti nomine quinq̄
 literarum pars uocales sunt, pars est consonans. Sic etiā totius dictionis duæ
 sunt syllabæ, quarum prior ex puris uocalibus, secunda ex uocalibus assum-
 pta consonante oritur. Vos quæso recordamini pentateuchum, & memine-
 ritis optimum maximū deum nulla similitudine, nulla effigie, nulla imagine
 nisi sola uoce significari uelle. Iccirco plebi concionatur Moyses hoc modo:
 Locutus est inquit dñs ad uos de medio ignis, uocē uerborū eius audistis, &
 formā penit⁹ nō uidistis. Et deinde subiūgit. Vt scires qm̄ dñs ipse est deus et
 nō alius præter unū, De cœlo te fecit audire uocē suā ut doceret te, & in terra
 ostendit tibi ignem suum maximū. Hæc Moyses. Pergite audiendo. Vox spi-
 ritus est. Vocem enim diffiniunt aerem ictum, ita Nicodemus apud Ioannē
 instituitur. Spiritus ubi uult spirat, & uocem eius audis, sed nescis unde ueni-
 at aut quo uadat. Deus & ipse quoq̄ spiritus est, ita Samaritana erudit. Con-
 uenientissima ergo signacula dei uocales sunt literæ, quippe a uoce denomi-
 natæ. Iam hoc dimittite, quia diuinitas ipsis uocalibus designatur. Nunc ad
 consonantē transeamus, quam iccirco arbitramur corpulentiorē q̄ per se ac
 sine spiritu uocali nullum oris sonitum habet, sed tantummodo consonat. Ea
 uero consonās est litera non fortuitu capta, nec imprudenter arrepta, nō ab
 imperitia neq̄ incitia aut præter opinionem præterue spem admissa, sed
 prouidentia summi dei omnia circumspiciente, omnia dispensante iuxta eter-
 num suæ rationis examen ex uniuersis characteribus electa, quæ apud lati-
 nos. Es. nominatur. Docuit autem nos si memoria tenetis Baruchias hester-
 no sermone, diuinum putari uocabulum. Es. quod est interpretatum ignis.
 Hic est ille dei maximus ignis quem nobis in terra pariter cum uoce paterna
 ostendit dicens, Hic est filius meus dilectus. Et is ait, Veni mittere ignem
 in terram, & quid uolo nisi ut accendatur? Vt clarius intelligatis atq̄ lu-
 cidius. Non enim per ambages & uerborum obscuros anfractus uobis
 cum, sed patenter agam & aperte) at reponite hæc imis sensibus, Res erit
 me iudice non parua. Es quod hebraice ignem significat, id est hoc corpus,
 non diuinum, non æthereum, non præstigiosum; non apparens, ut Ma-
 nichei

nichæi, Eutyches, Dioscorus, Timotheus ælurus somniando delirarunt, sed terreſtre, quem Moyſes ignem in terra cognominat, cum ſecundū Pythagoricam Cabalam diſcutiamus. O rem iucūdā auditu. Profecto inueniemus id eodem numeri modulo conſtare quo noſtrū hoc ih̄ſuh auguſtę maiestatis nomē, pari harmonia, æquabili cōmenſuratione. Porro dicetis fortasſe litteram hanc. Es. quę medio ſtans ſecundā ſyllabam faciat non rite gentium more appellari, ſed pro conſuetudine linguę ſanctę (Sic enim hebraici ſermo niſi idioma uocant) enunciari debere, cum de ſanctis ſcripturis palæſtrā agamus. O q̄ non dubitarem ego uos in myſteriorū penetralia ſecretius introducere, ſi Pauli Tarſenſis oratione reſponderem, cum ſic ait, Notum ergo ſit uobis quoniam ethnicis & gentibus miſſum eſt hoc ſalutare dei, & ipſi audient. Sed permanebo in idiomate ſancto, & ita cum facilius tum etiam manifeſtius ſacratiffimum nomen Hebraicum explicabo eiufdem linguę modo ac proprietate. Obtinuit nanq̄ Baruchias diſputādo ut ipſe de ſe gloriatur eū ſermonem ſacris eſſe congruentiorem. Agite, uultis ipſam nunc conſonantē litteram ad amuſſim explorare, cauendum prius eſt ne obliuiſcamini uocaliū quę in huius nominis compoſitionem ingrediuntur. Sunt autem quatuor ſolę, I H V H, quibus Tetragrammaton ineffabile conſtat, & quę diuinam naturam propriiſſime commonſtrant, ut heri ab hoc conſorte noſtro late admodum, ac maxime interdum memorabiliter oſtenſum eſt. Quę cum dici humana, & uoce & facultate nequeant, opportune quidem decebat incarnandum deum, præter eas alium cum carne aſſumere characterem, quo inenunciabilis ſonus actunc inuiſibilis dei, inenarrabilis nota, inter humanos nunc poſſet dentes ſtridere aliquādo & ſic effabiliter uocari, quatenus ante inuocabile, modo ſentiatur uocabile. Appellant uero eam Hebręi conſonantem Sin, quod dētes, Hieronymus preſbyter interpretatur, ad Paulam Vrbicam ſic ſcribens. Septima connexio quę eſt extrema quo in ipſo quoq̄ ſeptenario numero ſit myſticus intellectus, Coph, Res, Sin, Thaſ, id eſt uocatio capitis dentium ſigna. Per dētes articulata uox promitur, & in hiſ ſignis ad caput omnium qui eſt chriſtus peruenitur, per quem et uenitur ad regnū cœlorum. Oro te quid hoc ſacratius ſacramento, quid huius ſacramenti uoluptate iucundius, qui cibi, quę mella ſunt dulciora q̄ dei ſcire prudentiam, & in abdita eiufdem intrare, & ſenſum creatoris inſpicere, & ſermones domini dei tui qui ab huius mundi ſapientibus deridentur plenius diſcere ſapientia ſpirituali. Hęc non mea ſed Hieronymi uerba ſunt, tantę autoritatis uiri ne uidear aliquibus ſigmentum commētari uelle. Dentes igitur cum ſint inſtrumenta ſandi potētiffima, de quibus Sin litera celebrior eſſe dicitur, quid mirum ſi cuncti aſſentiantur mihi nobiliores cæteris grammatici, taceo ipſos theologos ad pronuntiationē ineffabilis nominis illud & non aliud elementum fuiſſe accerſitum q̄ commodiſſime. Neſcio quo certe pacto illius uenerandi uel potius adorandi nominis recta inſtitutio a nemine, neq̄ uno aut altero doctorum hominū & diuinę philoſophię magiſtrorū probabiliter ha-

ctenus animaduersa est, quorum utentes inuentionibus ad hanc nostrā ora-
 tionem non paruo meditandi onere possemus leuari. Sed sunt tamen apta
 quædam huic operi adiumenta & subsidia, quæ in illorum uoluminibus re-
 periuntur abscondita, quibus non magis ad causæ inuentionē q̄ inuentę con-
 firmationem diligenter oporteat inniti. Quale illud extat egregium q̄d nos
 pridē de Hieronymi epistola expiscati sumus. Cerno affectus animi uestros
 concepisse non nihil delectationis in hoc nomine ih̄suh discutiēdo, adiungā
 aliqd leticię ut magis oblectemini & hilariori me uultu audiat. Ratione ma-
 thematica compertum est, corpus in multitudinis compositione queri opor-
 tere, spiritum in simplicitate unitatum, ut quanto ad unitatem res quælibet
 accedat propius, tanto sit spiritualior & a materiæ appendiciis defæcior.
 Habemus uerbi dei illam omniū spirituum simplicissimā diuinitatem, quæ
 trinitate ipsa designatur, cuius tamen nota ex Hebræis disciplinis Tetragram-
 mati nominis quatuor istos uocales characteres cōtinere discitur, restat que-
 rendum corpus incarnati eiusq̄ characterem. Ad multitudinem igitur respi-
 ciamus & ad tempus incarnationis, ut ex signi proportionē ad signatum, per-
 spicaciores euadere liceat. Primum qui propter mundi salutem in mundum
 uenit, qua ætate mundi corpus assumpsit. Recteq̄ mihi consentiente Apo-
 stolo respondebitis, In ultimis siue nouissimis diebus. Nos enim hi sumus in
 quos fines seculorum deuenerunt, De mundi uero ætatibus diuersi uaria tra-
 diderunt. Ouidius & turba poetarum quatuor esse mundi ætates affirmant
 Hesiodus quinq̄, instar Danielicę statug, cæteri sex iuxta hexaemeron quo
 deus cuncta creauit. Reliqui septem ut & mea extat opinio, sed eas non pro
 mea sententia diuidūt, qui futurum seculum ætatem septimam dicunt. Tunc
 enim deus creabit coelum nouum & terram nouam, & noua faciet omnia, ut
 sacra insinuant eloquia. Non ergo mundi huius ætas quædam erit, sed no-
 uus mundus, & non iam sabbatum quod Hebrei septimum uolunt, sed sab-
 batum sabbatorum & duratio æternitatis non temporis. Nunc autem chri-
 stus & dei uerbum & deus, in septima huius instabilis seculi ætate aduenit in
 carnem. Aetatem uoco statum mundi quendam inter duas insignes & com-
 munes uariationes, & quasi peregrinas eius commotiones. Sane primam fu-
 isse censeo, cum perfecti sunt coeli & terra, & omnis ornatus eorum. Viditq̄
 deus cuncta quę fecerat, & erant ualde bona, & factum est uespere & mane
 dies sextus. Deinde sequuta est ingens mutatio mundi post diem septimum,
 quando Adæ locutus est deus, Quia audisti uocem uxoris tuę, & comedisti
 de ligno ex quo præceperam tibi ne comederes, maledicta terra in opere tuo
 A creatione igitur mundi ad usq̄ transgressionem Adæ prima ætas mundi
 pro exili meo iudicio statuitur. Ab illa usq̄ ad Noeh diluuium secunda ætas
 Tertia uero a Noah ad Abraham & eius circumcisionē dicetur fuisse, quan-
 do ab idololatriis Euftrate fluuiio diuidebat̄ fidelis deo populus. Vnde Abra-
 ham cognominatus est Eber, non a lingua quam suis integrā seruauerat He-
 bri filii Selah, sed a transitu Euftratis quasi trāsfluuialis. De Abrahā ad Moyse
 legem

LIBER TERTIVS

legem scriptam, sacraꝝ & multiplices cerimonias quartam ætatem numerabimus. Quintam ad Hebræorum regnum, quando post dirutam Troiam lustris homines tempora supputare coeperunt. Sextam usq; ad urbem nunc Romam conditam, quando singula manu regis incerta gubernabantur, nullo iure dicto, nulla lege lata, nisi quas Romulus posthac ad populū minusculas sanctiones tulit, quas Curiatas appellauit. Extāt super his Sexti Papyrii uolumina, quæ si potestis accuratius perlegite. Inchoauit id seculum olympi adibus dinumerare annos, sicut præcedens lustris usq; ad christi ætatē, quando Romanorū annuis capitationibus atq; tributis uniuersus erat orbis adscriptus, quā uocamus ad nostra usq; tempora indictionē, tris olympiadas ternauē lustra continentem, quæ septima nunc est ætas. Ea si uere; si æquabiliter a me, si non segniter pensata estimabitis, gaudebo fructum mihi studiorum haud mediocrem adesse. Sin ut fore formido multo secius, uel aliquem de me uobis conatum ostendero, & saltem placuisse uelle uidebor, nihilominus alludam ingenio meo, & periade atq; ita res habeat; ponam christum in fine dierum, id est circiter septimam ætatem huius mūdi corpus assumpsisse. Corpus autem ut diximus in multitudine quærendum est. Igitur si post unitatem quæ non numerum sed deum significat, ex omnibus numeralibus figuris apud Hebræos septem numerorum domos sinxeritis; & in singulas ordine trium literarum arithmeticarum contubernia recluseritis, manifeste apparebit in septima domo, & in eius cōnexionis medio loco, ipse nota Sin mediatorem designans dei & hominis, deum & hominē qui fecit utraq; unum. Est autem septimæ domus connexio nominatim hæc, Res, Sin, Thaf, quod latine interpretatur Capitis. Sin, designatio, quasi prædiceret alphabetum et prælagiret uaticinio, q̃ ipsa litera Sin, erit aptissimus character figurandi nominis ih̄suh, quem deus pater dedit caput supra omnem ecclesiam, quæ est corpus ipsius, ut ad Ephesios scriptum legimus. Quod mihi quondam aperte uidetur Moyses prædixisse in Deuteronomio & eius libri capite duo de trigesimo, cum uenturæ nationi sic uaticinatur. Si autem audieris uocem I.H.V.H. dei tui, ecce quatuor uocales. Deinde post abundantiam benedictionis sequitur, Videbunt omnes terrarum populi, q̃ nomen Tetragrammaton uocatum erit super te. Qui quidem acruus orationis ex istis tribus uidelicet, Nomen Tetragrammaton Vocatum, simul collectus, omnino iuxta Cabalam Hebræorum per Sin frequenti usu intelligitur, ut si ultima respondeant primis, nihil aliud hæc prophetia contineat, q̃ si audieris uocē Tetragrammati, hoc est quando Tetragrammaton fiet audibile id est effabile, tunc nomen Tetragrammaton uocatū per Sin, erit super te, haud secus atq; si diceret, Si nomen ineffabile Tetragrammaton oporteat fieri effabile, necessario uocabitur per consonantē quæ appellatur Sin, ut fiat ih̄suh, qui erit supra te, caput tuū & dominus tuus. Benedictus sit deus & pater domini nostri ih̄suh cristi, qui desuper instillat nobis cognitionem ueri nominis unigeniti filii sui & saluatoris nostri, uel secundum græcos sanatoris nostri. Hoc

k

enim nomen a medendo & sanando deriuant græcorum autores. Hebræorum uero grammatici a saluando, ut idem esse ih̄suh putent quod saluator. Atqui saluator commune nomen est, ih̄suh autem maxime proprium, ita q̄ nulli alteri nisi filio dei incarnato conueniat. Facit hoc uarietas literarum ex quibus dictio constat, quali a seculo non est audita unquam altera similis. Fuere patrum memoria plures saluatores Iesu uocati, sed aliis literis & aliis syllabis. Nemo enim has simul pro suo nomine usurpare unquam ausus erat eo q̄ tota diuinitas in eis contineretur. Sed quisquis aliqua sanctitate præditus existimabatur, is aliquam ex iis sanctis characteribus literam nomini suo nancisci uehementer optauit, ut Abram. h. Dixit enim ei deus, Non ultra uocabitur nomen tuum Abram sed appellaberis Abrham. Et Hosee adeptus est. I. Cum enim Moyse ad explorandum terram Chanaan uiros mittere de liberasset, præfecit eis Hosee filium Nun, de tribu Ephraim, cui ut foret salubriori fortitudine, mutato nomine addidit. I. literam nominis ineffabilis primam, uocauitq̄ Hosee filium Nun, Ihesue, quod nostri etiam transtulerunt Ihesu. Legitur & alius de Bethsames, cuius memoria in libro Samuelis recitatur. Simili nomine & tertius in libro Esræ filius Iosedech qui non seruat. h. sed nominatur iesue. Reperimus & in oratione uatis Abacuk, uersu antepenultimo, quando ait. Ego autem in domino gaudebo & exultabo in deo Iesu meo, quod iterum minoribus syllabis compositū legitur Iese id est salus, quasi cum ita diceret propheta, Exultabo in deo salute mea, quod nequaquā censi debet proprium dei nomen, sed eius Epitheton seu appositua constructio. Est etiam quartus stans coram angelo sacerdos magnus, a quo angelus abstulit iniquitatem suam uidente Zacharia, qui pariter cum filio Nun similibus literis scribit Ihesue, putaturq̄ tūc Zacharias in eo loco, umbrā uidisse aduenientis ueri luminis. Legitur quintus Iesus filius Syrach, qui fuit Ptolomæi regis Aegypti tempore cognominati Euergetis, & creditur librum cui nomen Ecclesiastico extat edidisse. Quotquot erunt qui nostro sermone Iesu cognominantur, illorum nemo eas literas omnino possidet quas incarnatum hoc dei uerbum, deus noster, per quē creator fecit & secula, cuius excellens illud nomen admirabili maiestate plenissimum, nomen indytum, sœlix augustum, nomen grauissimum, maximæ dignitatis, potentissimæ auctoritatis in coelo, summi magistratus in terra, iucundum angelis, religiosum hominibus, terribile dæmonibus, quinq̄ literis, id est ex uocalibus & uno consonante, miro spiritu sancti artificio componitur. Sicut idem ipse cuius est nomen ex diuina & humana essentia constare agnoscitur. Nam sicut anima rationalis & caro un⁹ est homo, ita deus & homo unus est christus. Et ita ih̄suh nomen Tetragrammatis uocalibus & una Sin consonante pronuntiatur, ut eum denunciet qui est lah id est deus, & sauah id est uelatus. Ad quem sic Esaias loquitur, Verē tu es deus absconditus, deus Israel saluator. Difficilis est creditu uiri optimi si non & sacris prophetarum monumentis hæc mea roboretur imbecillis oratio. Quare audite quæso uos rursus Esaiam loquentem,

LIBER TERTIVS

Propter sion non tacebo & propter Hierusalem non quiescam, donec egre diatur ut splendor iustus eius, & saluator eius ut lampas accendatur, & uocabitur tibi nomen nouum quod os domini nominauit. Quod si multis apud maiores nostros commune hoc cognomentum fuisset non utique habiturus esset christus nomen nouum quod os domini nominauit. Primo enim Iosue nomen, quod latini Iesu interpretatur, non deus ipse sed Moyses imposuit. Quomodo igitur os domini nouum nomen christo adderet quod humana prius excogitasset inuentio? Sed ne prætereant nos uerba prophetæ, Videamus nunc quid lampas in effigie sua & figurâ consonantis Sin literæ, circumductis lineamentis corporalibus par & consimilis est, in qua instar Iod elementi quod deitatem Hebræis designat lychnus splendet, Oleum eius lampada & lychnus ita igni coniungit, ut absque omnibus iis simul iunctis splendor lampadis tenebras exire nolit. Quare Salomon cecinit, Oleum effusum nomen tuum. Oleum autem apud Hebræos a Sin incipit litera, igitur Sin olei nota, id est effusi & effabilis nominis conueniens extat signaculum, quod ita christi personam imbibit, ut quicquid de una in illo natura dicitur, de alia quoque uerum esse perhibeatur. Iesus homo natus est ex uirgine, Iesus etiam deus natus est ex incorrupta muliere, unde ipsa non tantum Christotocos, id est christi parens, sed etiam theotocos, id est dei mater iure colitur. Quam in causa Nestorius imprudenter desipuit, qui diuinam operationem logicis sophismatibus metiri uoluit, magnum & admiratione dignum, sed tamen uerum est in una substantia, & deum esse natum, & deum esse mortuum. Et quid multis? Tam filium dei esse filium hominis quam & filium hominis esse filium dei. Quem dicunt esse filium hominis? Responderunt apostoli, quoniam alii Eliam, alii Hieremiam, uel unum ex prophetis. Interrogabat tum eos filius hominis, ille uestitus, ille stans, ille flens, ille tradendus, ille flagellandus, ille spinis coronandus, ille gesturus crucem, ille moriturus, At uos quem me esse dicitis? Respondit et uertex & petra & columen fidei, & os apostolorum Petrus, Tu es christus filius dei uiui. Sed quid tanta de apostolis? quos prophani & increduli homines magistro suo blandiri putarent, ipsam auscultemus ueritatem quæ ait, Nemo ascendit in coelum nisi qui de coelo descendit filius hominis qui est in coelo. Descendit de coelo filius hominis, & ascendit ad patrem filius dei. Legite Pauli ad Ephesios epistolam, Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes coelos. Audite christum de seipso dicentem, Si uideritis filium hominis ascendentem ubi erat prius. Erat autem prius in coelo, non in forma serui sed in forma dei. Nunc oleum diuinitatis corporaliter effusum quid effecerit, clare cernitis qualiter unxit totum christum, non ut alios christos Saulem, Dauidem, Cyrum, quos gratia spiritus in cornu olei assistenter operata sanctificauit, sed ut humanitatem totam præsens ac non assistens, sed immanens deitas essentiali unctione substantialiter inebrians. De quo propheta, Unxit te deus deus tuus præ participibus tuis. Quo factum est ut & oleum effusum præberet illi peculiarius & excellentius nomen præ participibus & præ consortibus suis

quod extat nomen Tetragrammaton uocatum, per Sin id est *ih̄suh*. His em̄
 quinque literis scribendum est tam sanctissimū & tam adorandū *ih̄suh* nomen
 quod maiores nostri solis tribus primis characteribus abbreviantes sic de-
 pinxerunt *ih̄s* uti hodie in uetustissimis codicibus recte offenditur, quemad-
 modum olim nobilium Romanorum erat in more, ut prænomena uel unis
 uel binis uel ternis literis designarent. Sic nos imitati patres nostros similiter
 tribus his literis *ih̄s* tam nobile uocabulum mutilare consueuimus, magis q̄
 .S. media q̄ ultima sit. In ea re plurimi & ii quidē insignes nostra ætate gram-
 matici barbaram Hebræorum linguam ignorantes. H. latinam aspirationē
 unum de græcis elementis numero septimū, quod *h̄* uocatur, putabant esse
 quoniam illud in .e. nostrum sæpe uertitur, quapropter in orthographia sta-
 tuerunt hoc digne colendum nomen absq̄ aspiratione scribi debere, haud
 animaduertentes Cæsariensem Priscianum latinis non barbaris tulisse leges.
 Nisi enim & post. I. & post. V. ipsa gemina sequetur aspiratio, quomodo pri-
 mitium suum illud Tetragrammaton imitabitur, aut quomodo uere affir-
 mabitur quinque scribi figuris. Nam si qua uel in græco uel in latino sermone
 finalis. S. litera deprehenditur, ea non de substantia nominis huius, sed de eius
 fore declinatione iudicanda fuerit, quæ & declinando haud permaneat, &
 uel græce in. N. uel latine in. M. crebro mutetur. Tantum igitur quinque sunt
 notæ quibus omnium sacratissimum Pentagrammaton formatur. Super
 quo Sibyllinum hoc Tristichon inter ipsa uaticinia reperimus, *Δὴ τότε γὰρ μετὰ*
λοιο θῆς πέρις αὐτῶν πρὶν. Ἡ δὲ Ἑρκοφόρος θνητῶς ὁμοιόμενος εἰ γὰρ. Τέσσαρα φωνήεντα φέ-
ρων εἰ δ' ἄφωνον ὦ αὐτῶν. de græco per nos uersa latine sic. Ipsa dei soboles ma-
 gni uentura parentis, Mortali similis in carne uidebitur egra. Quattuor ergo
 feret uocales, consonat una. Nunc hæc uestra patiētia quam pro morum bo-
 nitate in me audiendo humaniter tenuistis, fecit in differendo sermonē meū
 longiorem. Quare quidem id a uobis uehementer peto ut immodestiam meā
 atq̄ isti licentiæ non tam dicendi q̄ loquendi ueniam detis. Videor enim sa-
 tis iam atq̄ nimis uobis de uerbo mirifico promissa persoluisse, in isto Pen-
 tagrammato *ih̄suh* nomine dominatoris omnium maxime proprio, qui sece-
 dens a nobis hæc de seipso testatus est dicens, Data est mihi omnis potestas
 in coelo & in terra, ut uidelicet sciamus iuxta Ephesiorum epistolam, quæ sit
 supereminens magnitudo uirtutis dei in nos qui credimus, secundum opera-
 tionem potentiae uirtutis eius quam operatus est in christo, suscitans illum a
 mortuis & constituens ad dexteram suam in coelestibus supra omnem prin-
 cipatum & potestatem & uirtutem & dominationem, & omne nomē quod
 nominatur, nō solum in hoc seculo sed etiam in futuro, & omnia subiecit sub
 pedibus eius. Et exaltauit illum inquit ad Philipenses Paulus, & donauit illi
 nomen quod est super omne nomen, ut in nomine *ih̄suh* omne genu flecta-
 tur coelestium terrestrium & infernorum. Qui tanto est melior angelis effe-
 ctus, ut extat in literis ad Hebræos missis, quanto differentius præ illis no-
 men hæreditauit. Ad summum hanc sarcinam ex omnibus documentis, tam

LIBER TERTIVS

et si admodum exilibus, tamen a magnitudine benevolentie in uos meae progressis colligite hoc esse illud nomen in quo miracula potissimum fiant, & quo ducē supra naturam ipsi dominamur, & res admirandas haud difficile peragimus, cui non resistit alia cuiuscunque nominis uirtus. cui cæterarum ad iurationum cedunt potestates & secretorum uires & artium energie, cui obediunt cœlestia sydera, inferna numina, naturalia elementa, nocturna silentia arcana Memphitica, Thessalica pharmaca, Chaldaica murmura, Zoroastri dogmata, & quicquid usquā est qd perhibetur istis artificibus gratum, totū tremat, obedit, supparasitatur, aut certe horret, fugit, absconditur. Quid opus est pluribus? Tantam uim de se præbet illud nomen, ut ad eius quādoque uel effigiem uel umbram solam & admiranda & magnalia fiant. Legitur enim Iosue qui & translaticio more Iesus filius Naue dicitur, quoniam solum christi typum & quandā umbratilem in nomine figuram gerebat transiisse Iordanem, hostium regna subuertisse, uictori populo terram diuississe, soli & lunæ imperasse, deum eius uoci obediuisse. Cui ad integritatem ueri nominis ih̄suh tantum hoc deerat, quod extrema eius aspiratio in aliam gutturalem uersa, & Sin post Vau transposita est, ne creatura nomē creatoris integrum ferret, putaturque id sibi cognomento sumpsisse qui prius Hosee uocaretur, ut tam potētis nominis assidua recordatione res memoratu dignas gereret. Quale sapientes quoque Hebræorū de Iuda Matathiae sacerdotis filio traderunt posteris, qd hoc ille Machabai cognomen suscepit, eam maxime ob causam, quia in eius nominis characteribus includeretur diuinus Moyse uersiculus iste, Quis similis tui in fortibus Tetragramme, cuius perseuerante reminiscencia continuo accensus, tanta & tam memorabili uirtute coelitus donabatur, ut eiusmodi præclara negocia conficeret. Nimirum & Petri non corpus modo sed et umbra liberabat omnes in lectulis ac grabatis expositos ab infirmitatibus suis, & Pauli sola sudaria & semicinctia de corpore eius sublata, ægrotis languidisque imposita in nomine isto salutare repulerunt, nō tantum omnem ualitudinem malam sed etiam spiritus nequam & illorū noxia præstygia. Certe quidem ex nulla potestate alia nisi uel qd memoriale fuerint ueri nominis ih̄suh, uel latens quædam attractio uirtutis eius, uel etiam numen ipsum nominis quæ est crux patibularis cui affixus est titulus tacito decreto morientis, id est ih̄suh hanozri mælech baiehudim, Vel græce item ih̄s ὁ βασιλεὺς κασιγῆς τῶν Ἰσραηλίων. Sicut enim Pentagrammaton est spiritalis figura christi, de quo epistola prima Corinthiensium differit his uerbis, Nemo potest dicere dominus ih̄suh nisi in spiritu sancto, ita crux eiusdem est christi corporale signaculum. Quemadmodū ergo ex duabus uita nostra constituitur, speculatiua & actiua, quarum altera alterius societate gaudet, & neutra sine altera utiliter uigere ualet, ita omne hoc diuinum explendæ uoluntatis nostræ munus, theorica nominis Pentagrammati, & practica crucis consequimur, quæ simul si iuncta fuerint, nihil in hoc ingēti orbis terræ ambitu experiemini absolutius. Separata uero necesse sit alterum alterius extet symbo-

DE VERBO MIRIFICO

lum, ut unum in signo sensibilibiter & palam proferatur, reliquum in intentione mentaliter geratur, utrunq; coniungente ardenti fide. An uobis parū uideatur cum tanto fructu euadere uoti compotes? Hoc est illud uerbum mirificum quod iam pridem expectatis, uerbum portentificū, uerbum deificū, immo deus uerbum & uerbum deus, & nomen uerbi *īshuh*, & uerbū nominis *īshuh*, & idem *īsh* uerbum & nomen, qui est dominus dominantīū. Hoc de psalmo. lxxxii. didicimus, ubi in hebraico sic scribitur, Et sciant quoniam tu es nomen tuum domine. Pro quo aliter in latino canimus, Et cognoscant quia nomen tibi dominus. Idem ergo dei filius incarnatus est ipsum nomen suum *īshuh*, quod non est aliud a nomine domini Tetragrammato, nisi unius. S. li teræ assumptione, quæ secundā syllabam deitate primæ syllabæ perfundat, mergat & intingat, id est humanam naturam oleo effuso imbibitam, unde et nomen oleum id esse supra ostēdimus. Vtrunq; enim apud Hebræos ab S. incipit. Sem id est nomē, & semen id est oleum, quo totum *īshuh* nomē enunciabile fit, & statim preciosissimā in nos usq; guttatim deriuat, & mentē nostram si debito modo aptetur ita ungendo penetrat, & leniēdo mollit, & gratissimo diuinitatis liquore adeo complet, ut eius unctionem liquidior aquis limpidissimis omnium scientiarum splendor in se recipiat sicut aqua nitida aut tersum aliquod oleo litum corpus ullos queat radios. Quare non solum mirificum, uerū etiam dici prælagiosum meretur. Super quo Ioannis epistolam de Iesu dicentem audite, Et uos inquit unctionem quam accepistis ab eo maneat in uobis, & non necesse habetis ut aliquis doceat uos, sed sicut unctio eius docet uos de omnibus, & uerum est & non est mendacium. Quod considerans Paulus non se iudicauit aliquid scire, nisi *īshm* christum & hūc crucifixum. Frustra igitur ad ariolos & magorū arcanos antistites confugimus & Aegyptias disciplinas, & si quod est aliud superstitionis collegium, cū nos ipsi certiore prælagii formulam teneamus, unius nominis familiare numē, faciles cerimonias, incredendas potentias, admirandas uices, qui totius naturæ dominium & imperium omnis secretæ uirtutis in cœlo & in terra, & spiritum omnipotentiae nostro ore gerimus. De quo Hieremias in planctu loquitur, Spiritus oris nostri christus dominus. Sed abiiciamus feralia carminum secreta, & uanos furores, & exorandas artes, & philtrea uim factura deis & colchicos sucos, & dæmoniacas factiones. Plutonica deniq; uolumina & umbrarum libros, & stygias coniurationes, & Acheronteos ritus membrana chartaue contentos Pyriphlegethonti, hoc est igni focoq; tradamus, cui autores quoq; ipsi a quibus hæc uanitas duxit originem, non absq; sempiterno suo cruciatu ascripti sunt & nitamur deo, inq; dei filium quo uiuimus mouemur & sumus inconcussam, sinceram & simplicem habeamus fiduciā, qui de suo ueritatis ore nobis infallibiliter pollicendo promisit dicens, Amen amen dico uobis qui credit in me, opera quæ ego facio & ipse faciet & maiora horum faciet, quia ego ad patrē uado, Et quodcunq; petieritis patrem in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur pater in filio. Si quid petieritis in no

LIBER TERTIVS

mine meo, hoc faciam. Hæc sunt diuina testimonia, hæc sacrorum nostrorum monumenta, hæc sacerdotia memoracula, hæc purissima signa, hæc nostre ceterimonie paucis contentæ, facili usu, uili apparatu. Hæc ars nostra cælo sublimior, tartaro profundior, libera periculis, umbrarum hostis, contemptrix laruarum, simulacrorum perosa, nec thure nec mero indigens, uniuersis manibus, lemuribus, laruis imperitans, omnia busta, omnia sepulchra, & species mortuorum despiciens, & inania terriculamenta & noctiu occursacula & inferorum cœmeacula hilari uultu abigens, fatum & naturam uincens. Et quicquid inquam optamus si modus a magistro traditus obseruetur, incessanter conficiens & indeficiente adimplens. Fertur ille ab utero matris & ab incunabulis claudus Hierosolymis propinquorum manibus, & pauper uehiculo ducitur, ut ante fores templi sua mendicitate uictum quæritet, pietatemque intratis & exeuntis turbæ sedulo imploret, quia pedibus subsistere nequibat. Sed dicit ei Petrus, In nomine ih̄suh christi nazareni surge & ambula, & exiliens stetit & ambulauit, ut appareat quantū discipulo & magistri nomen succurrit, & imitatio profuit. Magister uerbo uniuersos languores curauit, & omnes dæmones fugauit, sed & discipulus Dorcadi mortuæ dixit, Tabia surge, & illa reuixit. Hæc in Ioppe, auscultate quidnā Lyddæ, Et Aeneas octo annos incumbens lectulo paralyticus, eodem Petro liberatur dicente, Aenea sanet te dominus ih̄s christus surge & sterne tibi, & continuo surrexit. Paulus in Macedonia spiritū Pythonis ex puella dæmoniaca eiecit his uerbis, Præcipio tibi in nomine ih̄suh christi exire ab ea, & exiit eadem hora. Per manus autē apostolorum fiebant signa & prodigia multa in plebe, qui sic ad deum orabant, Domine da seruis tuis cum omni fiducia loqui uerbum tuum in eo quod manū tuam extendas ad sanitates, & signa & prodigia fieri per nomen sancti filii tui ih̄suh, & cum orassent, motus est locus in quo erant congregati. Hermione Philippi apostoli filia & Petronii, quem Paulus docuit discipula medicinam professa, cunctos inuocatione ih̄suh christi sanauit. Quo etiam uerbo Theophilæ filius ille presbyter Philotheus, & riuum in uinum conuertit, & grande saxum dicendo amouit, & esuriētibus mox satietatē panis præbuit. Apud Hieronymū presbyterū & copia rerum & scripturarū ueritate clarū, ut arbitror, legistis de uita Hilarionis palæstini, cum multa quidem admiratione dignissima, tum illud de quodam Constantii imperatoris cādido ex Francia Germaniæ orto, quem a teneris unguiculis dæmon malignus obsederat. Ductus igitur ille gazam, cum ingēti comitatu & honore ad Hilarionem, exponensque tam Syra quā græca lingua, quas tamen nusquā didicerat, multiplicem causam obsidionis, ei uir sanctus respondit, Non curo quomodo intraueris, sed ut ex eas in nomine dñi nostri ih̄suh christi impero. Sic & inuocato ih̄suh tria puerorum cadauera & uitæ restituit & sanitati. Totus liber pene rerum admirandarum plenus est, ubi & cogitate cum animis uestris quantam uim crucis Epidaurus Dalmatiæ opidū in illo maximo terræmotu senserit, quo maria egressa minabantur diluuium. Nam cum iam undarum gurgite et fre-

DE VERBO MIRIFICO

mit. fluctuū, & diruptis montibus mole lapidum fere subuerteretur, Hilari
on tria crucis signa pinxit in sabulo manu cōtra inundationē extēta, et mox
incredibili altitudine intumescens, ante eum mare paulatim in seipsum rela-
psum est. Taceo qua uirtute pyratas in se irruētes repulit, & furentē camelū
sermone Syro domuit, & Orionem inuocato ih̄suh a legione dæmonū in se
diuersa multitudinis uoce clamantium liberauit. Dæmones quidem usq; ad
huc contremiscunt cum christi nomen inuocatur, ut ait Nazianzenus in de-
fensorio, Neq; nostra quidem malicia euanescere fecit uirtutem tanti nomi-
nis & potestati ab eo tempore quo christus Marco testante in euangelii sui
calce loquutus est, In nomine meo dæmonia eiicient, quanq̃ ea uerba in græ-
cis codicibus nō habentur, neq; totus etiam locus qui incipit, Resurgens autē
ih̄suh mane prima sabbati usq; in finem, cuius Hieronymus ad Hedibiā galli-
cam quoq; meminit, et Hilarius de trinitate libro. x. non nihil astipulatur, &
Eusebius Pamphili terminū euangelii ibi fixit ubi scribitur, Et nemini quicq̃
dixerunt, timuerunt enim. In Luca tamen absq; controuersia legimus qd ad
ih̄sm septuaginta duo sint reuersi cum gaudio dicentes, Domine etiā dæmo-
nia subiiciuntur nobis in nomine tuo. Et ait illis, Ecce dedi uobis potestatem
calcandi super serpentes & scorpiones, & super omnem uirtutē inimici, & ni-
hil uobis nocebit. Sic Paulus in insula Meleta, quā mendosi quidam latinorū
libri uocant Mitylenē colubrū hærentē brachio in ignem illæsus excussit.
Nam a Cnido Syracusas uersus nauigās quomodo potuisset Lesbum attin-
gere? Q; si non inuiti auscultatis enumerabo uobis suę peregrinationis loca
quō fiat manifestius non Mitylenē sed Meletam eam insulam fuisse, in qua
& circa quā terra mariq; tanta Paulus ostenderit miracula. E Damasco abiit
Hierosolymā, inde Tarsum, post Antiochiā, rursus Hierosolymā & iterū
in Antiochiā, illic segregatus in apostolatū cū Barnaba peruenit usq; Seleu-
ciam, inde ad Cypriū ubi Paulus coepit uocari, postea Pergā & Antiochiā
Pisidiæ & Iconiū & Lystram, & Lycaoniæ Derben, & Pamphiliā, & iterū
Pergam & Attaliā, & item tertio ad Antiochiā Syrię, & tertio Hierosolymā
propter circūcisionē, rursus quarto in Antiochiā, deinde transiit Syriā & Ci-
liciam, accedens secundo Derben & Lystram ubi Timotheū circūcidit, post
intrauit Phrygiā et Galatas & Mysiam & Troiā & Neapolim & Philip-
pos Macedoniæ, Amphipolim, Apolloniā, Thessallicā, Berceam, Athe-
nas, Corinthum, Ephesum, Cæsaream, & secundo Antiochiā Pisidiæ, & se-
cundo Ephesum illinc peragrans Macedoniā rediit secūdo ad Philippen-
ses, & iterum ad regionē Troianā ubi Eutychum suscitauit, inde ad Assum ue-
nit & Mitylenē & uersus Chium, & ad Samum, & Miletū, & Coum, & Rho-
dum, & Patara, et Tyrum, et Ptolomeidem, et Cæsaream, & quarto ad Hie-
rusalem, unde missus in Cæsareā et uinctus tandē Romam. Hoc mō a Cæsa-
rea quidē applicuit Sidonem, inde Myram Lyciæ, hinc ad Cnidum, post tan-
dem ad insulā quę dicta est Meleta ubi serpentē corpori hærentē abiecit im-
pune, a quo loco Syracusas ducitur, et Regiū et Puteolos, et pedestri tandem

progressu Romā, ut semper lateq; peragrandō semper illustrior tanti nominis apud uarias nationes fieret cognitio, quippe q; uniuerſi cernerent q; in uno hoc ipso uocabulo tanta hominibus rerum admirandarū concessa diuinitus atq; demandata esset potestas. Sic draconem Siluester clauſit in capitolio. & Philippus Leuiathan in nomine ih̄suh fugauit. *Ioannes euangelista* superato ueneno dæmonem in Dianæ templo ducentos & quadraginta nouem annos cōmoratū, his uerbis loco expulit, Interdico tibi in nomine ih̄suh christi nazareni ne ultra hic habites, & confestim decessit Epheso dæmon. Quo factum est ut iussu Domitiani uir sanctus nō sine Prochoro sodali suo in Pathmon insulam exul deportaretur, ubi tam ingētia per nomē ih̄suh cōfecit miracula, q; sacerdotes Apollinis impatientia simul & futuræ desertionis formidine perculsi, rem omnem ad Cynopem magorum facile principē, qui desertum quendam locum iuxta Phoram eius insulæ opidum habitabat cum stridentibus querelis deferret. Cynops ut hac eos molestia lēuaret, pollicitus est angelos malos in Ioannem mittere, qui eum interimant. Cūq; unum de spiritibus malignis Phoram misisset, cui crudele necis munus iniunxerat, & is domui iam Myronis illaberetur ubi erat Ioānes, mox ipse causam præuidens ait dæmoni, Interdico tibi in nomine ih̄suh christi ne loco mouearis quin ante palam profiteare, cuius tu gratia ueneris, steteratq; uerbo dicto spiritus, quasi catena uinctus. Et rursus Ioannes, Age dic quare hanc domum accesseris. Respondit spiritus, quoniā sacerdotes Apollinis Cynopem cum planctu conuenire, plurima de te mala prædicantes. Hortantibus autē illis ut ad te necandum in urbem ueniret, Cynops ait multis se annis in eo heremo sedisse, ac nunquam certe ne maiori causa motum adisse urbem, proinde huius homuncionis gratia ire nunc sibi non esse integrum. Itaq; mihi præcipiens ituro iussit ut animam tuam ad se ferres, quam iudicio tradere pararet. At contra Ioannes, Missus ne inquit prius etiam quoquam ab eo fuisti ut alicuius auferres animam? Et respondit spiritus, Certe missus uero, & ego interfeci quoq; sed animam nullam abduxi. Tūc ait Ioannes, quare uos illi obeditis? Et spiritus ad hæc referens, Omnis inquit potestas Sathanē illic inhabitat, & coniurationem iniit cum uniuerſis principatibus & pariter nos ipsi cum eo, & obedit nobis Cynops, & nos uicissim obedimus ei. Dixitq; Ioannes, Ausculta maligne spiritus, iubet te Ioannes Apostolus filii dei ih̄suh christi nunquam deinceps egredi ad insidias hominis, neq; ab isto loco recedere, quia uero ad Magum ille nō rediit, alterum misit qui simili mansit euentu. Misit iterum duos ex principibus, quorum alter domum ingrediebatur, alter foris astabat, ut quid esset futurum spectaret. Sed qui introibat pari precepto mansit, qui uero ad fores stabat ut Mago factum annūciaret uelociter rediit. Super quo Cynops furore accensus uniuerſam assumens cohortē dæmonum abiit in urbem, totaq; ciuitas plaudebat Cynopem uidens, et omnes adorabant illum. Vbi uero accepit Ioannem publice docere, ibi fumo iracundiæ ardenti repletus est, populocq; dixit, Viri cæci & errantes ueritatis

*Ioannis Euang.
his fa mira b
storia.*

*Cynops Ma
princeps.*

uiam auscultate, si probus sit Ioannes, & recta fuerint eius uerba tam uos q̄ me curabit per sermonem quem loquar ad eum. Ego quoq; ipse credam dictis & factis eius, arripientq; adolescentem quendam, rogauit num pater suus uiueret? Adolescenti autem q̄ mortuus esset respondenti ait, qua morte? At ille, quia nauta erat & in mari quondam ui fluctuum suffocatus interiit. Tum Cynops ad Ioannem uersus, Iam inquit ostende si uera sint quæ prædicās, & reduc adolescentis huius patrē de mari, eumq; puero isti uniuersisq; nobis restitue uiuentem. Cui respondit Ioannes, Non me christus misit ut suscitarem mortuos, sed ut doceam aberrantes. Tunc Magus erga plebem iacta bundus hæc uerba fecit, Iam iam cernitis uiri Phorenles q̄ seductor est hic homo qui uos magicis illusionibus seducit, Apprehendite ac tenete eum donec restituaui adolescenti patrem uiuentem. Tenuerunt itaq; Ioannem. Cynops autem expansis palmis ad litora maris supplodens, sonitum quasi fragorem ingentem effecit in mari, sicq; ab oculis illorum disparuit. Omnes igitur astantes eleuata uoce acclamabant, Magnus es Cynops, & nemo est præter te. Mox ascendit de aquis Magus habens ut ipse dicebat parentem pueri & attoniti stupuerunt omnes. Dixitq; puero, Est ne hic pater tuus? Qui respondit, Vtiq; domine ipse est, adorabantq; Cynopem uniuersi, & constituerunt Ioannem interficere, quod Magus prohibuit dicens, postquam multo his maiora uideritis, tum deniq; pessime affligite illum. Vocansq; ad se quendam alium quem rogabat, Filium ne habes? At ille ait, Certe domine habui, sed cæde ac insidiis necatus est. Cui magus, Reuiuiscet filius tuus, & uoce prolata uocauit ex nomine tam homicidam q̄ interemptum. & confestim astiterunt ambo simul, dixitq; uiro illi Cynops, Hiccine filius est tuus, & iste ne est qui interfecit eum? Respondebat homo, Quin certe domine, & intuens Ioannem Magus, quid miraris inquit? Cui ille ego ait super his nequaquā miror. Et rursum Magus, Maiora his uidebis & tunc admiraberis. Ad quē Ioannes sic locutus est, Profecto signa tua cito dissoluentur. Quem sermonē audiens turba, sanctū uirum ita compressit ut quasi mortuus caderet. Arbitratus autē eum Cynops iam mortuū exclamauit, Nolite ipsum sub terrā sepelire, quatenus uolucres cœli deuorēt eum, & uideamus tunc si christus eius resuscitet illum. Firmiter ergo singuli eum esse mortuū opinati, abierunt unacum Cynope laudantes & eum amplissime glorificantes. Cum uero Magus audiret q̄ Ioannes abiisset ad locum in urbe qui dicitur Lithobolus, ut illic prædicaret atq; doceret, accessit rursus cum suis dæmonibus quorū ministerio Necromantiā agebat, non sine consequentiū hominū caterua multa, inter quos mixti gradiebantur quoq; hi tres resuscitati, qui cum dæmones essent, homines putabantur. Et dixit ad Ioannem Magus, Ecce prohibui te occidi ut maiori te uerecundia possim afficere, & ignominia faciē tuam replere: Quapropter uenis odes ad portū ut aspicias potentiā meā, & ampliū admiraberis. Igitur Ioannes cum uniuersa multitudine rediit, præcipiens tribus illis dæmonibus qui sub imagine hominum nuper resurgentium comitabantur, nē di

LIBER TERTIUS.

ne discederent. Concussis itaq; manibus & terribili maris sonitu peracto Cynops se ut antea demisit in mare, atq; sic ex oculis omnium euanuit, qui clamare non cessabant laudando dicentes, Magnus es Cynops & nemo est preter te. Ioannes interim orabat ad dominum ut Magus ille inter uiuos ultra nequaquam connumeretur. Tum repente uehemens est pelagi murmur auditum, & procellis ingruentibus ei loco ubi se præcipitauit, nusquam apparuit. Et dæmones qui sub humana figura stabant quasi iam pridem resuscitati a mortuis, adiurabantur ab Apostolo dei dicente, In nomine crucifixi Ihsu christi hanc insulam exite nunquam redituri. Statimq; ab uniuersorū disparuerunt oculis expectantium Cynopa si forte de freto resurgeret. Cuncq; istic triduum atq; trinoctium ipsum permanissent, plurimi eorum fame, strepitu ac æstu infirmati & cadentes tanquam muti iacebant in terra. Ex quibus tres adolescentes mortui sunt, quos Ioannes miseratus tandem suscitauit, prædicans populo quæ ad salutem conducunt. Illi appropinquantibus christo baptizati sunt, relicto Mago quasi altero Pharaone in profundo maris. Possem ego longe plura uobis de illo sancto Euangelista recitare, & quales & quantas uirtutes nostri huius sacratissimi & mirifici nominis ostenderit & terris & alto, & quonam modo ex insula defuncto Imperatore Domitiano rediēs suam & sanctorū hospitam Drusianam uita defunctam a mortuis excitaauerit sola uoce hac dicens, Ihsu christus exciet te Drusiana, surge & uade domum mihi paratura cœnam. Sic & Thomas apostolus mulierē diu mortuā suscitauit. Et in nomine Ihsu Bartolomæus simulacrū solis cōminuit & dæmonem inde uisibiliter expulit. Sed totus me dies deficiet etiam recens ortus & uos ex tam porrecto sermone tedio forsitan afficiemini. Hæc tantum proposuisse satis sit, ut intelligatis quoniā sicut pater est in filio, & filius in hominibus, ita nomen patris clarificatū est per filium, & nomen filii clarificatū est per homines, & unum est filii & patris nomē excepta consonante litera, sicut filius & pater unum sunt excepta humanitatis natura. Quapropter uere dixit, O pater manifestaui nomen tuum hominibus, quia uerba quę dedisti mihi dedi eis, ut sint unum sicut & nos unū sumus. Ego in eis & tu in me, ut sint consummati in unum, & notum feci eis nomen tuum & notum faciam, ut dilectio qua dilexisti me in ipsis sit, & ego in ipsis. Nō uos inertes iam estis, quoniam omnis stupendæ operationis & rerum omnium mirandarum doctrinam perfectam audistis. Hic eius artis locus, hoc fundamentū, hæc disciplina est, hic lapis philosophorum, longe quidem eum exuperās de quo Archimædi errantes contendunt. Hæc uox est. Hi sunt characteres quibus inuocatur omnipotentia rebus supra communē uitæ modum agendis. De quo Zacharias, Ipse inuocabit nomen meum, & ego exaudiam eum. Tribus characteribus in tempore nature, & quatuor characteribus in tempore legis, et quinque characteribus in tempore gratiæ inuocata est diuina omnipotentia. Locutus est enim dominus ad Moysen dicens, Ego sum Tetragrammus qui apparui Abraham. Ishac & Iacob in deo Sadai, & nomen meum Ado-

DE VERBO MIRIFICO

nai nō indicaui eis. Et sequitur, Et assumam uos mihi in populū & ero uester
 deus, & scietis quia sum Adonai. Audiuiſtis Moysen, audite Euangelistam
 & Apostolū dei. Hoc est inquit mandatum dei ut credamus in nomine filii
 eius ih̄suh christi. Iungite uniuersa hæc, & cognoscetis facile omniū potētissi-
 mam usq; quaq; apparuisse uirtutem & operationē semper efficacissimā,
 per nomen auorum Trigrammaton, & patrum Tetragrammaton, & filio-
 rum Pentagrammaton, id est in natura. S D I. In lege. A D N I. In charitate.
 I H S V H. Nunc enim filii dei sumus, iccirco quinq; literis utimur, propter
 eum in quem credimus, & quem inuocamus mediatorem dei & hominis,
 eundemq; deum & hominem, dei summi brachiū & potentiā. quod nobis sa-
 tis superq; de numero quinario heri Bartuchias reuelauit. Si uultis igitur se-
 cure omnia operari haud ab re ut Paulus Colossensibus, ita ego uobis cōsu-
 lo. Quodcunq; facitis in uerbo & in opere ut omne id in nomine domini no-
 stri ih̄suh christi faciatis. Hoc est salutiferum, hoc medicamentū, quin potius
 hæc salus nostra & medela. Sic de sanitati restituto Petrus loquitur ad prin-
 cipes populi & seniores Israel, Notum sit omnibus uobis et omni plebi Israel
 quia in nomine domini nostri ih̄suh christi nazareni quem uos crucifixistis,
 quem deus suscitauit a mortuis, in hoc iste astat coram uobis sanus. Nec em̄
 aliud nomen est sub coelo datum hominibus in quo oporteat nos saluos fie-
 ri. Hoc est atrium, hæc porticus, hoc ostium, hæc prima ianua ad deum qui
 præcepit, Sanctificamini, mundi estote. Hoc est lauacrū quo mundamur co-
 ram deo a sordibus. Quod Corinthiēlibus Paulus notificat, Abluti estis, san-
 ctificati estis, & iustificati estis in nomine domini nostri ih̄suh christi. Et disci-
 pulus ille, Scribo inquit uobis filioli, quoniā remittuntur uobis peccata pro-
 pter nomen eius. Hæc est adoptio nostra, Dedit enim deus facultatē nobis fi-
 lios dei fieri qui credimus in nomen ipsius. Sic enim græce ponitur, & nō ut
 uulgo legitur, In nomine eius. Hęc est retributio nostra. Nam quisquis potū
 aque tribuerit in nomine illo, nō perdet mercedē. Et omnis qui dereliquerit
 domum uel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut fili-
 os, aut agros propter nomen illud, centuplū accipiet, et uitam æternam possi-
 debit. Hæc est expletio uoluntatis nostræ. Promisit nanq; christus sic dicens,
 Si quid petieritis patrem in nomine meo dabit uobis. Hæc est consolatio no-
 stra. Paracletus enim id est consolator & hortator spiritus sanctus mittitur a
 patre nobis mortalibus in nomine ih̄suh. Hęc uita nostra, qđ scribit Euange-
 lista, Vt sciatis quoniam uitam æternam habetis in nomine filii eius. Hæc est
 religio, hæc reuerentia nostra, ut in nomine ih̄suh omne genu flectatur, cœ-
 lestium, terrestrium & infernorum. Hæc est ultio & uindicta contra impios,
 quia cūctū condemnati sunt, quia nō credunt in nomen unigeniti filii. Hæc
 est piis læticia pfecta, Vsq; modo nō petiistis quicq; in nomine illo, petite ut
 gaudiū uestrū sit plenū. Hęc est adiuratio & exorcismus uehemēs atq; fortis.
 Obsecro uos fratres p nomē dñi nostri ih̄suh christi. Hęc est audacia, hęc fidu-
 cia nostra. Paul⁹ em̄ in Damasco cūcta fiducialiter egit in noie ih̄suh, et rediit
cum

cum discipulis intrans & exiens in Hierusalem, fiducialiter agens in nomine illo. Quid pluribus? Hæc est præsentia dei qui ait, Vbicunq; duo uel tres cōgregati sunt in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Sed credite mihi non est christus sine cruce. Illius crux nostra uictoria est. Et Moyses erectis manibus præfigurauit crucem & uincebatur Amalech, Et apud Ezechielem Tau crucis saluauit consignatos. Quanquā crux apud antiquissimos, ut in quodam Arabum collegio cōtineri scribitur, uetus magorum character sit, quia tamen absq; ih̄suh nomine nullas eius uirtutes efficaces legimus, iccirco rectissime ih̄sm cum cruce & crucem cum ih̄su Martini antistitis testimonio & quærimus & inuenimus. Hoc est signum filii hominis quod uidebitur in cœlo. Hoc est lignum secundum paradisi, lignum uitæ, lignum suaue ad uescendum, & pulchrum oculis & aspectu delectabile, non uetitum sed oblatum, Quocunq; die comederitis ex eo aperientur oculi uestri & eritis sicut dii. Hoc est lignum mirificum quod dominus Moyse ostendit, per quod aquas amaras conuertit in dulcedinem. Sic enim legitur, Et murmurauit populus contra Moysen dicēs, Quid bibemus? At ille clamauit ad dominū, qui ostendit ei lignum. Quid opus erat in deserto Sur & nemorosa solitudine lignum ostendere cui tot erant arbores, rami, trunci, robora, uirgula præsto & ad manum? Sed in hebraico uerbum ponitur hoc loco, quod instituere, demonstrare, docere et legem ponere significat, quo intelligi queat deum secreta quadā doctrina prophetæ suo huius crucis quæ simili uocabulo apud Hebræos nominatur uirtutem reuelasse. Quapropter nō dicit scriptura, Sume tibi lignū sed ostendit illi deus lignum, quod legi sic posset, Instituit eum dominus de cruce uel demonstraui illi deus crucem. Hæc est illa facies quam propheta regius desyderat super liliis seu rosis, hoc hemistichio modulatus, Ostende faciem tuam & salui erimus. Qz si aut philosophorū Pythagorica, aut hebreorum Cabalistica non displiceant, inuenietis idem statuam, lignum, crucem, & faciem tuam fore, super qua Dauid clamantem audistis ad dominū. Cum cruce igitur & non sine cruce omnis nostra facilis operatio erit. Qui secus agunt, operam perdunt & impensam, frustra laborant, & periculo sunt proximi, & uanitatis suę damna patientur. Tentauerūt ergo quidam & de circueuntibus iudeis exorcistis inuocare super eos qui habebāt spiritus malos, nomen domini ih̄suh dicentes, Adiuro uos per ih̄sm quem Paulus prædicat. Respondens autem spiritus nequam dixit eis, ih̄sm noui & Paulum scio, uos autem qui estis? Et insiliens homo in eos in quo erat dæmonium pessimum, & dominatus amborum inualuit contra eos, ita ut nudi & uulnerati effugerent de domo illa. Hæc in libro secundo Lucæ scripta sunt. Proinde non seruantes modum crucis, & legem fidelibus consciam, nihil admiratione sed poena dignum operabuntur. Verbum nanq; uel ratio crucis perditis quidem stulticia est, saluatis autem, id est nobis dei uirtus est. Quale uero sit hoc ipsum uerbum crucis, & quæ sit illa ratio doctissimi uiri, hoc grande uel potius maximum est uerbi mirifici & secretissimum mysterium. Cuius

DE VERBO MIRIFICO

Areopagita Dionysius in Ecclesiastica hierarchia paucis meminit. Quæ cum deceat arcana scilicet uelamenta & secretissima symbola non in auranti spargere, sed magis in aurē susurrare, Accedas uelim propius Sidoni, ut te afflatu inspirem, Tenes? Et ille. Teneo inquit. Tum CAPNION, Sile, cela, occulta, rege, tace, mussa. Et tu BARVCHIA præbe aurem quoque nihilominus. Accepistin recte? At ille, Ego quidem belle satis. Et tibi quoque CAPNION, ueto ait in uulgus prodere. Nam quicquid hoc modo perieritis, fiet uobis. Nunc igitur abibo. Valete bona ualerudine, & uerbum mirificum perquam diuinitus colite.

Qui errores obiter sint castigati.

Fol. 3. Anchisæ, lege Anchise. Fol. 4. cuius teste fuerit lege testis, et eodem mercennaria, lege mercenaria, ac eodem satyricus lege satyrus. Fol. 11. reprehendere, lege reprehendere. fol. 12. apprehendere legatur sine diphthongo fol. 14. uersatilor, lege uersatilior, ibidem quā aliorum, lege quem aliorum. fol. 15. diuinorum numerū, lege munerū. fol. 16. eisdem confes, lege eidē cōfes. ibidē grauiter, lege gnauiter. fol. 17. leger, pro leges. fol. 19. Archite tarantini, lege tarentini. fol. 20. ad cōmoda patientiū, lege petentiū. fol. 21. nō permittet philosophus, lege philosophis. fol. 24. Polæmon ite, lege item. fol. 25 de Babylonis, lege Babylonis. ibidem asseri contra, lege asserit contra, ibidē Moyses hebræos, lege hebræus. fol. 26. sæuā potestati, lege tempestatem. fol. 27. Truduxerint, lege Traduxerint, ibidē Tyannæo quibusque, lege Tyannæo & quibusque. fol. 28. quidā habet, lege habent. fol. 29. esse conuersam, lege cōuersum, ibidē. Quid ergo, lege quid ego, ibidem, uē sicut, lege nē sicut fol. 30. retractionē, lege retractationē. fol. 37. tam græci quo latini, lege q̄ latini. fol. 40. coacetiatio, lege coaceruatio. fol. 42. ubi pauca, lege ibi pauca. fol. 43. uoluit cū cum, lege uoluit, cum. fol. 48. profecto pulchritudine, lege profecto & pulchritudine. Pro cædippus, lege cædipus. Tum q̄ & quod polita indiscriminatim corrige studiosius.

Tubingæ ex ædibus Thomæ Anshelmi Badensis
Cal. Augusti. Anno M. D. XIII. Sub
illustri principe Vdalrico
Vuirtemberg.

pour le lire suivant, voir Cat. B. N., vol. 149
col. 731 (en bas).